

Habsburška Monarhija i Osmansko Carstvo - sukob dva diplomatska diva u 16. stoljeću

Brusić, Viktor

Master's thesis / Diplomski rad

2023

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Rijeka, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište u Rijeci, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:186:691353>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-01-21**

Repository / Repozitorij:

[Repository of the University of Rijeka, Faculty of Humanities and Social Sciences - FHSSRI Repository](#)

SVEUČILIŠTE U RIJECI
FILOZOFSKI FAKULTET

Viktor Brusić

**Habsburška Monarhija i Osmansko Carstvo – sukob dva
diplomatska diva u 16. stoljeću
(Diplomski rad)**

Rijeka, 2023.

SVEUČILIŠTE U RIJECI
FILOZOFSKI FAKULTET
Odsjek za povijest

Viktor Brusić
Matični broj: 0009077167

Habsburška Monarhija i Osmansko Carstvo – sukob dva diplomatska
društva u 16. stoljeću
(Diplomski rad)

Diplomski studij: Opći smjer povijesti i interpretacije baštine i opći smjer filozofije

Mentorica: Izv. prof. dr. sc. Dubravka Božić Bogović

Rijeka, 2023.

Ministarstvo
znanosti i
obrazovanja

Izjava o autorstvu

Ja, Viktor Brusić, 14011098753 (ime i prezime, OIB) pod punom moralnom, materijalnom i kaznenom odgovornošću, izjavljujem da sam isključivi autor/ica Metodičkih preporuka pod naslovom Habsburška Monarhija i Osmansko Carstvo - ^{svaka po dva diplomatička} ~~divna 16.~~ ^{skripta} (upisati naslov) te da u navedenom radu nisu na nedozvoljeni način (bez pravilnog citiranja) korišteni dijelovi tuđih radova.

Datum: 18.09.2023.

Autor/ica: Viktor Brusić

Brusić

(vlastoručni potpis)

Sadržaj

	Str.
Sažetak.....	i
1.) Uvod.....	1
1.1.) Vrančićeva pisma – izvor za proučavanje diplomatskih odnosa.....	3
1.2.) Machiavellijev teorijski okvir.....	4
1.3.) Biografija Antuna Vrančića.....	9
2.) Stanje stvari i omjer snaga između Habsburške Monarhije i Osmanskoga Carstva do diplomatske misije Antuna Vrančića u Carigradu 1553. godine.....	10
3.) <i>Carigradska pisma Antuna Vrančića</i> – izvor za povijest diplomatskih odnosa između Habsburške Monarhije i Osmanskog Carstva.....	22
3.1.) Analizirani sadržaj iz <i>Izvještaja o prvim aktivnostima prvog carigradskog poslanstva od 1. rujna 1553. godine</i>	23
3.2.) Analizirani sadržaj iz <i>Pisma Antuna Vrančića Pavlu Gregorijancu od 31. listopada 1554. godine</i>	35
3.3.) Analizirani sadržaj iz <i>Sažetog pregleda posljednjih aktivnosti prvoga carigradskog poslanstva iz kolovoza 1557. godine</i>	36
4.) Omjer snaga na bojištu – Transilvanija.....	47
5.) Stanje stvari i omjer snaga između Habsburške Monarhije i Osmanskoga Carstva nakon diplomatske misije Antuna Vrančića u Carigradu – od 1557. pa do kraja 16. stoljeća.....	51
6.) Zaključak.....	55
6.1.) 3. Newtonov zakon kao inspiracija i zdravorazumski slučajevi – osobna razmišljanja kao dodatak zaključku i teorijskom okviru.....	59
7.) Literatura i ostali izvori.....	64
8.) Prilozi.....	66

Sažetak

Cilj ovog diplomskog rada je prikazati diplomatske odnose između Habsburške Monarhije i Osmanskog Carstva, kroz analizirana Vrančićeva pisma, u svrhu odgovaranja na postavljenu tezu: Osmansko Carstvo je imalo diplomatsku prevagu nad Habsburškom Monarhijom u 16. stoljeću. Što se tiče diplomatskih pregovora, u obzir su uzeti korištenje argumenata i korištenje emocija i gestikulacija. Uz prikazivanje diplomatskih odnosa, u obzir su uzeti i drugi faktori kao što su vojna nadmoć, tj. stanje na bojištu, kvantitativno i kvalitativno, financije, zakoni i pravila, vanjski faktori, psihološki ili mentalni faktori kako bi se ustanovilo da se diplomatska prevaga poklapa i s ostalim navedenim faktorima. Koristile su se i Machiavellijeve tvrdnje kao teorijski okvir koji pomaže u ustanovljenju prevage i kao način razumijevanja ljudskih odnosa na toj razini. Macchiavellijev teorijski okvir vladavine je bio bitan i zbog toga što se nastojalo ustanoviti univerzalno načelo u duhu „onoga koji je jači taj tlači“, a to načelo glasi: svaki x koji je u boljoj poziciji ima prevagu zahtijevati ono što njemu donosi veću dobit. Predmet rada su bila Carigradska pisma Antuna Vrančića, tj. tri njegova pisma: Izvještaj o prvim aktivnostima prvog carigradskog poslanstva od 1. rujna 1553. godine, Pismo Antuna Vrančića Pavlu Gregorijancu od 31. listopada 1554. godine i Sažeti pregled posljednjih aktivnosti prvoga carigradskog poslanstva iz kolovoza 1557. godine. Kroz detaljnu analizu pisama i ostale sekundarne literature, ustanovilo se da je Osmansko Carstvo imalo diplomatsku i općenitu prevagu nad Habsburškim Carstvom u 16. stoljeću.

Ključne riječi: Habsburška Monarhija, Osmansko Carstvo, 16. stoljeće, prevaga, diplomacija, diplomatske misije, diplomatska prevaga, Niccolo Machiavelli, Machiavellijev teorijski okvir, Antun Vrančić, Ugarska, Transilvanija, novovjekovna diplomacija, novovjekovna politika

1.) Uvod

Kroz cijelu ljudsku povijest, bilo na visokoj političkoj razini ili na razini dvoje susjeda koji žive „vrata do“, razgovori, pregovori, dogovori, diplomacija i diplomatske misije su uvijek imale izrazito važnu ulogu u reguliranju odnosa između dvaju ili više uključenih strana i u određivanju stanja, ratnoga, primirnoga ili mirovnoga, između istih. Dobivši *Carigradska pisma Antuna Vrančića* za analizu¹ na kolegiju Metode i tehnike u istraživanju povijesti na jesen 2021. godine, ona su u meni potakla intrigu za daljnjim istraživanjem diplomacije i diplomatske korespondencije, u ovom slučaju, između Habsburgovaca i Osmanlija. Kroz Vrančićeve izrazito detaljne opise u izvještajima, zaintrigirali su me način pristupa pregovorima, argumenti koji se koriste kako bi određena strana dobila pregovore u svoju korist, korištenje emocija, gestikulacija, izrazi lica, u suštini, bilo koji detalj koji bi mogao imati odlučujuću ulogu u prevazi između dvaju sukobljenih strana. Još jedna bitna i zanimljiva stavka koja se primijeti kroz diplomatske pregovore su „igre moći“ s kojima se može ustanoviti tko je (barem u tom razdoblju) imao realnu prevagu. Vrančić u svojim pismima, tj. izvještajima, izrazito detaljno opisuje kako su tekli pregovori između Osmanlija i habsburških poslanika te kroz njegove opise se mogu s lakoćom isčitati navedene stavke koje „igraju“ ulogu u tome tko će imati prevagu. Iz tog razloga Vrančićeva pisma služe kao ilustracija *par excellence* za diplomatske odnose između Habsburške Monarhije i Osmanskog Carstva. Stoga, cilj ovog diplomskog rada je prikazati diplomatske odnose između Habsburške Monarhije i Osmanskog Carstva, kroz analizirana Vrančićeva pisma, u svrhu odgovaranja na postavljenu tezu: Osmansko Carstvo je imalo diplomatsku prevagu nad Habsburškom Monarhijom u 16. stoljeću. S potvrđivanjem ili negiranjem teze, ustanovit će se kakav je omjer snaga bio između tih dvaju država kroz diplomaciju i kroz druge aspekte. Analiza će se osloniti i na Macchiavellijev teorijski okvir vladavine s kojim će se nastojati ustanoviti univerzalno načelo u duhu „onoga koji je jači taj tlači“, a to načelo glasi: Svaki x koji je u boljoj poziciji ima prevagu² zahtijevati ono što njemu donosi veću dobit. Krajnji rezultati istraživanja će se objaviti u radu u zaključku.

¹ To jest za vježbu analize povijesnog izvora

² Instinktivno mi je prva ideja bila napisati „pravo“, ali iz više razloga smatram da bi to bilo neadekvatno stoga i u tom kontekstu ću koristiti riječ „prevaga“

Uz već napisani uvod, u poglavlju 1.1. će se dati opis izvora, u poglavlju 1.2. će se detaljnije objasniti Machijavelijev teorijski okvir i njegova uloga u ovome radu i u poglavlju 1.3. će se izložiti biografija Antuna Vrančića. Dodatno, naglašavam razdoblje između 1553. i 1557. godine baš zbog Vrančićeve carigradske diplomatske misije budući da njegova pisma su izvještaji iz tog navedenog razdoblja. Ostatak 16. stoljeća i stavke koje su imale ulogu u prevazi će biti navedene u ostalim poglavljima. Bitna stavka koja može pojasniti prevagu Osmanlija nad Habsburgovcima u navedenoj diplomatskoj misiji su i okolnosti koje su se zbile sve do 1553. (tj. sve do same diplomatske misije), stoga je važno u drugome poglavlju analizirati kakvo je bilo stanje stvari i kakav je bio omjer snaga između Habsburške Monarhije i Osmanskoga Carstva prije 1553. godine. Naglašavam razdoblje prije 1553. kako bi se shvatila dinamika pregovora između Habsburgovaca i Osmanlija tijekom Vrančićeve prve carigradske diplomatske misije. Budući da u ovome radu nisam analizirao primarne izvore, primarno misleći na diplomaciju, koji su iz druge polovice 16. stoljeća, razdoblje prije 1553. je u fokusu, ali će se u radu dati okvirno stanje druge polovice 16. stoljeća. Iako bi se moglo uzeti u obzir osvajanja i ekspanzija Osmanlija od pada Carigrada 1453. godine, vjerujem da je dovoljno započeti analizirati detalje koje su činile prevagu od vladavine Selima I. (1512.- 1520.) i otpočetka vladavine Sulejmana I. Veličanstvenog. (1520.-1566.) U trećem poglavlju će se iznijeti analizirani sadržaj *Carigradskih pisama Antuna Vrančića*. U poglavlju 3.1. će se iznijeti *Analizirani sadržaj iz Izvještaja o prvim aktivnostima prvog carigradskog poslanstva od 1. rujna 1553. godine*, u poglavlju 3.2. *Analizirani sadržaj iz Pisma Antuna Vrančića Pavlu Gregorijancu od 31. listopada 1554. godine* i u poglavlju 3.3. *Analizirani sadržaj iz Sažetog pregleda posljednjih aktivnosti prvoga carigradskog poslanstva iz kolovoza 1557. godine*.³ U četvrtome poglavlju će se iznijeti kakav je bio omjer snaga na bojištu što se tiče Transilvanije budući da je to područje glavna tema pregovora, u petome poglavlju će se izložiti omjer snaga i stanje stvari između Habsburške Monarhije i Osmanskog Carstva od 1557. godine pa do kraja 16. stoljeća te u šestom poglavlju će se dati zaključak, a u poglavlju 6.1. dodatak teorijskom okviru i osobna razmišljanja u vezi razumijevanja prevage.

³ Poglavlja su podijeljena po analiziranim pismima kako bi se olakšao i ubrzao proces iznešenja analiziranoga sadržaja

1.1.) Vrančićeva pisma – izvor za proučavanje diplomatskih odnosa

Primarni izvori koji su predmet analize u ovom diplomskom radu su diplomatska pisma Antuna Vrančića, tj. hrvatski i engleski prijevod odabranih pisama iz knjige *Carigradska pisma Antuna Vrančića* čiji urednici su Zrinka Blažević i Anđelko Vlašić. U knjizi se nalaze tri prevedena Vrančićeva pisma (*Izvjestaj o prvim aktivnostima prvog carigradskog poslanstva od 1. rujna 1553. godine, Pismo Antuna Vrančića Pavlu Gregorijancu od 31. listopada 1554. godine* i *Sažeti pregled posljednjih aktivnosti prvoga carigradskog poslanstva iz kolovoza 1557. godine*) te *Poslanički dnevnik drugoga carigradskog poslanstva* i *Obračun izdataka drugoga carigradskog poslanstva*. Tri prevedena Vrančićeva pisma su u fokusu analize (poslanički dnevnik i obračun izdataka korišteni su u slučajevima u kojima ne sadržavaju podatke relevantne za ovaj rad). Originalne verzije pisama se čuvaju u Nacionalnoj knjižnici Szechenyi u Budimpešti te su originalna pisma pisana na latinskom jeziku.⁴ U Vrančićevim pismima se nalaze izvještaji o tome kako i na koji način „su tekli“ pregovori, kakva je bila dinamika pregovaranja s obje strane, kako su se Osmanlije ponašali tijekom pregovora i kako su habsburški poslanici nastojali pregovarati, što se ili što se nije postiglo tijekom pregovora te u drugom pismu Vrančić piše o običajima lokalnoga stanovništva za vrijeme pobjede osmanske vojske. Razlog zašto su odabrali, preveli i objavili baš ova pisma je taj da bi ona služila kao izvor za istraživanje diplomatskih odnosa između Habsburške Monarhije i Osmanskog Carstva, kako bi se obogatila i ojačala kulturna veza između Hrvatske i Turske te kako bi se osvijestila povijesna vrijednost Vrančićevih pisama.⁵ Najveći dio rukopisne ostavštine Antuna Vrančića se u Nacionalnoj knjižnici Szechenyi, oko osamsto pisanih na latinskom, a manji dio na mađarskom i talijanskom jeziku.⁶

⁴ Blažević, Z., Vlašić, A. 2018. *Carigradska pisma Antuna Vrančića*. HAZU: Zagreb – Istanbul, str. 10

⁵ Blažević, Vlašić 2018., str. 19, 20

⁶ Blažević, Vlašić 2018., str. 18

1.2.) Machiavellijev teorijski okvir

Machiavellijeve (1459.-1527.) tvrdnje sam uzeo kao teorijski okvir jer, po mojem mišljenju, najtočnije oslikavaju dinamiku ljudskih odnosa na „visokoj razini“, tj. na razini međudržavne i unutrašnje politike. Macchiavelli reducira ljudsko djelovanje na čisti interes s obzirom na poziciju u kojoj se čovjek nalazi, stoga, iako bi se njegove tvrdnje i savjeti mogli nazvati surovima i bešćutnima, s obzirom na dinamiku ljudskih odnosa kroz povijest, njegove tvrdnje vjerodostojno ilustriraju kakvo je stanje stvari između država, između vladara i podanika te što vladar mora činiti da njegova vladavina bude uspješna i učinkovita. Machiavellijeve tvrdnje pogotovo pomažu u razumijevanju ponašanja vladara i političkih aktera u diplomaciji, u ratu i u rješavanju unutarnjih problema u državi koje su vrlo često sve samo ne altruistične. Uz to Machiavellijeve tvrdnje će biti od pomoći u ustanovljenju univerzalnog zakona: svaki x koji je u boljoj poziciji ima prevagu zahtijevati ono što njemu donosi veću dobit.⁷

Machiavelli je u svojem najpoznatijem dijelu *Vladar*⁸ obradio niz tema kao što su: Kakve bi vladar trebao biti naravi da osvoji i zadrži vlast, kakva su različita državna ustrojenja kao što su monarhije i republike, kakva je narav čovjeka, što čini jaku državu i osvrt na određene vladare i države kroz povijest. Na Machiavellijeve tvrdnje koje će biti iznesene u ovome poglavlju ću se osvrnuti i u zaključku sukladno s iznesenim sadržajem u drugom, trećem i četvrtom poglavlju kako bi se pokazalo kako Machiavellijeve tvrdnje kao teorijski okvir imaju vrijednost za razumijevanje diplomacije i visoke politike te njenu kontekstualizaciju. U nastavku ću prikazati Macchiavellijeve tvrdnje koje su relevantne za istraživačku temu, tj. te tvrdnje će biti korisne za shvaćanje i prikazivanje prevage i omjera snaga između Osmanlija i Habsburgovaca u narednim poglavljima:

1.) Prva stavka koju Macchiavelli još na samome početku njegova djela tvrdi je ta da „oni koji žele zadobiti milost nekoga vladara čine to ponajčešće tako da mu se dodvore stvarima što su im od njihova imutka najdraže, ili pak onima za koje vide da im se on raduje; stoga se i događa često te

⁷ Vjerujem da koncepte koje sam postavio će pridonijeti većem razumijevanju tko je imao realnu prevagu u 16. stoljeću te stanje kakvo je bila između Osmanlija i Habsburgovaca će pridonijeti lakšem shvaćanju postavljenoga univerzalnoga zakona (za kojeg vjerujem da bi mogao primijeniti na bilo koju situaciju u pogledu ljudskih odnosa)

⁸ Djelo je napisano 1513., a objavljeno 1534. godine, u renesansnoj Firenci. Djelo je imalo veliki utjecaj na razvoj nadolazećih političkih ideja. (vidi: Machiavelli 1998., str. 7)

se vladarima poklanjanju konji, oružje, zlatom vezene tkanine, drago kamenje i drugi nakit doličan veličine njihove.“⁹¹⁰

2.) Monarhije koje su u potpunosti nove ili koje su dodate kao dio nasljednoj državi monarha „su ili privikle živjeti pod vlašću monarha ili su vikle biti slobodne; zadobiti se pak mogu ili tuđim ili vlastitim oružjem, ili srećom ili sposobnošću.“¹¹

3.) „Novome vladaru su neprijatelji svi oni koje je povrijedio pri osvajanju dotične države.“¹²

4.) „Vladar koji osvoji novu, posve različitu pokrajinu, mora se, nametnuti za vođu i zaštitnika susjednim, od sebe slabijim velikašima, nastojati oko toga da oslabi velikaše novostečene pokrajine i paziti da kojim slučajem neki stranac ne postane toliko moćan koliko i on sam.“¹³

5.) „Ljudi se moraju ili maziti ili zatirati jer se za male uvrede osvećuju, dok za velike ne mogu: stoga nasilja moraš činiti tako da se osvete nemaš bojati.“¹⁴

6.) „Kad se budućnost na vrijeme predvidi, lako ćeš joj naći lijeka; čekaš li da ti se ona primakne, lijek je zakasnio zato što je boljetica postala neizlječiva...Tako je i u državnim stvarima: Jer dalekovidnošću je (a ona je svojstvo samo razborita čovjeka) lako doskočiti svim nevoljama; naprotiv, ako ih nismo predvidjeli, pa narastu dotle da ih svatko može ustanoviti, ali teško liječiti.“¹⁵

⁹ Machiavelli, N. 1998. *Vladar*. Zagreb: Nakladni zavod Globus, str. 88; (vidi i: Nick 2007., str. 85-88)

¹⁰ U kontekstu Osmanskoga Carstva, Hammer-Purgstall opisuje čega je sve bilo od darova koje su mletački poslanici nosili sultana, velikom veziru i pašama 1530. godine. Iako se ovdje koristi primjer s Mlecima, darovi Habsburgovaca zasigurno su bili istoga sjaja: „Osim dvojice izvanrednih poslanika, Zena i Moceniga, prisustvovali su svečanosti, uz njih, još i redoviti (bailo) konzul Bernardo i duždjev sin Aloisio Gritti, Zapoljin opunomoćenik u Sulejmanovoj službi. Sjaj darova nadmašio je sve dosad viđeno na takvim svečanostima. Tu je bilo sirijskog damasta, egipatske pamučne tkanine, hinduskih šalova i muslina, tamne grčke tkanine i venecijanske kadife, srebrnih tanjura sa zlatnicima i zlatnih zdjelica napunjenih dragim kamenjem, lazurne posude i kristalni pehari, kineski porculan i tatarsko krzno, arapski i turkmenski konji, memelučki i grčki dječaci, etiopski i ugarski zarobljenici. Samo su darovi velikog vezira iznosili vrijednost od pedeset tisuća dukata.“ (vidi: Hammer-Purgstall 1979., str. 376)

Dakle, poklanjali su svu moguću raskoš svijeta. S obzirom što se sve darivalo i u kojoj količini, to samo pokazuje moć Osmanskoga Carstva. Ovo se poklapa s navedenom Machivellijevom stavkom, očito su poslanici morali obilne i bogate darove donijeti na osmanski dvor kako bi zadobili sultanovu milost, a tako i milost velikog vezira i paša.

¹¹ Machiavelli 1998., str. 90

¹² Machiavelli 1988., str. 91

¹³ Machiavelli 1988., str. 94

¹⁴ Machiavelli 1988., str. 94

¹⁵ Machiavelli 1988., str. 95

- 7.) „Prirodna je, zaista, i obična stvar ljudska želja za stjecanjem.“¹⁶
- 8.) „Ne smije se nikada pustiti da neredi preotmu maha, iz želje da se izbjegne ratu; jer ratu izbjeći ne možeš, nego ga samo odgađaš, sebi na štetu.“¹⁷
- 9.) „Propada onaj koji je uzrokom nečije moći; on je tu moć izgradio, ili trudom ili snagom; i na jedno i na drugo kivnim okom gleda onaj koji je postao moćan“. Iz iskustva znamo da je Francuska uzrok moći Crkve i Španjolske u Italiji, a da je njihova moć uzrok propasti Francuske.“¹⁸
- 10.) „Ima li vladar toliko moćnu državu da bi se – prema potrebi – mogao i sam održati, ili mu je uvijek nužna tuđa obrana...Kako god smatram da se svojim silama mogu održati samo oni koji su zahvaljujući obilju, bilo ljudi bilo novaca, kadri podići opremljenu vojsku i zametnuti borbu s napadačem, smatram također da je tuđa pomoć uvijek nužna onima koji se neprijateljem ne mogu ogledati na otvorenom polju, nego su prisiljeni povući se u zidine i braniti se iza njih.“¹⁹
- 11.) „Na vladara koji ima tvrd grad, a nije omražen, ne može se navaliti.“²⁰
- 12.) „Ljudi nikada nisu skloni pothvatima u kojima se vide mnoge teškoće.“²¹
- 13.) Prirodni tijek jačanja i posljedična ekspanzija: „No tada postade papom Aleksandar VI. (1492-1503.) i pokaza bolje od svih dotadanih do koje se moći može doći novcem i silom. Služeći se vojvodom Valentinom²² i provalom Francuza, izvrši Aleksandar sve ono o čemu sam govorio raspravljajući o Vojvodinim dijelima. Papina namjera nije bila da učini Crkvu moćnom, nego Vojvodu: Ipak, sve što je učinio, koristilo je veličini Crkve koja je, poslije njegove smrti i propasti Vojvode, postala baštinicom papinih napora. Poslije Aleksandra VI. dođe papa Julije II. (1503.-1513.) i zateče Crkvu osnaženu...Osim toga, zatekao je utrt put stjecanju novca na način kojim se prije Aleksandra nije nitko poslužio...Sve to Julije ne samo što je nastavio nego i pojačao pa namisli prisvojiti Bolognu, uništiti moć Mlečića i istjerati Francuze iz Italije; to mu je i pošlo za rukom; no slava mu je još veća što je on to sve učinio da podigne Crkvu, a ne nekog privatnika...Njegova svetost Lav X. (1513.-1521.) zatekao je, dakle, papinstvo u velikoj moći. Njegovi predšasnici

¹⁶ Machiavelli 1988., str. 97

¹⁷ Machiavelli 1988., str. 98

¹⁸ Machiavelli 1988., str. 98

¹⁹ Machiavelli 1988., str. 120

²⁰ Machiavelli 1988., str. 121

²¹ Machiavelli 1988., str. 121

²² Sin Aleksandra VI., Cesare Borgia

ojačali su ga oružjem, a svijet se nada da će ga on dobrotom i nebrojenim svojim ostalim vrlinama učiniti još moćnijim i uglednijim.“²³

14.) „Glavni temelji svih država jesu dobri zakoni i dobra vojska.“²⁴

15.) „...nijedna država nije sigurna bez vlastite vojske... Vlastita vojska je vojska koja je sastavljena ili od podanika, ili od građana, ili od drugih ljudi koji su o tebi ovisni: Sve su ostale vojske najamničke ili pomoćne.“²⁵

16.) „...vladar koji se ne razumije u vojničke poslove pored ostalih navedenih nesreća, ne može biti cijenjen od svojih vojnika, niti se u njih pouzdati.“²⁶

17.) „...daleko je od razuma da se naoružan čovjek pokori goloruku i da se goloruk osjeća siguran među naoružanim slugama...“²⁷

18.) „...vladar koji želi opstati mora nužno naučiti da ne bude dobar pa se mora držati ili od toga odstupati prema potrebi.“²⁸

19.) „Ne smije se vladar osvrtnati na to što je ozloglašen s okrutnosti ako hoće da uzdrži podanike u jedinstvu i odanosti; jer će s malo primjera okrutnosti biti milosrdniji od onih koji zbog velikog milosrđa dopuštaju stvaranje nereda, a neredi onda rađaju umorstvima i otimačinama; ta zlodjela obično pogađaju čitave skupine ljudi...“²⁹

20.) „Prije svega vladar ne smije posezati za tuđim imutkom jer ljudi brže zaboravljaju smrt očevu negoli gubitak očevine. Nadalje, razloga da otmeš imutak ima uvijek i tko počne živjeti od otimačine, uvijek će naći opravdanja da prisvoji tuđe; naprotiv, razloga za prolijevanje krvi manje je i teže ih je pronaći.“³⁰

21.) „Morate, dakle, znati da postoje dva načina borbe: Zakonima i silom.“³¹

²³ Machiavelli 1988., str. 123-124

²⁴ Machiavelli 1988., str. 125

²⁵ Machiavelli 1988., str. 132

²⁶ Machiavelli 1988., str. 133

²⁷ Machiavelli 1988., str. 133

²⁸ Machiavelli 1988., str. 135

²⁹ Machiavelli 1988., str. 139

³⁰ Machiavelli 1988., str. 140

³¹ Machiavelli 1988., str. 142

- 22.) „Neka, dakle, vladar pazi na to da pobjeđuje i da održi državu...“³²
- 23.) „Vladar će prezrenim postati počnu li ga smatrati za čovjeka nestalna, lakomislena, mekušca, kukavicu i kolebljivca...vladar mora starati se da ljudi u svim njegovim djelima vide veličinu, srčanost, ozbiljnost i jakost.“³³
- 24.) „Koji vladar o sebi stvori takvo mišljenje, ljudi ga neobično poštuju. Protiv onoga koji je poštovan teško se rotiti i teško je na nj napadati ako se samo zna da je sposoban i da ga podanici cijene. Jer vladaru se je bojati dvoga: Iznutra podanika, izvana vanjskih potenata. Od vanjskih će se moćnika obraniti dobrom vojskom i dobrim prijateljima, a uvijek će imati dobrih prijatelja bude li imao dobru vojsku i uvijek će mu unutar granica vladati mir, ako vlada i van njih, osim ako mu mira ne pomuti kakva urota...“³⁴
- 25.) „...mudar vladar mora, ako za to ima prigode, lukavošću izazvati neprijateljstvo, da bi onda, kad ga uguši, njegova moć bljesnula još jače.“³⁵
- 26.) „Radi što sigurnije uprave državom, vladari su bili navikli graditi tvrđave, kao neke uzde i kočnice onim ljudima koji bi se namjeravali rotiti protiv njih: Da im ti gradovi budu sigurno utočište pri nenadanim napadajima.“³⁶
- 27.) „Ništa toliko ne podiže ugled vladarov koliko znameniti pothvati i junačka dijela.“³⁷
- 28.) „Vladar je još cijenjen kad iskazuje pravo prijateljstvo i pravo neprijateljstvo...“³⁸
- 29.) „Stoga zaključujem da dobri savjeti, od koga god potekli, moraju biti posljedica vladarove razboritosti, a ne da razboritost vladarova bude posljedica dobrih savjeta.“³⁹

³² Machiavelli 1988., str. 143-144

³³ Machiavelli 1988., str. 144-145

³⁴ Machiavelli 1988., str. 145

³⁵ Machiavelli 1988., str. 156

³⁶ Machiavelli 1988., str. 157

³⁷ Machiavelli 1988., str. 158

³⁸ Machiavelli 1988., str. 159

³⁹ Machiavelli 1988., str. 164

1.3.) Biografija Antuna Vrančića

Antun Vrančić je tokom svojega života bio klerik, pisac, državnik i diplomat te je bio prisutan u najužem krugu visokih ugarskih i habsburških dužnosnika, točnije, bio je u službi (kao tajnik ili diplomat) erdeljskoga kneza Ivana Zapolje (1527.-1540.), kraljice Izabele te nakon njih u službi Ferdinanda I. (1521.-1564.) i Maksimilijana II. (1564.-1576.), članova dinastije Habsburg koji su bili austrijski nadvojvode i carevi Svetoga Rimskoga Carstva.⁴⁰ Rođen u Šibeniku u uglednoj i bogatoj plemićkoj obitelji, rođaci su mu bili Petar Berislavić, biskup Veszprema i hrvatski ban, i biskup Erdelja⁴¹ Ivan Statilić, koji su se oboje brinuli za Vrančićev odgoj i obrazovanje.⁴² Godine 1520. je postao skradinskim kanonikom,⁴³ nakon dvije godine u Zapoljinoj službi je postao prepošt starobudimske i erdeljske crkve,⁴⁴ prešavši u Ferdinandovu službu je postao kanonik jegarske biskupije i sabolčki nadđakon te lektor ostrogonskog kaptola.⁴⁵ Nakon tri i pol godine službe za Habsburgovce, Ferdinand ga je imenovao pečujskim biskupom, pozicija koja je pri samome vrhu ugarske crkvene hijerarhije.⁴⁶ Dana 19.11.1557., nakon povratka s diplomatske misije u Carigradu, Vrančić je postao jegarski nadbiskup i time postao „drugi čovjek“ Ugarske⁴⁷ te je 1569. je dobio imenovanje ostrogonskoga nadbiskupa i primasa Ugarske.⁴⁸

⁴⁰ Blažević, Vlašić. 2018., str. 28

⁴¹ Ili Transilvanija

⁴² Blažević, Vlašić. 2018., str. 28-29

⁴³ Novaković, D., Vratović, V. 1979. *S visina sve*. Zagreb: ČGP DELO, str.20

⁴⁴ Novaković, Vratović. 1979., str. 36-37

⁴⁵ Novaković, Vratović. 1979., str. 99

⁴⁶ Novaković, Vratović. 1979., str. 114

⁴⁷ Novaković, Vratović. 1979., str. 152

⁴⁸ Zenić, M. 2004. *Tri spisa*. Šibenik: Gradska knjižnica „Juraj Šižgorić“ Šibenik, str. 71

2.) Stanje stvari i omjer snaga između Habsburške Monarhije i Osmanskoga Carstva do diplomatske misije Antuna Vrančića u Carigradu 1553. godine

Iako bi se ovo poglavlje moglo započeti sa samim osnivanjem osmanske države i samim počecima i osnivačem države Osmanom I., dovoljno je započeti s time kakvo je bilo stanje stvari i omjer snaga između Habsburške Monarhije i Osmanskoga Carstva od vladavine Selima I. i od početka vladavine Sulejmana I. Razlog tome je što se osmanska država u svojim počecima, s obzirom na geografsku smještenost, nije mogla sukobiti s Habsburškom Monarhijom, ali bitno je za napomenuti da s obzirom na povijest Osmanskoga Carstva, država je imala prirodni tijek širenja i provođenja ekspanzionističke politike,⁴⁹ što se na kraju odnosilo i na područje Ugarske, Transilvanije i srednje Europe. Dakako u ovome poglavlju ću priložiti svaki mogući faktor koji je je bio ili mogao biti relevantan za osmansku prevagu nad Habsburgovcima, a moguće ih je isčitati iz izvora.

Za početak, „država koju je za sobom ostavio Selim I. ubrajala se među najjače sile svijeta u svijetu. Osmansko Carstvo rasprostiralo se preko tri kontinenta, od Armenije do Beograda i od ukrajinske stepe – koja je pripadala području vlasti vazalnoga Krimskoga Kanata – sve do dalekog Egipta i arapskog poluotoka.“⁵⁰ Uz to, makar je Osmansko Carstvo svojom geografskom površinom dosegula vrhunac sa Sulejmanom I., Selim I. je najodgovorniji za najveće i najbrže širenje carstva. Stoga, vladavina Selima I. označuje početak prevage nad Habsburgovcima, pogotovo zbog toga što je proširio carstvo do Beograda. Selim, kako je osvojio Siriju i Egipat, za sobom ostavio izvore bogatstva koje su pomogle u financiranju daljnjih osmanskih ratnih pohoda.⁵² Zahvaljujući Selimu I., Osmanlije su kontrolirale „najbogatija svjetska središta tranzitne trgovine, a osmanski su se prihodi udvostručili – zalihe državne riznice bile su prepune.“⁵³ Čini se

⁴⁹ Kako je pjesnički napisao Cvjetković, „osmanlijska bujica poče da se razlijeva poput velike rijeke po jugoistočnim europskim krajevima i silno ugrozi balkanske oblasti“. (vidi: Cvjetković, B. 1923., *Dubrovačka diplomacija I. dio*. Dubrovnik: Jadran., str. 49)

⁵⁰ Matuz, J. 1992. *Osmansko Carstvo*. Zagreb: Školska Knjiga., str. 58

⁵¹ Cvjetković navodi „okvir“ Osmanskog Carstva: „Moldavska, Vlaška, Erdelj (tj. Transilvanija), Njemačka, Dubrovnik, Mleci, Berberske države, Egipat, slobodna Arapska, Perzija i dijelom današnji južni ukrajinski posjedi (vidi: Cvjetković 1923., str. 20)

⁵² Matuz 1992., str. 77; Spajić, H. 2022. *Osmanlije: Uspon i pad (1299.-1922.)*. Zagreb: Despot Infinitus, str. 65

⁵³ Spajić 2022., str. 65

da je Selimova ostavština najbitnija u faktoru financija što se tiče osmanske prevage spram Habsburgovaca i zasebna početna točka.

Ono što je bitno za spomenuti što se tiče Sulejmana I. da je „za vrijeme svoje duge vladavine koja je trajala 46 godina pokrenuo mnogo ekspedicija na zapad i na istok, osvojivši mnogo zemalja, uključujući većinu Mađarske i Iraka te je za vrijeme njegove vladavine uspostavljena dominacija na Mediteranu od strane osmanske mornarice.“⁵⁴ Što znači da je Osmansko Carstvo za vrijeme vladavine Sulejmana I. doživjelo svoj vrhunac te su zbog vrhunca svoje moći mogli postići prevagu nad gotovo svima s kojima su se bili sukobili. Osim što je najpoznatiji po svojoj zakonodavnoj djelatnosti, po čemu je i dobio nadimak „Zakonodavac“, bavio se i zemljišnim i financijskim i fiskalnim pravom.⁵⁵ Sulejman je imao sposobnost biranja pravih ljudi za određene pozicije kroz meritokraciju.⁵⁶ Dodatna stavka koja se nadodaje toj činjenici je ta da se „Osmansko Carstvo općenito smatralo ogromnom vojnom mašinerijom, i vojska i upravne kvalitete su bile došle do izražaja.“⁵⁷ Ovo se poklapa i s Vrančićevom tvrdnjom da Sulejman ima stabilnu državu zbog čega je prevaga „u njegovim rukama“. Kao netko tko je težio za apsolutnom vlašću na svijetu titula mu je išla ovim redosljedom: „Osvajač zemalja Istoka i Zapada uz pomoć svemoćnog Boga i Njegovih pobjedonosnih vojski, vlasnik kraljevstava svijeta, Božja sjena nad svim narodima, sultan Arapa i Perzijanaca.“⁵⁸

Što se tiče stanja države za vrijeme Sulejmana i zašto je prevaga išla na osmansku stranu, treba napomenuti da su „savršena organizacija turske države i njezin poboljšani pravni sustav u usporedbi s državama tog vremena bili glavni faktori njezine dugotrajnosti. Bez sumnje, glavni izvor tog napretka je bio mir i prosperitetnost ljudi. Mir i sigurnost ljudi su posljedica pravedne vladavine države.“⁵⁹ Uz savršenu organizaciju, i sam Machiavelli navodi da Osmansko Carstvo bi bilo iznimno teško za osvojiti jer tamo vlada jedan gospodar koji uživa velik ugled jer, uz

⁵⁴ Oz, M. 2000. *The Ottomans: A Brief Story of A World Empire*. Ankara: Ministry of Foreign Affairs of The Republic of Turkey., str. 21

⁵⁵ Matuz 1992., str. 82

⁵⁶ Pavić, M. 2014. *Jugoistočna Europa pod osmanskom vlašću: Od pada Carigrada do Svištovskog mira*. Zadar: Zrinski d.d., str. 93

⁵⁷ Oz 2000., str. 24

⁵⁸ Spajić 2022., str. 66

⁵⁹ Duran, T. 1988. *The Ottoman Empire In The Reign of Suleyman The Magnificent I*. Istanbul: Alas., str. 131

postignuća i prosperitet, svi mu se pokoravaju i ne postoji osoba koja ga ne priznaje kao suverena i ima apsolutnu moć.⁶⁰

Dvije točke osvajanja koje su najznačajnije u vrijeme rane vladavine Sulejmana I. su zauzimanje Beograda 1521. godine⁶¹ i zauzimanje otoka Roda 1522. godine.⁶² Ono što je bitno kod Beograda je to što osvajanjem te tvrđave je bio otvoren put za osvajanje Ugarske (navodno se gubitak Beograda bio nazivao „početak kraja srednjovjekovnog Ugarskog Kraljevstva“⁶³) i daljnji prodor prema Beču (a tako i osvajanje Ugarske za daljnji prodor u Njemačku te zatim Francusku i Italiju⁶⁴).⁶⁵ Očito je da osvajanje Beograda je točka u kojoj je prevaga išla na osmansku stranu. S obzirom na daljnja događanja i širenje carstva, to se u svakome pogledu može uočiti. Što se tiče osmanske prevage, uzroci pada Beogradu su bili: mali broj branitelja, kašnjenje s intervencijom, izostanak pomoći i loše zapovjedništvo, sve s ugarske strane.⁶⁶ Osvajanje Roda je bitno zbog toga što je bila „osigurana osmanska hegemonija u istočnom Sredozemlju“⁶⁷⁶⁸⁶⁹ i bitno je naglasiti da ju je Sulejman osvojio makar ju je Selim već pokušao, a nije uspio.⁷⁰ Dodatno, zbog tih stavki Beograd se nazivao „vratima srednje Europe“, a Rod „ključem istočnog Sredozemlja“.⁷¹ Takva dva ogromna trijumfa su sigurno stavila Sulejmana na glas te je zasigurno uplašilo vladare i stanovnike Europe. Uz to, to mu je služilo kao odskočna daska da se pokaže kao sultan koji je spreman za džihad i da se pokaže kao vojni strateg.⁷² Ono što se smatralo neosvojivim, Sulejman I. je uspio osvojiti. Nije bez povoda Rustem-paša nazivao Sulejmana najmoćnijim vladarom.

⁶⁰ Machiavelli 1998., str. 99, 100

⁶¹ Po Lufti-paši, ono što uvelike ide kao prevaga na stranu Osmanlija, izvještaji govore da se ugarski kralj nije htio suočiti sa Sulejmanom u otvorenoj borbi kod Beograda. (vidi: Sahin 2013., str. 39)

⁶² Matuz 1992., str. 77

⁶³ Sahin, K. 2013. *Empire and Power in The Reign of Suleyman: Narrating The Sixteenth-Century Ottoman World*. New York: Cambridge University Press, str. 40

⁶⁴ Bekić, D. 2016. *Povijest hrvatske diplomacije: Svezak prvi do 1918*. Zagreb: Školska knjiga., str. 275

⁶⁵ Matuz 1992., str. 77; Pavić 2014., str. 94

⁶⁶ Pavić 2014., str. 94

⁶⁷ Matuz 1992., str. 77

⁶⁸ Osmanlije su za vrijeme Sulejmana ostvarivale prevlast nad svojim rivalima Venecijom i Španjolskom. (vidi: Pavić 2014., str. 92-93)

⁶⁹ Pavić dodaje još valjanih razloga zašto je Rod bio bitan Osmanlijama: „Za održavanje osmanske vlasti u netom osvojenom Egiptu, nužno je bilo uspostaviti neometanu pomorsku komunikaciju na relaciji Aleksandrija – Carigrad. Osmanski, ali i ostali pomorski brodovi koji su prometovali na tom pravcu bili su sve samo ne sigurni. Na njih su vršili napade vitezovi ivanovci s Roda, a nemali broj metom napada bile su ne samo obale Levanta, već i Anatolije.“ (vidi: Pavić 2014., str. 94)

⁷⁰ Matuz 1992., str. 77

⁷¹ Spajić 2022., str. 66

⁷² Sahin 2013., str. 41

Godine 1526. kako je Osmansko Carstvo porazilo Ugarsko Kraljevstvo na Mohačkom polju, Ugarska prestaje biti neovisna državna tvorevina.⁷³ Austrijski povjesničar Joseph von Hammer-Purgstall navodi da je uz devastaciju zemlje, umrlo oko 200 000 ljudi na ugarskoj strani.⁷⁴ Bitka na Mohačkom polju se broji kao jedna od najbitnijih bitaka za Osmansko Carstvo na području jugoistočne Europe. Porazili su Ludovika II. Jagelovića (1516.-1526.) i njegovu vojsku (s time da se „vojska kralja Ludovika II. kvalitativno nije mogla mjeriti sa Sulejmanovom vojnom snagom, jer je jedna konstanta, dobro obrazovana i zaposlena najamnička vojska stajala nasuprot vojske koja se temeljila na plemićkim popunama“⁷⁵)⁷⁶ što znači da, ako uzmemo u obzir „zakon mača“ na koje se Osmanlije uvijek pozivaju, imaju legitimno pravo na Ugarsko Kraljevstvo. Na osmanskoj strani je navodno bilo 100 000 vojnika i 300 topova (ista je brojka i za pohod na Budim⁷⁷), brojku za koju Ugarska nije bila spremna s 25 000 do 28 000 vojnika.⁷⁸ Uz to, gubitak od 200 000 ljudi i smrt kralja Ludovika zasigurno nisu prošli neopaženo, stoga je to u jednu ruku bilo i upozorenje za kršćanske države srednje Europe i u drugu ruku još jedna „epizoda“ koja je igrala ulogu u prevazi Osmanlija nad Habsburgovcima. Dvanaest dana nakon Mohačke bitke, Sulejman je sa svojom vojskom ušao u Budim i otišli su spalivši ga i spalivši većinu sela na putu natrag.⁷⁹⁸⁰ Zanimljiva je stavka koju Bekić navodi, a pokazuje osmansku prevagu u tom razdoblju, a ta je da Ugarska nema šanse u sukobima s Osmanskim Carstvom (još od razdoblja Jagelovića, dakle, pogotovo nakon bitke na Mohačkom polju) „pa je diplomacija bečkog dvora budnim okom pratila razvoj događaja, svjesna da je prostor Hrvatske i Slavonije te zapadne Ugarske postao tampon zona životno važna za Austriju.“⁸¹ Nadalje, „Sulejman je ponovno ušao s vojskom u Ugarsku i 8. rujna 1529. godine ustoličio Zapolju u Budimu kao osmanskog vazala. Zapolja je

⁷³ Matuz 1992., str. 78; Spajić 2022., str. 70

⁷⁴ Hammer-Purgstall, Joseph von. 1979. *Historija turskog Osmanskog Carstva*. Zagreb: Nerkez Smailagić, str. 366

⁷⁵ Palffy, G. 2010. *Povijest Mađarske: Ugarska na granici dvaju imperija (1526.-1711.)*. Samobor: Meridijani, str. 30

⁷⁶ Kontler, L. 2007. *Povijest Mađarske: Tisuću godina u srednjoj Europi*. Zagreb: Srednja Europa., str. 146

⁷⁷ Bekić 2016., str. 262

⁷⁸ Pavić 2014., str. 96, 97

⁷⁹ Kontler 2007., str. 146

⁸⁰ Vrlo zanimljiva stavka u pogledu ekonomske povijesti Osmanskoga Carstva je obilje ljudi i materijalne stvari koje su zaplijenili da su se počele snižavati cijene: „...te se do sredine listopada vratila (sultanova svita) na Balkan s tako velikim plijenom da su još 1528. godine bile snižavane cijene robova i plemenitih metala na sarajevskom tržištu.“ (vidi: Kontler 2007., str. 146)

Uz pokazivanje moći silom, tjeranje straha u protivnicima, time i kažnjavanja protivnika, zanimljivo je kako takvi događaji prouzrokuju ostale stvari kao što je ovaj primjer s padom cijena na sarajevskom tržištu.

⁸¹ Bekić 2016., str. 256

pristao plaćati godišnji danak i dopustiti dolazak janjičarske posade u gradsku utvrdu.⁸² S druge strane, na Ugarsku vlast, kao direktni protivnik Zapolji i Sulejmanu se pojavio Ferdinand I. Habsburški.⁸³ Godine 1529. i godine 1532. su nastojali organizirati opsadu Beča, ali nisu uspjeli.⁸⁴ Beč je bio glavni cilj osmanskih osvajanja tijekom 16. i 17. stoljeća.⁸⁵⁸⁶ Nakon svih ovih događaja, Habsburgovci su se suočili s ravnopravnom, a najvjerojatnije i jačom silom u tom trenutku, zbog koje nisu mogli ovladati Ugarskom, stoga je jedino njihovo rješenje za to postala diplomacija.⁸⁷ Može se i spomenuti da je dotad nezavisna Kneževina Moldavija bila samo s jednim pohodom prisiljena priznati osmansku vlast 1538. godine.⁸⁸ Stavka koja u argumentativnom smislu ide na stranu Osmanlija je tajni dogovor kojega su sklopili Ferdinand Habsburški i Ivan Zapolja da Ugarska nakon Zapoljine smrti pripadne Ferdinandu.⁸⁹⁹⁰ Čim je čuo, sultan Sulejman ih je nazvao „najsramnijim varalicama koji ne zadržavaju ni sram pred ljudima ni strah pred Bogom prekršivši zapriježniti ugovor.“⁹¹ Takvi događaji, osim što su brže navodili Osmanlije u intervenciju i daljnje osvajanje, su se koristili kao korisni argumenti u diplomaciji koristeći nečiju čast, ili bolje rečeno nečast, kao protuargumente i moguće predviđanje kako će se netko odnositi prema njima u budućnosti. Takvi događaji i korištenje argumenata s takvim događajima se poklapaju i sa šestom navedenom Machiavellijevom tvrdnjom. Godine 1541. je Budim⁹² (navodno je Sulejmanova vojska bez borbe osvojila grad,⁹³ što pokazuje ogromnu vojnu nadmoć i prevagu) zajedno sa središnjim dijelom Ugarske anektiran, zapadni dio ostao u vlasništvu Habsburgovaca, istočni dio je predao Ivanu Žigmundu, a taj dio se pretvorio u osmansku vazalnu Kneževinu Transilvaniju (ili

⁸² Spajić 2022., str. 70

⁸³ Spajić 2022., str. 70

⁸⁴ Matuz 1992., str. 78; Spajić 2022., str. 66; Palffy 2010., str. 27, 278

⁸⁵ Palffy 2010., str. 46

⁸⁶ Pavić čak spominje i Rim kao jedan od glavnih ciljeva. (vidi: Pavić 2014., str. 94)

⁸⁷ Matuz 1992., str. 78

⁸⁸ Matuz 1992., str. 81

⁸⁹ Hammer-Purgstall 1979., str. 420, Kontler 2007., str. 148

⁹⁰ Dodatno, navodno je Zapolja, kada mu se rodio sin Ivan Žigmund 1540., „na samrtni prisegnuo svoje velikaše da izigraju Varadinski sporazum.“ (vidi: Kontler 2007., str. 148)

Obzirom koliko se situacija zaplela u pogledu nasljeđivanja Ugarske i Transilvanije, malo je za reći da podsjeća na zaplete iz španjolskih i meksičkih sapunica.

⁹¹ Hammer-Purgstall 1979., str. 420

⁹² Tek s osvajanjem Budima navodno je Sulejman stvorio osnove svojoj vlasti u Ugarskoj dijeljenjem Ugarske na tri sandžaka. (vidi: Palffy 2010., str. 37, 66); Također Budim postaje pašaluk 1541. prilikom ankesije. (vidi: Pavić 2014., str. 120)

⁹³ Kontler 2007., str. 148

Erdelj).⁹⁴ Nakon Ferdinandovog neuspješnog pohoda na Budim 1542. godine,⁹⁵ Sulejman je 1543. godine⁹⁶ napravio obrambenu zonu osvojivši Esztergom, Szekesfehervar, Tatu, Pecs i Siklos, tj. područja uz Dunav.⁹⁷ Očitu premoć Osmanlija dodatno dokazuje Kontler da „Ferdinand nije mogao ni razmišljati o pokušaju ponovnog osvajanja izgubljenih utvrda, usprkos ubrzanoj militarizaciji ugarskog društva...”⁹⁸

Iznimno je bitno za spomenuti primirje u Drinopolju između Habsburške Monarhije i Osmanskoga Carstva iz 1547. godine, šest godina prije prve Vrančićeve carigradske diplomatske misije te što se dogovorilo između dvaju država:

„Tako je dogotovljen ugarski rat nakon trogodišnjeg pregovaranja uz obavezu godišnjeg polaganja 30 000 dukata, prvi i jedini, u koji su Turci uključili i cara Karla V., prvi kojim je Austrija obavezana na godišnju isplatu novca, koji se odmah u osmanskim povijestima pojavljuje kao godišnji danak.”⁹⁹

Ugarska (s Hrvatskom i Slavonijom) se podijelila na tri dijela: Ferdinandov dio s 33 županije, od Slavonije Varaždinska, Zagrebačka i Križevačka županija do Ilove i Virovitice, a od hrvatskih krajeva zemlje od rijeke Kupe do Senja i Bihaća dok su Osmanlije dobile požeški i srijemski sandžak u Slavoniji.¹⁰⁰ Nakon primirja, ono što je počelo zahuktavati stvari i što je prouzrokovalo nove sukobe između Habsburgovaca i Osmanlija te mirovne pregovore koji su trajali od 1553. do 1557. godine je ulazak Ferdinandovih trupa u Transilvaniju 1551. godine u dogovoru s Jurjem Utješinovićem da mu Ferdinand da Transilvaniju i Banat.¹⁰¹ Uz to, s argumentativne strane,

⁹⁴ Matuz 1992., str. 82; Kontler 2007., str. 147-150; Palffy 2010., str. 37; Bekić 2016., str. 275

⁹⁵ Bekić navodi da makar je Nikola Zrinski uspio preokrenuti bitku, nisu uspjeli zauzeti ni Budim ni Peštu, a kad su čuli da u pomoć stiže rumelijski beglerbeg, vojska se raspala i razila, a Ferdinand je ovaj događaj nazvao „najvećom sramotom njemačke države”. (vidi: Bekić 2016., str. 276)

⁹⁶ 1543. godine je Nikola IV. Zrinski oženio Katarinu Frankapan. Obitelji Zrinski i Frankapan su se strateški ujedinili iz razloga što su smatrali da su Osmanlije najveća prijetnja kojom se treba oduprijeti. (vidi: Bekić 2016., str. 277)

⁹⁷ Kontler 2007., str. 153; Bekić 2016., str. 276; Fodor, P. 2016. *The Unbearable Weight of Empire: The Ottomans in Central Europe – A Failed Attempt at Universal Monarchy (1390-1566)*. Budimpešta: Prime Rate Kft., str. 98

⁹⁸ Kontler 2007., str. 153-154

⁹⁹ Hammer-Purgstall 1979., str. 441; Palffy 2010., str. 38; Bekić 2016., str. 277; Fodor 2016., str. 100

¹⁰⁰ Bekić 2016., str. 278

¹⁰¹ Hammer-Purgstall 1979., str. 447; Kontler 2007., str. 154; Palffy 2010., str. 67

Utješinić je sa svojim dopisima lagao Sulejmana dok su izvještaji budimskoga paše proturječni bili s njegovim dopisima.¹⁰² Nakon tih događaja, 7. rujna 1551. godine je Mehmed-paša Sokolović krenuo s 80 000 vojnika i 50 topova i koji je izvojevao mnoge pobjede (Palffy spominje zauzimanje utvrda Becse, Beckerek i Csanad, a sljedeće godine, budimski paša Ali zauzima Varpalotu, Dregely, Szecsény, Holloko, Bujak, Sag i Gyarmat¹⁰³) otkad je krenuo u pohod, jedino nije uspio osvojiti Temišvar.¹⁰⁴ Dana 1. travnja 1552. je pao Vešprem,¹⁰⁵ a od 26. srpnja 1552., Osmanlije su osvojile Temišvar, Lippu, Solymos i ostale važne utvrde (Lugos i Karansebes¹⁰⁶) u Banatu, a i sam Banat je bio podčinjen pod osmansku vlast.¹⁰⁷ Ulazak Habsburgovaca u Ugarsku i Transilvaniju je samo prouzročio veće gubitke za njih, što dokazuje vojnu prevagu Osmanlija u tome razdoblju, a budući da su bespravno ušli u taj teritorij obmanjujući Sulejmana, s argumentativne strane će ih to kasnije „osakatiti“ u pregovorima. Dodatno, u Vrančićevim pismima se spominje u pregovorima vraćanje utvrda Lippa i Solymos, pored ostalih. Nadalje, Osmanlije su 11.8.1552. porazili Ferdinandovu vojsku predvođenu plemićem Erazmom Teufelom iz Gundersdorfa na polju kod Fileka.¹⁰⁸ Navodno, ono što ide u prilog osmanskoj prevazi, Hammer-Purgstall navodi i nekompetentnost vojnih zapovjednika kao što je Lorenc Nyary koji nije uspio obraniti utvrde, kao što je Szolnok, a vojska sastavljena od Nijemaca, Španjolaca, Mađara i Čeha se raspala i razbježala.¹⁰⁹ „Ogromne rupe“ na habsburškoj strani su dopuštale da daleko lakše prevaga bude na osmanskoj strani. Dakle, „u jedanaest ratova vojska je Sulejmanovom prisutnošću bila tako uvježbana za rat i pobjedu pa je i posljednja ugarska vojna, izuzevši prekinutu opsadu Egera, zauzećem Temišvara, Szolnoka, Lippe i još dvadeset i pet utvrda, bila sjajna pobjeda.“¹¹⁰ Dakle, uz nedostatke na strani habsburške vojske, nazire se savršeno uvježbana osmanska vojska, što dokazuje potpunu prevagu na bojnome polju na strani Osmanlija. Također, bitno je za napomenuti da nakon ovih događaja kreću misije prvoga carigradskoga poslanstva. Mir u Amasyi 1555. između Osmanlija i Safavida što je označavalo daljnje probitak u srednju Europu, stoga je Transilvanija dobrovoljno raskinula s Habsburgovcima i 1556. još jednom priznala vrhovnu vlast Osmanskog

¹⁰² Hammer-Purgstall 1979., str. 447

¹⁰³ Palffy 2010., str. 39

¹⁰⁴ Hammer-Purgstall 1979., str. 448

¹⁰⁵ Hammer-Purgstall 1979., str. 450

¹⁰⁶ Palffy 2010.,str. 39

¹⁰⁷ Hammer-Purgstall 1979., str. 451; Fodor 2016., str. 112

¹⁰⁸ Hammer-Purgstall 1979., str. 452; Fodor 2016., str. 114-115

¹⁰⁹ Hammer-Purgstall 1979., str. 453

¹¹⁰ Hammer-Purgstall 1979., str. 457

Carstva.¹¹¹ Još jedna stavka koja dokazuje prevagu na strani Osmanlija za vrijeme carigradske diplomatske misije je ta što „Ferdinand nije prestao biti uporan da, tužeći se stalno na ove napade i zauzeća, isposluje mir tako da mu sultan dozvoli zasposjedanje Transilvanije.“¹¹² Uz prevagu, ovo pokazuje koliko je habsburška strana ovisila o miru s Osmanlijama te bi se mogli i zaključiti koliko su si štetu sami nanijeli što su bespravno ušli u Transilvaniju. Još jedna stavka koja se može spomenuti nakon zadnjih navedenih osmanskih osvajanja je činjenica da je Osmansko Carstvo osvojilo najplodnija područja Ugarske.¹¹³ Time je Osmansko Carstvo ostvarilo vrlo povoljan položaj naspram Habsburške Monarhije. Osim što su se obogatili resursima, strateški su mogli postaviti uvjete mira s kojima Habsburgovci ne bi mogli plaćati danak budući da su im oduzeti Ugarska i Transilvanija, pogotovo ako je Habsburgovcima Ugarska nosila najveći godišnji prihod. Uz to, „već su oslabili gospodarsku i vojnu vlast u regiji snažnim prvim udarcem, a za sobom su ostavili postrojbe u ključnim utverdama.“¹¹⁴ Da se priča zaokruži, kako Kontler prenosi, Ugarska se otpočeka 16. stoljeća više nije mogla opirati osmanskoj ekspanziji te su njezini preostali dijelovi pretvoreni u tampon zonu.¹¹⁵

Što se tiče faktora zakona i pravila neke države koji mogu biti relevantni za prevagu, bitno je spomenuti da „prema shvaćanju islama, samo islamska vlast je zakonita“¹¹⁶ te cijelu planetu Zemlju dijele na dva dijela: „Na područje pod vlašću islama (ili na kuću islama) i područje kojim vladaju nemuslimani (ili na kuću rata). Stoga su muslimani – kolektivno, a ne kao pojedinci – obvezni, oružanom silom pridonijeti da se „područje rata“ preobrazi u islamsko.“¹¹⁷ Uza „zakon mača“¹¹⁸ koji se spominje u Vrančićevim pismima, može se uvidjeti da takva podjela i takvo prakticiranje islama je išlo u korist Osmanskome Carstvu zbog provođenja ekspanzionističke politike. Kada je netko uvjeren da treba takvo što provoditi, kao što je džihad, uz dovoljna sredstva i resurse, prevaga i ekspanzija postaju norma. Osmanlije postaju zaštitnici cijeloga islamskoga svijeta kada su bili pripojili arapske zemlje te Meku i Medinu.¹¹⁹ Ta točka u povijesti osmanske

¹¹¹ Matuz 1992., str. 82; Hammer-Purgstall 1979. str. 464

¹¹² Hammer-Purgstall 1979., str. 480

¹¹³ Kontler, L. 2007., str. 145

¹¹⁴ Kontler 2007., str. 147

¹¹⁵ Kontler 2007., str. 146

¹¹⁶ Matuz 1992., str. 11

¹¹⁷ Matuz 1992., str. 11

¹¹⁸ Navodno se to već spominje i u diplomatskoj misiji Nikole Jurišića: „Ugarska je moja, jer sam ju mačem osvojio; dadoh ju pak Ivanu Zapolji, koji me je prvi zamolio.“ (vidi: Bekić 2016., str. 265)

¹¹⁹ Spajić 2022., str. 65

države kada postaje kalifat ima veliku ulogu s obzirom na ekspanzionističku politiku i ideologiju carstva.

Bitno je napomenuti i faktor financija: „U vrijeme Sulejmana Veličanstvenog sandžakbeg je imao, po pravilu, has od 200 000 do 550 000, beglerbeg od 800 000 do 1 200 000, kupolni vezir od 1 000 000 do 1 200 000, a veliki vezir čak 2 000 000 aspri godišnjeg prihoda.“¹²⁰ Uz to, bitno je naglasiti da je godišnji prihod jednog timara iznosio maksimalno 19 999 aspri, a zijameti od 20 000 do 99 999 aspri.¹²¹ Kako bi se dao bolji uvid u kupovnu moć, „krajem 15. st. stajalo je 10 kg brašna nešto manje od 1 aspre, a jedna ovca oko 30 aspri.“¹²² Kraj 15. stoljeća je razdoblje blizu početka vladavine Sulejmana I., stoga, može se pretpostaviti da je takva kupovna moć bila slična ili ista za Sulejmanovo vrijeme. Stoga, nadalje se može zaključiti da je Osmansko Carstvo bilo iznimno bogato. Državni dužnosnici su imali ogromne prihode, a i vlasnici zijameta su također imali zavidnu nadarbinu. Tako bogata država s bogatim pojedincima ima ogromnu šansu za prevagu i na bojnopolju i u diplomaciji. Vrlo zanimljiva stavka u pogledu ekonomije¹²³ i trgovine Ugarske je ta što su Osmanlije zauzeli područje tzv. Velike ravnice otkud je dolazila većina izvozne stoke, a Ugarska je u drugom dijelu 16. stoljeća bila najveći izvoznik mesa (po 200 000 grla stoke u jednoj godini).¹²⁴ Uza sve to, Bekić daje i primjer kako je novija mađarska historiografija ustvrdila kako su veliku ulogu u osmanlijskom zauzimanju Ugarske imali i financijski činbenici, tj. „u carskom proračunu Visoke porte brzo se pokazalo da je pomaganje Ivanu Zapolji da zadrži Budim i Ugarsku od habsburškog prezezanja skuplje nego izravna okupacija Ugarske koja bi, među ostalim, mogla stvarati i vlastite prihode od eksploatacije ugarskih kapitala, a ne samo izazivati velike troškove za držanje osmanlijskih posada u Ugarskoj i slanje uzastopnih, skupih vojnih ekspedicija.“¹²⁵ Koliko je Osmansko Carstvo bila bogata država, dokazuje i sljedeći citat mletačkog diplomata Piera Bragadina: „Ne znam ni za jednu drugu državu koja je prosperitetnija nego ova, koja je ukrašena sa svim blagoslovima Svemoćnoga. Ovo je

¹²⁰ Matuz 1992., str. 70

¹²¹ Matuz 1992., str. 70; (vidi i: Kontler 2007., str. 152)

¹²² Matuz 1992., str. 70

¹²³ „S gospodarskoga gledišta nadzirali su prikladnu predaju poreza, a porez su određivali na temelju proizvodnih uvjeta. Njihov elementarni interes bio je očit u tome očuvati proizvodnu sposobnost osvojenih područja jer je to moglo osigurati ubiranje doprinosa.“ (vidi: Palffy 2010., str. 43)

¹²⁴ Kontler 2007., str. 167, 168

¹²⁵ Bekić 2016., str. 275

mjesto otkud mir i toplina se zajedno rukuju. To je bogata zemlja, ima moćnu mornaricu, njeni ljudi su poslušni i imućni.“¹²⁶

Vanjski faktori koji su pridonijeli širenju Osmanskoga Carstva na područje Europe su međusobni konflikt između Habsburške Monarhije i Francuske (savez sklopljen vrlo strateški s Francuskom sa strane Osmanskog Carstva 1536. godine, nakon dvogodišnjeg primirja i pripreme za rat¹²⁷), protestantska reformacija (jer su habsburške trupe morale biti spremne i borbu protiv protestanata, pogotovo je Karlo V. bio zauzet tim unutarnjim problemom¹²⁸), ratovi Cambraiske lige protiv Venecije na početku 16. stoljeća i sukob Karla V. s Ligom od Cognaca.¹²⁹ Kako su postojali unutarnju sukobi među kršćanskim, tj., u ovome slučaju katoličkim državama, one nisu mogle jednomjerno i zajednički u isto vrijeme dati vojni odgovor Osmanlijama, stoga je to uistinu jedan od najbitnijih faktora zbog čega je u 16. stoljeću prevaga išla na stranu Osmanlija. Bitno je za napomenuti i manjkavosti koje su Habsburgovci imali, koje su im zadavale probleme, a išle u korist Osmanlija. Uza spomenute nekompetentne vojne zapovjednike, valja spomenuti da „poslovi tih zemalja (Ugarske, Češke, Austrijskih Nasljednih Zemalja i Svetog Rimskog Carstva) nikad nisu bili jasno odvojeni jedni od drugih“,¹³⁰ što je vjerojatno izazivalo teškoće. Dvorsko ratno vijeće, koje je osnovano kako bi zaustavilo osmansku prijetnju, je tek osnovano 1556. godine. (godinu dana prije završetka Vrančićeve prve carigradske diplomatske misije),¹³¹ što implicira da su vremenski kaskali budući da su Osmanlije ušle na prostor Europe u drugoj polovici 14. stoljeća i postali ogromna prijetnja. Nadalje, u kontekstu Ugarske, Habsburgovci su imali mnoga neslaganja s plemićkim obiteljima kao što su Batthyany, Bathory, Erdody, Nadasdy, Zrinski i njima slični,¹³² što im je uvelike otežavalo učvršćivanje vlasti u Ugarskoj. Bitno je i za napomenuti da su u Ugarskoj lokalne samouprave preživjele sve dok se nisu uplitala u premoć i interese Osmanskoga Carstva.¹³³

¹²⁶ Duran 1988., str. 131

¹²⁷ Bekić 2016., str. 269

¹²⁸ Kontler 2007., str. 155

¹²⁹ Matuz 1992., str. 77, 78; Spajić 2022., str. 67-68; Bekić 2016., str. 255; Sahin 2013., str. 63

¹³⁰ Kontler 2007., str. 150; (vidi i: Palfy 2010., str. 48)

¹³¹ Kontler 2007., str. 150, 155; Bekić 2016., str. 279

¹³² Kontler 2007., str. 150-151

¹³³ Kontler 2007., str. 152

Što se tiče određenih psiholoških¹³⁴ ili mentalnih faktora koje su igrale ulogu u prevazi, treba spomenuti da je Sulejman sanjao o tome da osvoji Beč te da ju učini svojom „zlatnom jabukom“.¹³⁵ Takvi snovi u „simbiozi“ s velikom voljom vladara, tj. ambicioznost, igra ogromnu ulogu u prevazi. Treba imati na umu da imaginarij zlatne jabuke je „simbol snage i besmrtnosti kod bogova, ključ njihove snage i vječne mladosti“,¹³⁶ a kad se još nadoda osmanska ideologija, „crvena ili zlatna jabuka predstavljala je simbol svjetskog carstva te simbol neprekidnog i uspješnog pohoda, što se u 15. stoljeću odnosilo na Carigrad“,¹³⁷ stoga, osvajanje Beča je njegov put u besmrtno sjećanje kao što je njegovom pretku, Mehmedu Osvajaču, Carigrad bio njegova zlatna jabuka. Spajić spominje ratne pohode i osvajanja (kao što su opsada Beča 1529. godine i osvajanje Bagdada 1535. godine) kao dio „vrlo rafinirane propagande“¹³⁸ kako bi se Sulejman promovirao. Dakako, uspješna propaganda itekako igra ogromnu ulogu u prevazi jer se na taj način protivnika lakše obeshrabri i postiže na taj način psihološka prevaga. U ovaj faktor se može ubrojiti i „numerološka“ predviđanja budućnosti: „Osim što je bio deseti sultan po redu, rođen prve godine 10. stoljeća po hidžri, svojim se vladanjem također nastojao prometnuti u idealnog izvršioca broja deset. Tijekom njegove vladavine izmijenilo se deset velikih vezira, imao je desetero djece, a ondašnji dvorski historičari pridavali su mu osvajanje deset puta po deset osvojenih gradova i utvrda.“¹³⁹ Sudbinske priče mogu imati ogroman psihološki utjecaj i na „protagonista“ i na protivničku stranu. Navodno je i nakon pada Carigrada, a pogotovo za vrijeme sukoba između Osmanskog Carstva i Habsburške Monarhije, postojao apokaliptični element u spekulacijama i

¹³⁴ Što se tiče psiholoških i realnih devastirajućih posljedica, Sutter Fichtner navodi sljedeće: „Destrktivnost osmanskih pljačkanja i pohoda u istočnoj Austriji i Mađarskoj je ostavio dubok trag. To je također zakompliciralo živote suvremenika neizmjenno. Turski pamflet procjenjuje da do 1683. 108 109 ljudi u Ugarskoj je palo u osmansko zarobljeništvo. Među njima su bile 204 djevojke iz plemićkih kuća i 56.093 djece. Samo osmansko-tartarska prisutnost u Donjoj Austriji tijekom te godine je bila razorna. Blizu 8 posto stanovništva u regiji su ili ubijeni ili odvedeni. Bezbrojne su obitelji bile uništene jer su supružnici bili razdvojeni. Mjesna katolička crkva je uskratila sankcioniranje ponovnih brakova sve dok se nije uvjerilo da jedan ili drugi partner bio mrtav. Nestale žene i muževi pojavili su se godinama kasnije. Turski ratovi skupo su koštali habsburški režim. Više od 50 posto izdataka bečke vlade između 1670. i 1717. išli su za vojsku troškova, prvenstveno protiv Francuske i Osmanlija.“ (vidi: Sutter Fichtner, P. 2008. *Terror and Toleration: The Habsburg Empire Confronts Islam, 1526-1820*. London: Reaktion Books LTD., str. 44) Moć i strahopoštovanje Osmanskog Carstva se uistinu da naslutiti iz ovih rečenica, a u ovom slučaju se radi još o 17. i 18. stoljeću, kada je po mnogim autorima Osmansko Carstvo već bilo u silaznome toku svoje moći.

¹³⁵ Matuz 1992., str. 78; Spajić 2022., str. 70

¹³⁶ Symbolism and Metaphor. *Golden Apple Meaning & Symbolism*, <https://symbolismandmetaphor.com/golden-apple-meaning-symbolism/#:~:text=The%20golden%20apple%20was%20a,were%20able%20to%20have%20them>. (pristup odobren 25.6.2022.)

¹³⁷ Palffy 2010., str. 36

¹³⁸ Spajić 2022., str. 66

¹³⁹ Pavić 2014., str. 92

pričama kako će se događaji odviti.¹⁴⁰ Uz to, bitno za sultanov mesijanski i osvajački imaginarij, nazvan je i „mesijom kraja svijeta“ i „gospodarem povoljne posloženosti“.¹⁴¹

Naposljetku, budući da je to glavna tema ovoga rada, treba spomenuti i diplomatski faktor: „Najvažniji je vanjskopolitički uspjeh, sveopće priznanje Osmanskoga Carstva kao „europske“ sile bio prije svega zasluga diplomatski vrlo obdarenoga velikog vezira Ibrahima“. Njegovo djelovanje je iniciralo prevagu Osmanskoga Carstva u diplomaciji koji su dalje preuzeli ostali veliki veziri i paše. Uz diplomaciju, Sulejmanu su „na raspolaganju bili izvanredni specijalisti za vjersko i svjetovno pravo.“¹⁴² Ono što će biti uvelike bitno, a Nick spominje da svaki dobar diplomat to radi, je praćenje gestikulacija i izražavanja kod sudionika u pregovorima kako bi diplomat mogao procijeniti situaciju i sugovornika, kako npr., bi se moglo procijeniti laže li netko ili da pregovori i situacija ne pogoršaju sadašnje stanje.¹⁴³ Tako i u pismima Vrančić i Zay¹⁴⁴ postupaju, s velikom dozom skeptičnosti i paze što će reći. Kada je započela borba za ugarsko prijestolje, Bekić navodi kako „i sa stajališta povijesti diplomacije može se potvrditi da je zbog političkih prilika u Europi sultanov „međunarodni položaj u to doba znatno ojačao: ni dva najveća, ali međusobno zavađena vladara, francuski kralj Franjo I. i car Karlo V. više se nisu ustručavali tražiti prijateljstvo pa i pomoć Sulejmana. Time se promijenila čitava dotadašnja vojno-politička paradigma kršćanskog Zapada: Zajedničkom akcijom istjerati Osmansko Carstvo s europskog tla.“¹⁴⁵ U diplomatskim misijama argumenti predstavljaju vrlo važnu stavku u prevazi.¹⁴⁶

¹⁴⁰ Sahin 2013., str. 60-61

¹⁴¹ Sahin 2013., str. 61

¹⁴² Matuz 1992., str. 84-85

¹⁴³ Nick, S., 1997. *Diplomacija: Metode i tehnike*. Zagreb: Barbat., str. 19

¹⁴⁴ Franjo Zay ili Ferenc Zay, bio je visoki vojni službenik i diplomat u službi Ferdinanda I. Habsburškog, od 1560. barun i vrhovni kapetan Gornje Ugarske (vidi: Blažević, Vlašić 2018., str. 86)

¹⁴⁵ Bekić 2016., str. 253

¹⁴⁶ Tako je i Utješinović nastojao uvjeriti mađarske vlasteline na saboru u Hatvanu, da bi se trebali prikloniti Osmanskome Carstvu, što ujedno i pokazuje moć i prevagu Osmanskoga Carstva (vidi: Bekić 2016., str 259-260)

3.) *Carigradska pisma Antuna Vrančića* – izvor za povijest diplomatskih odnosa između Habsburške Monarhije i Osmanskog Carstva

U ovome poglavlju, kao što sam već napomenuo u uvodu, ću iznijeti analizirani sadržaj *Carigradskih pisama Antuna Vrančića*. Budući da se radi o primarnim izvorima i zbog toga što s ovim pismima nastojim dokazati postavljenu tezu, ovo poglavlje je okosnica ovog diplomskog rada. Potpoglavlja idu redom kako su pisma bila analizirana, dakle, prvo ide analizirani sadržaj iz Izvještaja o prvim aktivnostima prvog carigradskog poslanstva od 1. rujna 1553. godine, zatim analizirani sadržaj iz Pisma Antuna Vrančića Pavlu Gregorijancu od 31. listopada 1554. godine i na kraju analizirani sadržaj iz Sažetog pregleda posljednjih aktivnosti prvoga carigradskog poslanstva iz kolovoza 1557. godine. Uz to što poglavlja idu redom kako su pisma bila analizirana, tako će i analizirani sadržaj biti iznesen kroz navedena potpoglavlja tako da si „olakšam posao“ izlaganja analiziranoga sadržaja te vjerujem da ako itko bude zainteresiran za čitanje ovoga rada i *Carigradskih pisama Antuna Vrančića* da će mu praćenje samoga sadržaja pisama biti uvelike olakšan i ubrzan.

3.1.) Analizirani sadržaj iz *Izveštaja*¹⁴⁷ o prvim aktivnostima prvog carigradskog poslanstva od 1. rujna 1553. godine

Ovo pismo sadrži Vrančićeve detaljne opise kako su tekli pregovori između habsburških poslanika o Osmanlija, što su habsburški poslanici sve tražili, što su dali pašama i sultanu, kako su Osmanlije reagirali na njihova traženja i konstatacije te koje su argumente koristili kako bi obje strane mogle postići prevagu u pregovorima.

Prva zanimljiva stavka na koju se može naići je ta „da je gospodin Giovanni Maria Malvezzi u znak pokornosti boravio u kućnom pritvoru te nisu mogli doći do njega bez pašina dopuštenja.“¹⁴⁸ Bitno je za naglasiti da je Malvezzi bio prvi habsburški stalni poslanik¹⁴⁹ u Carigradu i da je „zbog nezadovoljstva Malvezzijevima u vezi sa statusom Transilvanije, sultan Sulejman dao ga je zatvoriti.“¹⁵⁰ Ovdje je bitno uočiti da je jedan habsburški poslanik u znaku, da naglasim, pokornosti bio u kućnom pritvoru te da je Sulejman iz nezadovoljstva oko statusa Transilvanije ga zatvorio što implicira veliku snagu Osmanskoga Carstva i samoga Sulejmana. Neka država koja ne bi bila ni približno moćna ne bi se ni usudila to napraviti (osim ako država igra na sreću, obmanu ili iracionalnu bahatost). Osim što to pokazuje snagu carstva, to pokazuje i diplomatsku prevagu na strani Osmanlija. Sljedeća stavka koja implicira prevagu na strani Osmanlija je Malvezzijevo upozorenje Vrančiću i Zayu kojim je kazao da „kako se čini da će biti vrlo teško, štoviše i opasno, zatražiti natrag čitavo kraljevstvo ili njegove dijelove koji su oduzeti prošle godine, a posebice Transilvaniju.“¹⁵¹ Dodatno, rekao im je „da, ako žele očuvati mir, ne traže natrag Transilvaniju.“¹⁵² Sljedeća stavka koju se treba uzeti u obzir je ratobornost i odlučnost Rustema-paše¹⁵³ koji je

¹⁴⁷ „Izveštavanje je, sigurno, jedna od najvažnijih funkcija diplomatske misije. O dobrom, pravodobnom i analitičkom izvještavanju ovisi cjelokupna politika jedne zemlje prema drugoj, međusobni bilateralni odnosi, a često i mnogo šira vanjskopolitička orijentacija zemlje šiljateljice. Stoga ovome poslu treba pristupati s najvećom ozbiljnošću, savjesnošću i – poštenjem.“ (vidi: Nick 1997., str. 65)

Dakle, ne piše Vrančić bez razloga tako detaljno izvještaje te, s obzirom na ozbiljnost posla i situacije, Vrančićeva pisma se mogu smatrati maksimalno pouzdanim izvorima.

¹⁴⁸ Blažević, Vlašić 2018., str. 68

¹⁴⁹ Vukadinović tvrdi da „europski poslanici na turskome dvoru nisu imali previše povlastica.“ (vidi: Vukadinović 2004., str. 15)

¹⁵⁰ Blažević, Vlašić 2018., str. 68

¹⁵¹ Blažević, Vlašić 2018., str. 68

¹⁵² Blažević, Vlašić 2018., str. 68-70

¹⁵³ Pavić navodi kako je Rustem-paša bio sposoban i snalažljiv, pogotovo u punjenju državne blagajne koja je bila iscrpljena od silnog ratovanja na zapadu i na istoku. (vidi: Pavić 2014., str. 93)

„poručio i naložio da govore s dužnom ozbiljnošću jer, ako i jednom riječju budu spomenuli potraživanja u vezi s Transilvanijom, ne samo što neće dobiti primirje¹⁵⁴ nego će sultan na svaki mogući način nastojati sklopiti mir s Kazul-pašom¹⁵⁵ i potom krenuti na Ugarsku.“¹⁵⁶ Po prijetnjama Rustema-paše se može uvidjeti diplomatska prevaga Osmanlija. Dvije stavke koje su bitne za uočiti su te da Vrančić i Zay ne smiju uopće spominjati išta vezano za Transilvaniju te mir s Kazul-pašom. Mir s perzijskim šahom išao bi uvelike u prilog Osmanskom Carstvu jer bi mogli usmjeriti sve svoje snage ka daljnjoj ekspanziji u srednju Europu. Ono što se poklapa s Macchiavellijevim tvrdnjama je to što Vrančić piše da „te razloge ne bi smjeli uzeti olako jer je sultan i napravio stanku očekujući glasnogovornike Njegovog Veličanstva.“¹⁵⁷ Iz ovih tvrdnji se može zaključiti da Sulejman nije altruist i da su mu glavni ciljevi održavanje države kojom vlada te njeno širenje. Bitno je za uočiti i stavku da je Sulejman samo zbog njih napravio stanku što postavlja atmosferu kao da su habsburški poslanici dužni Osmanlijama za milost i da će išta što ne odgovara Osmanlijama biti utvrđeno kao uvreda što dodatno pokazuje diplomatsku prevagu na strani Osmanlija. Vrančić nadalje u vrlo negativnom tonu kaže da će „kad im je već unaprijed onemogućeno da traže Transilvaniju, biti zabranjeno i ono za što su se nadali da bi najprije mogli postići“¹⁵⁸ misleći na oduzete krajeve. Što se tiče korištenja emocija u svoju korist, Vrančić posvjedočuje kako Osmanlije „i najmanji pokret smatraju najvećom povredom“,¹⁵⁹ stoga zasigurno su Vrančić i Zay bili „na tankome ledu“ budući da su morali iznimno paziti što će reći pašama i sultanu te pokazuje da su Osmanlije kroz korištenje emocija u toj mjeri imali veliku prevagu u pregovorima.

Stavka koju Vrančić piše Ferdinandu¹⁶⁰ koja uvelike dokazuje prevagu Osmanlija nad Habsburgovcima je sljedeća:

¹⁵⁴ „Postignuti mir trajao je dok je to odgovaralo Osmanlijama, a takva osmanska politika postat će obrazac njihova ponašanja sve do kraja stoljeća.“ (vidi: Pavić 2014., str. 101)

¹⁵⁵ Perzijski šah Tahmasp I.

¹⁵⁶ Blažević, Vlašić 2018., str. 70

¹⁵⁷ Blažević, Vlašić 2018., str. 70

¹⁵⁸ Blažević, Vlašić 2018., str. 71

¹⁵⁹ Blažević, Vlašić 2018., str. 72

¹⁶⁰ Također treba imati na umu stil pisanja u službenoj korespondenciji u 16.st. u smislu da je moguće da fraze „uvesti nekoga u milost“ neće nužno predstavljati prevagu između dvaju suprotstavljajućih sila, ali s obzirom na stanje stvari između Osmanlija i Habsburgovaca na sredini 16.st., vjerujem da je to znak dodvoravanja i da je to ogromni znak prevage u korist Osmanlija

„Odlučili smo i da, kada budemo tražili mir kako je navedeno na posljednjem mjestu u našim naputcima, iskušamo drugačije moliti kako bismo Vaše Veličanstvo uveli u milost ovog vladara i gospodina paše. Dok ih obojicu svim silama budemo uvjeravali u dobrohotnost Vašeg Veličanstva, uzgred bismo spomenuli i druge ciljeve našega poslanstva kako bismo izvidjeli što će odgovoriti.“¹⁶¹

Iz ovoga dijela se može uočiti fraze koje Vrančić koristi kao što su „iskušati drugačije moliti“, „uvesti u milost“ i „svim silama uvjeravati“. Sve tri fraze dokazuju da su Habsburgovci i Vrančić i Zay kao diplomati¹⁶² bili u slabijoj poziciji nego Osmanlije. Netko tko mora „moliti“ nekoga ili svim silama uvjeravati se zasigurno nalazi u nezavidnoj i slabijoj poziciji nego protivnik jer, da su Habsburgovci bili u boljoj poziciji, zasigurno ne bi ovakvim tonom pristupili Habsburgovcima, što se poklapa i s sedamnaestom Machiavellijevom tvrdnjom, pogotovo ako se izvede u kontekstu da je nelogično da se jači pokorava slabijemu. Nadalje, što dokazuje osmansku prevagu povezanu s traženjem milosti davanje vjerodajnica i darova te zarobljenoga Hasan-bega pašama i sultanu,¹⁶³ a ova stavka se poklapa i s prvom navedenom Machiavellijevom tvrdnjom. Kada su 26. kolovoza Vrančić i Zay posjetili Rustem-pašu, Rustem-paša ih je opet upozorio da ni u kojem slučaju ne traže Transilvaniju, ali ovoga puta je dao i dva argumenta: Sultan Sulejman je već bio obećao i potvrdio zakletvu da će Ivan Žigmund dobiti Transilvaniju, što znači da bi Sulejman ispao lakomislenim vladarom i lažljivcem kada bi dao natrag Transilvaniju Habsburgovcima, i da je nepravedno tjerati Ivana Žigmunda iz njegove domovine.¹⁶⁴ Uz argumente, Rustem-paša im je poručio da besmislica „prisvajati tu pokrajinu koja će ionako biti sultanova.“¹⁶⁵ Predodređivanje takve budućnosti direktno dokazuje prevagu Osmanlija nad Habsburgovcima. Rustem-paša im nije dopustio da govore i ostalim detaljima koje su Vrančić i Zay naumili pričati s njim, a kako Vrančić kaže: „Jedva im je dopustio otvoriti usta, stalno odgovarajući kako im je više puta rekao da ne govore o Transilvaniji.“¹⁶⁶ Nadalje, zanimljivo je korištenje emocija sa strane Rustem-paše. Kako

¹⁶¹ Blažević, Vlašić 2018., str. 72

¹⁶² Diplomacija kao termin ima više definicija, ali ono što obuhvaća, u kontekstu ovih pisama i misije je, vještina pregovaranja, razvijanje međunarodnih odnosa, sposobnost rješavanja konfliktnih situacija, vanjsko predstavljanje države i vođenje državnih poslova. (vidi: Nick 1997., str. 13-14)

¹⁶³ Blažević, Vlašić 2018., str. 73

¹⁶⁴ Blažević, Vlašić 2018., str. 73

¹⁶⁵ Blažević, Vlašić 2018., str. 73

¹⁶⁶ Blažević, Vlašić 2018., str. 74

se razgovor bio odugovlačio, Vrančić svjedoči da je „postao vrlo zlovoljan“,¹⁶⁷¹⁶⁸ što pokazuje koliko su se Osmanlije oslanjali na emocije kako bi pokazali i kako bi izborili prevagu. Ponovno prijeteći da će sklopiti mir s Kazul-pašom i da će poći u rat na Ugarsku, Rustem-paša je kazao da je „odluka o ratu i miru u rukama njihovog kralja: Ako Transilvaniju ne vrati dječaku, doći će do rata, a ako je vrati, dobit će mir koji će vrijediti samo za one dijelove kraljevstva koje ima u svojem posjedu.“¹⁶⁹ Budući da se vide veliki i odlučni zahtjevi i stajališta sa strane Rustema-paše, može se zaključiti da su oni u ovome trenutku bili jača sila i imali ogromnu prevagu u pregovorima.

Zanimljiva je stavka u kojoj se Vrančić referira na turski zakon. Vrančić u pismu kaže: „O ostalome nismo ništa govorili jer po turskom zakonu nije dopušteno opozvati ništa od onoga za što vjeruju da je u skladu s Božjom voljom i na što su se zavjetovali svome Proroku.“¹⁷⁰ Uz to što je to još jedan pokazatelj prevage na stranu Osmanlija, ovo je i pokazatelj kako zakoni i pravila igraju direktnu ulogu u određivanju prevage. Uz ponovno spominjanje da se ne traži Transilvanija natrag, Rustem-paša, im je, kako je razgovor tekao, kazao da ne traže i „područja koja je sultan dosad prisvojio“¹⁷¹ što znači da su Vrančiću i Zayu „vezane ruke“ oko bilo kojeg traženja iz napatka. Vrančić i Zay su na to dali protuargument:

„Na to smo odgovorili da je nemoguće zabranjivati poslanicima da nešto traže i uopće da govore jer je riječ o njihovoj časti i glavi ako za vladare ne izvrše ono zbog čega su poslani, odnosno ono što su dobili zadaću izvršiti. Zamolili smo, dakle, pašu da govorimo o svemu i da nakon toga Njegovo Presvijetlo Gospodstvo i Njegova Visost sultan naprave ono što im se čini najprimjerenijim.“¹⁷²

Iako su paši dali razuman argument nastojeći da pričaju o Transilvaniji, paša im svejedno to nije dopustio nadodavši da „njegov vladar drži velikom nepravdom da mu se na taj način otima

¹⁶⁷ Blažević, Vlašić 2018., str. 74

¹⁶⁸ Nick spominje kako „nije dobro reagirati nervozno i neprijateljski, antagonizirati sugovornika“, ali budući da Osmanlije to rade, sudeći po Vrančićevim svjedočanstvima, osim što su emocije i gestikulacije koristili kao dio diplomacije, tako to pokazuje da su u ovome razdoblju imali prevagu nad Habsburgovcima. (vidi: Nick 1997., str. 21)

¹⁶⁹ Blažević, Vlašić 2018., str. 74

¹⁷⁰ Blažević, Vlašić 2018., str. 74

¹⁷¹ Blažević, Vlašić 2018., str. 76

¹⁷² Blažević, Vlašić 2018., str. 76-77

pokrajina koju je vlastitim mačem zadobio prije trideset godina.¹⁷³ Još jedno pravilo koje se mora uzeti u obzir je pozivanje na osvajanje neke zemlje „vlastitim mačem“. Osmanlije smatraju da ona zemlja koja se osvoji vojnim pohodom postaje sultanova i ima svu legitimnost nad njom. Baš zbog te stavke, to pravilo može igrati veliku ulogu u diplomaciji i u prevazi općenito.

Vrančić i Zay su nastavili sa svojim argumentima, ovog puta o Ferdinandovoj legitimnosti na Transilvaniju, i pričom kako je zadobio tu legitimnost kako bi obrnuli pregovore u svoju korist:

„Na to smo rekli da Vaše Veličanstvo nije ni silom, ni na prijevare, ni na štetu njegova sultana prisvojilo tu pokrajinu, nego ju je iznova preuzelo nakon predaje. Preuzimajući Transilvaniju, Vaše Veličanstvo ni na koji se način nije ogriješilo o njegova vladara niti je povrijedilo Ivanova sina, nego je krivnja ponajprije na dječakovu ocu, zatim na njegovoj majci te naposljetku na onima kojima je bila povjerena briga o dječaku. Kad smo vidjeli da je paša malo zašutio, iznijeli smo čitavu priču o tome kako je sklopljen mir između Vašeg Veličanstva i Ivana, kako su u tom sporazumu dogovorene odredbe kojima je on sina lišio nasljedstva, kako je kraljica odlučila predati Budim Vašem Veličanstvu, a što je očito bilo usmjereno protiv nepobjedivoga sultana, kako Vam je poslala krunu iz Transilvanije i sa sinom se predala u Vašu vjernost i zaštitu te se zaklela da ubuduće neće ništa poduzimati da bi vratila Transilvaniju i da će nastojati smekšati sina dokle se god njoj i sinu bude davalo ono što je dogovoreno s njegovim ocem.“¹⁷⁴

Vrančić i Zay, budući da ih je paša počeo pažljivije slušati, su još nadodali mu o lažnim pritužbama Petra Petrovića, ali paša je sve što su konstatirali odbacio smatrajući sve to nevažnim.¹⁷⁵ Ovo je pokazatelj ogromne prevage na stranu Osmanlija budući da ovako smislene argumente ne uzimaju uopće u obzir. Uz očitu prevagu, ovo je također pokazatelj koliko su Osmanlije usko gledale svoj interes te način da ga ostvare. Nakon Vrančićevog i Zayevog argumentiranja, Rustem-paša argumentira natrag i postavlja pitanja:

¹⁷³ Blažević, Vlašić 2018., str. 77

¹⁷⁴ Blažević, Vlašić 2018., str. 77-78

¹⁷⁵ Blažević, Vlašić 2018., str. 78

„Ako vaš kralj zna da su Transilvanija i Ugarska u vlasti sultana, koji je najprije porazio Ludovika, a potom zauzeo Budim, zašto se – s obzirom na to da je mudar i razborit te sultana, nastojeći zadobiti njegovo prijateljstvo, naziva premoćnim i nepobjedivim – nije uplašio sultanovih snaga kada je varkom ili nepoštenjem pokušao prisvojiti Transilvaniju? I zašto, prije nego što je prihvatio da mu predaju Transilvaniju, nije najprije javio našem sultanu da mu žele dati Transilvaniju i pitao ga za savjet treba li je preuzeti ili ne? Zašto, nakon što ju je primio, nije odmah premoćnom sultanu poslao uobičajeni danak i za Ugarsku i za Transilvaniju te upitao sultana bi li potvrdio njegovu vlast u Transilvaniji i sklopio s njime prijateljstvo? Naime, prikladno vrijeme za traženje Transilvanije bilo je tada kada je sultan bio u neprijateljskim odnosima s kraljicom, Eremitom, Petrovićem i Transilvancima, a ne sada kada je sultana za dječaka vezala njegova nezrela dob i nevinost, spoznaja i priznanje grijeha svih ostalih koji ga okružuju te silno povjerenje koje čitava ta pokrajina polaže u njega? Nema sumnje da bi vaš kralj u tom slučaju naišao na veće sultanovo milosrđe, koje mu on sada ni na koji način ne može pružiti. Štoviše, ne bio ja taj koji jesam ako se i sam ne bih usudio o tome porazgovarati sa sultanom, tako mi predragog života!“¹⁷⁶

Prvo, Rustem-paša se poziva na legitimnost sultanovu na Transilvaniju i Ugarsku referirajući se za osvajanjem „vlastitim mačem“ što pokazuje koliko to pravilo igra ogromnu ulogu u argumentaciji. Drugo, stalno se referira na to kako je Sulejman moćniji (čak i nadređen) od Ferdinanda i stavka koja to implicira je zašto, u bilo kojem slučaju, Ferdinand nije pitao Sulejmana za Transilvaniju. Uz to što ih Rustem-paša odbija, Vrančić u pismu govori da ne bi bilo uopće nerazborito da se Ferdinand podložio Osmanlijama te kaže da su se pomučili odgovoriti na Rustemova pitanja.¹⁷⁷ Sve ove stavke dokazuju ogromnu prevagu na strani Osmanlija. Vrančić i Zay su pokušali na to odgovoriti kako su htjeli izbjeći štetu, kako je sultan bio daleko, kako su već bila poslana brojna pisma sultanu zašto i na koji način je Ferdinand preuzeo Transilvaniju te da je pokušao dati prijedlog za plaćanjem kraljičinog danka te su rekli da odgovora na to nije bilo nego da su na granice krenuli budimski paša, Kasim-beg i ostali, a da nisu bili upozoreni,¹⁷⁸ no Rustem-

¹⁷⁶ Blažević, Vlašić 2018., str. 78-80

¹⁷⁷ Blažević, Vlašić 2018., str. 80

¹⁷⁸ Blažević, Vlašić 2018., str. 81

paša ih elegantno odbija ponovno spominjući da su propustili sve prilike za traženjem Transilvanije te da se uzalud trude.¹⁷⁹

Sljedeći dio, kojeg Vrančić sam citira, je direktni dokaz prevage na Osmanskoj strani i pokazatelj da su Vrančić i Zay bili nadjačani sa strane Rustema: „..., naš prejasni kralj od Visosti traži bilo kakav mir koji bi Njegova Visost odobrila...da sklapanje mirovnog sporazuma u cijelosti prepušta u njegovoj odluci kako bi zbunio one koji i dalje nastoje dovesti u sumnju njegove dobre namjere prema Njegovoj Visosti.“¹⁸⁰ Netko tko traži „bilo kakav mir“ očito se nalazi u nezavidnoj poziciji. Uspoređujući, to je u suštini diplomatski bjanko ček. Nakon spominjanja „bilo kakvoga mira“ i „uljepšavanja pregovora“ i shvaćanja da ne smiju tražiti Transilvaniju sa strane Vrančića i Zaya, navodno se Rustem na njihova kasanja „vidno razveselio“¹⁸¹ te u nastavku poručio da „će sultan ostaviti po strani i zaboraviti svu davnu mržnju, neprijateljstva i omraze te odobriti Njihovom Veličanstvu novi mir i obnoviti stari ako se u sporazumu ne spominju Transilvanija i dijelovi koji pripadaju Ugarskoj.“¹⁸² Vrančić također spominje da svi prisutni se odmah počnu vrijeđati na sam spomen Transilvanije i da su počeli nuditi darove¹⁸³ sultanu i paši (i Rustem-paši te 27. kolovoza Kara Ahmed-paši, a još kasnije i Ibrahimu-paši i Hajdaru-paši¹⁸⁴).¹⁸⁵ Opet, korištenje emocija i ekspresija u svoju korist te potvrda prve navedene Machiavelijeve tvrdnje. Zanimljiva je sultanova odlučnost zadržavanja Transilvanije gdje Vrančić kaže: „Ako bi naš kralj za najmanji komadić transilvanske zemlje htio dati sve zlato i srebro koje ima u svojim kraljevstvima, ni tada ne bio uspio odvratiti sultana od njegove odluke.“¹⁸⁶ Navodno Ferdinand „nije ni znao“ da će Sulejman toliko inzistirati na Transilvaniji.¹⁸⁷

Prva stavka koja je u maloj mjeri išla na stranu Vrančića i Zaya je uvjeravanje Rustema-paše sa strane Zaya kazavši da je Ferdinand poštovao primirje i da su to primirje narušili oni koji ne žele da Ferdinand i Sulejman žive u slozi, a paša je na to „objesio lice u znak žalosti i nezadovoljstva

¹⁷⁹ Blažević, Vlašić 2018., str. 82

¹⁸⁰ Blažević, Vlašić 2018., str. 82

¹⁸¹ Blažević, Vlašić 2018., str. 83

¹⁸² Blažević, Vlašić 2018., str. 83

¹⁸³ Šundrica u svome radu, makar se radi o razdoblju austrijsko-turskog rata od 1737. do 1739., poklonjavanje i dodvoravanje osmanskim velikodostojnicima kada su poslanici došli na njihov dvor je bila „rutinska“ stvar za napraviti. To je bio i iskaz poštovanja i iskaz podređenosti prema Osmanlijama. (vidi: Šundrica 1999., str. 160, 182)

¹⁸⁴ Blažević, Vlašić 2018., str. 90

¹⁸⁵ Blažević, Vlašić 2018., str. 83

¹⁸⁶ Blažević, Vlašić 2018., str. 84

¹⁸⁷ Blažević, Vlašić 2018., str. 85

što je prisiljen strpljivo slušati takve stvari o svome vladaru“.¹⁸⁸ Rustem-paša je nadalje kazao da je sultan odlučio obnoviti mir pod istim uvjetima po kojima je sklopljen i prethodni, ali budući da njih dvojica nemaju ovlasti pregovarati i donositi odluke u vezi Transilvanije, da Malvezzi dođe čim prije s Ferdinandovom odlukom u vezi Transilvanije.¹⁸⁹

Vrančić i Zay su nadalje htjeli zatražiti šestogodišnje primirje pod uvjetom da Osmanlije predaju utvrde i gradove Lippu, Solymos i Szolnok, ali oni nisu imali ni najmanju namjeru predati im te utvrde, a i sam Rustem se protivio obnovi primirja.¹⁹⁰ Vrančić i Zay su nastojali argumentirati u korist vraćanja utvrda da „im je dopušteno od njih zatražiti nešto od onoga što su pokorili svojim oružjem. Tako se, naime, ražaraju i učvršćuju velika prijateljstva koja bi njihovom caru i ubuduće bila na veliku čast i na još veću korist jer bi tada počasni darovi koje bi naš kralj svake godine obilato davao premoćnome sultanu, osim velikoga prijateljstva, Njegovoj Visosti zacijelo donosila još i mnogo toga ostaloga.“¹⁹¹ Iako s njihove strane argumentacija ima smisla, to bi još uvijek bilo samo obećanje na koje se Rustem-paša samo nasmijao.¹⁹² Koliko god Vrančić i Zay pokušali argumentima situaciju preusmjeriti u svoju korist (barem minimalno), Osmanlije im praktički „ne daju da dišu“. Svaki pokušaj izvrtanja situacija u kojoj Osmanlije neće izvući maksimum se neće dogoditi. Dosad, Osmanlije imaju ogromnu prevagu u pregovorima. S osmanske perspektive, nije čudno zašto se Rustem-paša nasmijao na predaju navedenih utvrda i gradova. Lippa, Solymos i Szolnok. Szolnok se nalazi blizu Budima, a kada bi se povukla crta između tih utvrda i kada bi se crta spojila s habsburškom Ugarskom, približili bi se Transilvaniji ili bi mogli napraviti tampon zonu, a Budim i osmanske zemlje južno od Budima bi bile opkoljene sa svih strana osim s juga. Nadalje se Osmanlije opet pozivaju da nemaju običaj vraćati ono što su osvojili i zato jer im zakoni i njihove svete knjige zabranjuju vraćati tamo gdje su sagradili bogomolje.¹⁹³ Još jedanput se pozivaju na svoja pravila i zakone kako bi ostvarili prevagu u pregovorima. Nastojali su mir, tj. dobitke u potpunosti prevrnuti kako odgovara njima, tj. sultanu. Vrančić je na sve to odgovorio: „Mi na to nismo dalje odgovarali jer smo govorili uzalud.“¹⁹⁴ Shvaćali su da su u slabijoj poziciji za vrijeme pregovora. Vrančić čak priznaje i diplomatski poraz budući da ništa iz napatuka nisu

¹⁸⁸ Blažević, Vlašić 2018., str. 86-87

¹⁸⁹ Blažević, Vlašić 2018., str. 88

¹⁹⁰ Blažević, Vlašić 2018., str. 88

¹⁹¹ Blažević, Vlašić 2018., str. 89

¹⁹² Blažević, Vlašić 2018., str. 89

¹⁹³ Blažević, Vlašić 2018., str. 89

¹⁹⁴ Blažević, Vlašić 2018., str. 89

mogli postići kroz pregovore.¹⁹⁵ Kasnije, iako Vrančić kaže da su „vrlo ljubazno porazgovarali sa svih trojicom paša“,¹⁹⁶ Ibrahim-pašom, Hajdar-pašom i Ahmed-pašom, Vrančić uz to navodi da „je jedan od njih sve uzeo k sebi i držao se kao da je sultan, stoga se bojimo da nije pristao uz nekoga drugoga, a uz Njegovo Veličanstvo tek prividno.“¹⁹⁷ Ovakvo ponašanje jednoga od paše, uz to što može implicirati što misli o habsburškim diplomatima, je definitivno još jedan znak prevage. Pretpostavljam da nijedan državni dužnosnik se ne bi tako ponašao, a da prevaga nije na njegovoj (ili njihovoj strani), osim u slučaju iracionalne bahatosti ili pokušaja mentalne obmane protivnika.

Sljedeći dokaz iz prvog pisma kojeg ću priložiti je direktni dokaz Osmanske prevage u diplomaciji, a nadovezuje se i na realnu prevagu prema ostalim relevantnim faktorima:

„Mi smo, pak, onoliko koliko su nam to prilike dopuštale, došli do nedvojbenog zaključka da se od ovog vladara uzalud traži i najmanje mjesto koje je podložio svojoj vlasti dokle mu je god vlast stabilna i dokle mu se god smiješi sreća. Od njega bi se nešto moglo dobiti jedino snagom oružja, i to onda kada bi mu iz nekog razloga oslabila vlast ili bi se, po Božjoj volji, pružila neka neočekivana prilika da se udostoji uslišiti ono što ga ponizno molimo i govorimo mu s poštovanjem. Držimo, naime, da se nikada nismo nedolično ponašali, što može posvjedočiti gospodin Giovanni Maria.“¹⁹⁸

Iz ovoga dijela, bitne stavke za uočiti su: Uzaludno traženje ičega od Sulejmana, da je država stabilna, da ima sreću na svojoj strani (stavka koja također vrlo bitna u određivanju prevage) te da je jedini način da Habsburgovci dobiju išta od Osmanlija i da prevaga se prikloni njima tako da ih pokore u borbi i/ili da sultanova vlast drastično oslabi, što bi dovelo do unutarnjih problema u Osmanskome Carstvu i vrlo mogućeg automatskog prijenosa prevage na habsburšku stranu. Uza sve te stavke, treba se naglasiti i „ponizno moljenje“.

¹⁹⁵ Blažević, Vlašić 2018., str. 90

¹⁹⁶ Blažević, Vlašić 2018., str. 90

¹⁹⁷ Blažević, Vlašić 2018., str. 90

¹⁹⁸ Blažević, Vlašić 2018., str. 90

Nadalje, datuma 29. kolovoza, Vrančić navodi da nisu uspjeli isposlovati ništa od izgubljenih mjesta, a nisu smjeli ni nesmetano pregovarati o Szolnoku, Zechenu i Egeru te ih je paša nerado slušao u vezi ičega što su izložili.¹⁹⁹ Eger je ostao u habsburškoj Ugarskoj, dok bi Zechen doprinio habsburškim interesima s već spomenutim utverdama i gradovima. Nakon toga dogovoreno je sljedeće:

„Kad mu se dojadi željeni odgovor Vašeg Veličanstva u vezi s Transilvanijom te se potom potpiše i potvrdi petogodišnji mir,... Kad se nakon toga vratio gospodin Giovanni Maria, sve smo mu ovo prepričali i rekli mu da se vrati s povoljnim odgovorom u vezi s Transilvanijom. Paša je, naime, do njegova povratka odgodio donošenje odluke i o počasnom danku i o Zechenu, pa onda i o svemu drugome, govoreći da sve odredbe mirovnog sporazuma ovise o prepuštanju Transilvanije.“²⁰⁰

Dakle, sve je ovisilo o tome da Habsburgovci ne zahtijevaju Transilvaniju. Još jedna stavka koja je vrlo zanimljiva je ta što je navodno sultan obećao da ako Ivanov sin ne umre, tj. ako ga ništa ne bude sprječavalo da uđe u Transilvaniju da neće poslati tamo turskog upravitelja i posadu, nego kršćansku²⁰¹, što su Vrančić i Zay uzeli *cum grano salis* jer su smatrali da je to nešto što bi Osmanlije mogli iskoristiti u svoju korist,²⁰² s pravom, budući da su Osmanlije sve radili kako bi prebacili bilo koju situaciju u svoju korist. Nadalje su pokušali isposlovati danak. Sam Vrančić kaže da su „preuveličavali razloge“ za smanjivanje danka, ali paša je ipak rekao da će se o danku dogovoriti kada se Giovanni Maria vrati s Ferdinandovim odgovorom.²⁰³ Rustem-paša je spomenuo da Habsburgovci često traže mir od sultana, a nikada ga se u potpunosti ne održavaju.²⁰⁴ Uz te argumente kako bi se prevaga nastavila na osmanskoj strani, Rustem nastavlja s argumentima, pitanjima i prijetnjom da će zauzeti Beč kako bi učvrstio osmansku prevagu u pregovorima:

¹⁹⁹ Blažević, Vlašić 2018., str. 92

²⁰⁰ Blažević, Vlašić 2018., str. 92

²⁰¹ Može predstavljati ili Francuze ili Poljake ili nekog Transilvanca

²⁰² Blažević, Vlašić 2018., str. 92

²⁰³ Blažević, Vlašić 2018., str. 93

²⁰⁴ Blažević, Vlašić 2018., str. 94

„Zar se nije dogodilo da ste se, prije nego što smo odlučili s vama sklopiti mir i prijateljstvo, potrudili jednom od naših poslanika odrezati nos i uši i tako ga unakaženog poslati natrag kako biste iskazali prijezir prema našem sultanu i svima nama? Kad smo vam se htjeli osvetiti zbog te nepravde, zar niste zbog nesreće jednog čovjeka izgubili i Stolni Biograd, i kralja, i kraljevstvo? Kad ste, prekršivši petogodišnje primirje, zauzeli Transilvaniju i Temišvar, zar niste mnogo više izgubili negoli dobili? Nama je, s pomoću Božjom, vraćena i utvrda Bečej, u kojoj smo već prije uspostavili svoje vjerske običaje i tako smo se dugo mučili da je vratimo. Stoga, ako i sada vaš kralj ne uzme u obzir moć našeg sultana i prezre njegove zahtjeve, neka pazi da ne izgubi mnogo više od onoga što je dosad izgubio jer ćemo zauzeti i Beč.“²⁰⁵

Vrančić i Zay nadalje daju protuodgovor na pašina pitanja i argumente koji su razumni, smisleni i utemeljeni.²⁰⁶ Čini se da je ovo jedini protuodgovor s kojim su Habsburgovci uspjeli parirati Osmanlijama. Nakon toga se nastavljaju pregovori, ali nije bilo odgovora na protuodgovor Vrančića i Zaya. Za kraj, Vrančić i Zay su postavili zahtjeve u slučaju da Ferdinand vrati Transilvaniju Ivanu Žigmundu budući da je bilo rečeno da će Habsburgovci moći tražiti više od sultana bude li Ferdinand tako postupio,²⁰⁷ ali Osmanlije su na to odvratile „da je sve ovo previše, da je posve nečuveno i da zato od toga neće biti ništa i slično, kao što će Vas izvijestiti naš gospodin kolega.“²⁰⁸

Već u ovome pismu Vrančić opisuje na koji način su se Osmanlije ponašale tokom pregovora, koristili emocije u svoju korist i koliko su on i Zay trebali paziti što će reći pred njima da ne bi pogoršali situaciju, ali to nije ništa čudno budući da je to standardna osmanska taktika tijekom pregovaranja. Šundrica navodi kako se poslanik trebao ponašati kad bi došao na dvor: „Bassegli je morao dobro paziti kako će na pašu djelovati njegov izvještaj i pamtiti njegove odgovore. “Morat ćete” - kaže se u uputi - “uložiti veliku pažnju, ne samo zapamtiti odgovore koje vam bude dala

²⁰⁵ Blažević, Vlašić 2018., str. 94

²⁰⁶ Blažević, Vlašić 2018., str. 94-95

²⁰⁷ Blažević, Vlašić 2018., str. 98-101

²⁰⁸ Blažević, Vlašić 2018., str. 101

njegova ekscelencija tokom razgovora, a posebno ono što vam bude odgovorio u pogledu Mlečana, već i motriti dojam koji će na njega učiniti vaše izlaganje, kako biste nas o svemu tačno mogli izvijestiti po vašem povratku.”²⁰⁹

²⁰⁹ Šundrica 1999., str. 160-161

3.2.) Analizirani sadržaj iz *Pisma Antuna Vrančića Pavlu Gregorijancu od 31. listopada 1554. godine*

Ovo pismo nažalost ne sadrži išta relevantnog što je vezano za istraživačku temu ovoga rada, osim jedne stavke koje ću navesti. Ovo pismo će biti relevantno za istraživanje društvenih zbivanja u Osmanskome Carstvu i među Turcima, istraživanja običaja, rituala, svakodnevnog života te mentaliteta ljudi i stajališta ljudi prema nekoj osobi ili nekom narodu. Na samome početku pisma, Vrančić spominje da se „čitave protekle tri noći ovdje odvijala javna zabava nalik na pobjedničku proslavu zbog uspješnog rata koji su Turci, kako to sami vole vjerovati, vodili protiv Perzijanaca i u čast sretnog povratka kući.“²¹⁰ Iako Vrančić kaže „kako to sami vole vjerovati“, treba uzeti ovu stavku u obzir jer ovisno kako su se stavke mogle odvijati, pobjeda protiv Perzijanaca je mogla igrati ogromnu ulogu u prevazi nad Habsburgovcima. Može se zamisliti situacija u kojoj su s tom pobjedom mogli posljedično premjestiti snage s istoka prema Transilvaniji i Ugarskoj i tako dodatno učvrstiti prevagu i na bojnome polju. Treba uzeti i obzir datum pisanja ovoga pisma, 31. listopada 1554., malo više od godinu dana od pregovora koji su posvjedočeni u prvome pismu te nikakav mir ili primirje nije bilo sklopljeno dotad, stoga Habsburgovci su mogli biti „na tankome ledu“ zbog takvih zbivanja.

²¹⁰ Blažević, Vlašić 2018., str. 105

3.3.) Analizirani sadržaj iz *Sažetog pregleda posljednjih aktivnosti prvoga carigradskog poslanstva iz kolovoza 1557. godine*

Sadržaj ovog pisma je vrlo sličan kao i sadržaj prvog pisma, samo što su u ovome pismu, kako Vrančić izvještava, Osmanlije davali puno žustrije odgovore, čak su i prijetili habsburškim poslanicima.

Treba imati na umu da su prošle četiri godine od Vrančićevog i Zayevog dolaska, pregovori još traju, a kako Vrančić svjedoči, „paše su stalno odugovlačile na svoju korist, a na štetu Vašeg Veličanstva.“²¹¹ I nakon četiri godina, može se iščitati da Osmanlije nisu odustale od postizanja maksimalne koristi iz ovih pregovora (ili bolje rečeno, nepostizanja dogovora). Sudeći po tome, može se legitimno pretpostaviti i da je tijekom tih četiri godina prevaga išla na stranu Osmanlija. Stavku koju također treba uočiti je da Vrančić svjesno i eksplicitno piše o tome da Osmanlije rade sve u svoju korist, a na štetu Ferdinanda. S obzirom na izneseni sadržaj iz prvog pisma, prevaga je očita da ide na stranu Osmanlija. Osim toga, kako je razgovor tekao, Rustem-paša im je poručio da mu „uzalud dolaze sa starim pitanjima koje su oni već odavno temeljito raspravili“²¹² i „da su oni stari poslanici i da nemaju više nikakvih važnih ovlaštenja.“²¹³ Nadalje, dana 10. lipnja, Vrančić i Zay su i u zadnjoj godini diplomatske misije nastojali izvući svoj maksimum, koliko se dao izvući. Oni su bili poručili Rustemu da „mir treba biti častan i prihvatljiv za obje strane“²¹⁴ te je u pismu rekao da „nisu propustili kazati ništa od onoga što je korisno za njihovu stvar i nepokolebljivo promicanje njihovih interesa.“²¹⁵

Nakon četiri godine pregovora, u ovome pismu se nadalje može iščitati kako su Osmanlije izrazito odlučno i čvrsto se držali svojih stajališta, još otpočetak pregovora 1553. godine, kako bi izvukli maksimum iz pregovora:

²¹¹ Blažević, Vlašić 2018., str. 110

²¹² Blažević, Vlašić 2018., str. 110

²¹³ Blažević, Vlašić 2018., str. 110

²¹⁴ Blažević, Vlašić 2018., str. 111

²¹⁵ Blažević, Vlašić 2018., str. 111

„Rekao je da nam je već davno, ako se sjećamo, odgovorio kako njihov vladar u Ugarskoj neće ustupiti Vašem Veličanstvu ništa od onoga što je pripadalo Budimu u vrijeme kada je kraljevstvo još bilo čitavo. Stoga neka se odsad nadalje prestanemo brinuti o Ugarskoj i neka razgovaramo o stvarima koje se tiču Austrije, Moravske i drugih pokrajina Vašeg Veličanstva koje su u ugarskom susjedstvu ako želimo uživati u miru i njihovu prijateljstvu. Ako mu u sklopu ove diplomatske misije na to damo odgovor koji je dostojan njihova povjerenja i naše dužnosti te ako to naši prijedlozi zavrijede, on neće štedjeti snage da učini sve što je u njegovoj moći, i to bez ikakve skrivene zle namjere...dok su ostala dvojica, Vrančić i Zay, učinili mnogo toga što nije samo nedostojno nego je i vrlo loše. Oni su, naime, Mađari koji su zajedno sa svim ostalim Mađarima podložni njegovu vladaru. Usprkos tomu, njih dvojica nastavljaju raditi isti posao kao Ogier,²¹⁶ ne priznajući činjenicu da vrhovnu vlast nad njima ima turski vladar.“²¹⁷

Osim što Osmanlije ne žele uopće raspravljati s habsburškim poslanicima o Ugarskoj (Transilvaniji i ostalim važnim uporištima), zanimljivo je kako žele pregovarati preostalim teritorijima koji su u Ferdinandovom posjedu. Osim što ta stavka implicira prevagu, stvara se napetost za daljnje sukobe i „proricanje“ što bi Osmanlije htjele i mogle osvojiti u budućnosti. Uza sve to, stavljaju dodatni pritisak na Vrančića i Zaya budući da se zadnja rečenica može interpretirati na dva načina: budući da su u Carigradu, nad njima vrhovnu vlast ima sultan, ili, budući da je ogromna većina teritorija Ugarske pod vlašću sultana, oni, kao Mađari, potpadaju pod vrhovnu vlast sultana, što implicira ogromnu prevagu, zahuktavanje pregovora i nastojanje privođenja kraju pregovorima tako da izvuku već spomenutu maksimalnu korist. Na to je Vrančić rekao da su vrlo pažljivo odgovarali budući da „je čitava stvar još uvijek visjela o koncu.“²¹⁸ Nadalje, Vrančić spominje kako je paša bio nezainteresiran, kako ih je paša tjerao da ušute i kaže kako su klonuli duhom jer nisu znali što učiniti.²¹⁹ Zanimljiva je i sljedeća stavka u kojoj Vrančić svjedoči da im je „paša naposljetku naredio da dođu na dvor s darom o kojem su mu prethodno pisali.“²²⁰ Za

²¹⁶ Ogier Ghiselin de Busbecq, flamanski pisac, botaničar i diplomat u službi triju generacija habsburških vladara (vidi: Blažević, Vlašić 2018., str. 109)

²¹⁷ Blažević, Vlašić 2018., str. 111-112

²¹⁸ Blažević, Vlašić 2018., str. 112

²¹⁹ Blažević, Vlašić 2018., str. 112

²²⁰ Blažević, Vlašić 2018., str. 113

razliku od prvoga pisma, iako su Osmanlije i tom pismu beskompromisni i čvrsto se drže svojih stajališta u pregovorima, u ovome pismu se koristi žešći vokabular sa strane Osmanlija što pokazuje da su htjeli dovesti pregovore kraju i u svoju korist. Osmanlije su se u pregovorima opet pozivale na „zakon mača“.²²¹ Stavka koja eksplicitno pokazuje prevagu u pregovorima je *de facto* upozorenje Rustema-paše:

„Na samom nam je kraju uputio savjet da dobro razmotrimo ono što nam se govori i da na to bez ikakva oklijevanja pristanemo i s time se usuglasimo ako tražimo i želimo dobiti mir koji je u skladu s njegovom voljom i s voljom njegova vladara.“²²²

Uz eksplicitnu prevagu, i u ovoj stavci se može uočiti pooštavanje retorike. Vrančić i Zay su nakon toga pokušali argumentima prebaciti pregovore u svoju korist i da postignu mir s Osmanlijama, ali Vrančić kaže da „na to nisu rekli išta određeno, nego su ustali i odveli ih k sultanu.“²²³²²⁴ Po Vrančiću, de Busbecqove riječi je sultan saslušao „vrlo pažljivo te s blagim i dobrohotnim izrazom lica“.²²⁵ Sulejmanovi izrazi lica najvjerojatnije impliciraju da su i odgovori koje dobiva i pregovori išli u njegovu korist. Vrlo prikladno Vrančić nakon toga opisuje da kod Osmanlija „obično ne prolazi ništa što nije u skladu s njihovim željama“,²²⁶ što pokazuje koliko su vješto Osmanlije kontrolirali situacije za vrijeme pregovora. Kad su Vrančić i Zay 3. srpnja kod Rustem-paše u vezi sklapanja mirovnog sporazuma spomenuli Eger, Palotu i Siget, Rustem je izbjegavao tu temu.²²⁷

²²¹ Blažević, Vlašić 2018., str. 113-114

²²² Blažević, Vlašić 2018., str. 114

²²³ Blažević, Vlašić 2018., str. 115

²²⁴ Za vrijeme pregovora, u jednom trenutku počinje Ogier de Busbecq govoriti sultanu. De Busbecq spominje sljedeće: „Kao što je Njegovo Veličanstvo na želju Vaše Visosti rado bilo ustupilo Transilvaniju sinu kralja Ivana, tako se i Vaša Visost nije ustručavala da Njegovu Veličanstvu zauzvrat ustupi dio Transilvanije uz obvezu plaćanja počasnoga godišnjeg danka.“ Ova stavka implicira da se ipak nekakav dogovor postigao i prije 1557., vjerojatno se de Busbecq referira na travanj 1554. kada je Sulejman donio odluku da se Ugarska zajedno s Transilvanijom vrati Ivanu Žigmundu. Ogierov govor implicira da je prevaga uistinu bila na osmanskoj strani i da su izvukli „deblji kraj“ u pregovorima. Iako za potpunu potvrdu nedostaju izvori vezani za tu odluku koja se dogodila u travnju 1554. godine, s obzirom na to da je pitanje Transilvanije bilo glavno u pregovorima od 1553. do 1554., može se zaključiti po ovome da su definitivnu prevagu u pregovorima imali Osmanlije. (vidi Blažević, Vlašić 2018., str. 114-116)

²²⁵ Blažević, Vlašić 2018., str. 116

²²⁶ Blažević, Vlašić 2018., str. 116

²²⁷ Blažević, Vlašić 2018., str. 116

Rustem im je pokušao još jedanput zaprijetiti pokušavši zastrašiti poslanike i iz pregovora izvući maksimalnu korist:

„Osim toga, to što nije sklopljen mir trebalo bi pripisati našoj jer ga, premda smo uvijek primjereno upozoravani, nismo htjeli slušati. Napokon nam je zaprijetio da njegova sultana iduće godine možemo očekivati u Ugarskoj s čitavom njegovom vojskom ako ne prihvatimo njihove uvjete u vezi s onim trima višekratno spomenutim mjestima. Ako smo mudri, trebali bismo učiniti ono što nam savjetuje. Na taj bismo se način najbolje pobrinuli i za dobrobit Vašeg Veličanstva i za mir i sigurnost njegovih podanika.“²²⁸

Još jedan dokaz u kojoj su mjeri Osmanlije zaoštrili retoriku prema habsburškim poslanicima s time da je prijetnja ovdje direktna te je usmjerena s idejom daljnje ekspanzije Osmanskog Carstva. Nakon toga, Vrančić spominje paši da je Ferdinand legitimni nasljednik Transilvanije i ako se Transilvanija prepusti Ivanu Žigmundu²²⁹ da bi sporazum trebao biti sklopljen na četiri godine uz plaćanje danka, no paša je na sve to srdito reagirao jer Ferdinand u jednome trenutku uopće nije plaćao počasni danak.²³⁰ Uz argumente i obrazloženje prijašnjih sklapanja mira u kojem dolaze u kontekst Ferdinand, Filip II., Dubrovčani, Mlečani i Đenovljani, Rustem-paša je sljedeće odgovorio Vrančiću i Zayu:

„Tome je pridodao da taj mir nije prekršio njegov vladar nego Vaše Veličanstvo, što je potom uzrokovalo spor u vezi Transilvanije, Malvezzijeve nevolje, pa naposljetku i naše predugo zadržavanje, kao i mnoge druge nemire na našim granicama. Svalivši konačno svu krivnju na Vaše Veličanstvo, rekao je da mu se ubuduće više uopće ne treba vjerovati i da mu se ne treba ustupiti ništa u Transilvaniji. Osim toga, niti mi niti Vaše Veličanstvo više nemamo nikakvih prava glede naše slobode, života i smrti nego su ona u rukama njegovog

²²⁸ Blažević, Vlašić 2018., str. 117

²²⁹ Ova stavka je zbunjujuća ako se uzmu u obzir de Busbecqove riječi. Ispada da je onda Sulejman u potpunosti sam 1554. godine prepustio vladavinu Ivanu Žigmundu.

²³⁰ Blažević, Vlašić 2018., str. 120

vladara te ukoliko se ne potrudimo od njega dobiti slobodu prolaza, ništa nam više ne može pomoći.“²³¹

Makar je došlo do zaoštrene retorike i prijetnji²³²²³³ te korištenja emocija u pregovorima, Osmanlije i dalje nastoje uzročno-posljedičnim objašnjavanjem i argumentima, stoga se vidi kako su nastojali iz svih kutova dominirati u pregovorima. Obje strane su za vrijeme pregovora ustrajale sa svojim zahtjevima.²³⁴ Uz čvrste uvjete Rustema-paše u vezi Egera, Palote i Sigeta (razumno s osmanske strane budući da bi ta tri uporišta mogla poslužiti kao daljnji oslonac za probijanje u srednju Europu), Vrančić spominje da „obećaju li, pak, Njegovom Veličanstvu i najmanju mrvicu kraljevstva i pristanu li usto na mir, rekli su da neće razmišljati ni jednog jedinog trenutka, nego ćemo na licu mjesta biti spremni na odgovor jer odgovaramo sukladno svojim naputcima.“²³⁵²³⁶ Ne zna se misli li Vrančić na naputke koje su dobili još 1553. godine kada su započeli pregovori ili su u međuvremenu dobili nove. Bilo kako bilo, čini se da su bili spremni prihvatiti i minimalni dobitak samo kako bi osigurali mir što opet dokazuje prevagu u pregovorima na osmanskoj strani. Uz to što su Vrančić htjeli da ih se napokon pravično otpusti doma, Osmanlije su odugovlačili situaciju zbog dvije stvari. Prvo, zbog Bajrama, drugo, zbog dolaska perzijskih poslanika,²³⁷ što ni

²³¹ Blažević, Vlašić 2018., str. 122

²³² Nick navodi što se tiče prijetnji da „u načelu će pregovarač koji ima osobne motive biti agresivniji, grublji, nestrpljiviji, često neće moći ili neće ni željeti prikriti svoj animozitet. Onaj, međutim, što samo provodi instrukcije, a osobno je nepristran, bit će, u pravilu, vrlo uljudan i možda čak ljubazan...tu više nema sumnje da imate posla s protivnicima! (vidi: Nick 1997., str 124-125)

Nickove tvrdnje su preslika onoga što Vrančić prepričava.

²³³ Još jedna bitna stavka i zanimljivost koju valja napomenuti su tehditname, poruke u opusu povijesti osmanske diplomacije čija je svrha bila unijeti strah protivniku i obeshrabriti ga. Kao primjer ću navesti službenu korespondenciju sultana Sulejmana caru Karlu V.: „Već dugo tvrdite da ste hrabri i pozivate se na muškost. Koliko puta sam Vas već napadao i radio što sam htio u vašim zemljama, a Vi i Vaš brat niste se udostojali pojaviti. Vama bi vjerski trebalo zabraniti pozivati se na suverenitet i muškost. Zar se ne sramite pred svojim vojnicima i svojom suprugom? Čak i žene imaju više žara koji vama nedostaje. Ako ste muško, iziđite na megdan. Nek Gospod odluči što će se dogoditi! Dođite da sredimo račune na otvorenom polju pred Bečom pa da moji jadni kršćanski podanici napokon odahnu. U suprotnom, ne zavaravajte se da je laganje znak muškosti ili da je muški kao lisac čekati da lav nestane. Ako se ne usuđujete izaći pred mene, uzmite preslicu i vreteno kao kakva žena te nikad više ne pokrivajte glavu krunom i ne pozivajte se više na muškost.“ (vidi: Bekić 2016., str. 266)

²³⁴ Blažević, Vlašić 2018., str. 123

²³⁵ Blažević, Vlašić 2018., str. 124

²³⁶ Nick spominje kako se nikako ne bi smjelo gnjaviti svojega sugovornika, ali Vrančić i Zay su pokušali više puta dovesti pitanje Transilvanije u razgovor što je rezultiralo ljutnjom i negodovanjem na strani Osmanlija. (vidi: Nick 1997., str. 88)

²³⁷ Blažević, Vlašić 2018., str. 125

u kojem slučaju nije išlo u habsburšku korist, ali svakako su osmanlije odugovlačile kako bi izvukli svoju. Dodatno, čekali su perzijske poslanike tako da znaju kakvi će im biti planovi za habsburški dio Ugarske i daljnju ekspanziju u srednju Europu. Dana 1. kolovoza, nakon poslanoga pisma Rustemu-paši on im se obratio tako da je rekao da su „ispucali“ sve svoje prilike za postizanje mirovnog sporazuma i otpusta te da se mir ne može postići ni u kojem slučaju ako se Siget ne uništi.²³⁸ Uz uništenje Sigeta, paša zahtijeva da sultanu ostane Ugarska u granicama u kojima je sada drži, povećanje godišnjeg danka, nove poslanike te s time paša naglašava da će postići mirovni sporazum i obnoviti stari,²³⁹ ali Vrančić kaže da su bili potpuno „nezadovoljni tim uvjetima, koji su bili u potpunoj suprotnosti s naložima Njegovog Veličanstva, izrazom lica pokazali su nemalu uznemirenost, iskazujući time njihov stav da su potpuno nedolični i nepravedni.“²⁴⁰

Sljedeća stavka pokazuje koliko je Vrančić bio svjestan situacije u smislu da Osmanlije teže ostvariti maksimalnu korist, bilo na pravedan ili nepravedan način, čak i nakon postavljanja valjanih argumenata:

„S tim u vezi rekli smo da smo od Njegove Visosti očekivali mnogo pravednije uvjete za sklapanje mira od onih koje nam je predložio. Osim toga, sultanovo nastojanje da s jedne strane silom i uz pomoć pobunjenika smanji granice Vašeg Veličanstva te s druge strane uvjetima mirovnog ugovora zadobije još više teritorija, nije ništa drugo nego postavljanje očite zapreke sklapanju mirovnog sporazuma. Takvo sužavanje granica Vašeg Veličanstva i proglašavanje sultanove vojne sile čimbenikom u preuzimanju i vraćanju njegovih posjeda u cijelosti je suprotno obećanju koje je na početku pregovora o sklapanju spomenutoga mirovnog sporazuma Njegova Visost dala Vašem Veličanstvu.“²⁴¹

Uz izvlačenja maksimalne koristi, koju i Vrančić eksplicitno navodi, ova stavka se poklapa i s Machivallijevom tvrdnjom da je prirodna ljudska želja za stjecanjem, tj. sa sedmom navedenom

²³⁸ Blažević, Vlašić 2018., str. 126

²³⁹ Blažević, Vlašić 2018., str. 127

²⁴⁰ Blažević, Vlašić 2018., str. 127

²⁴¹ Blažević, Vlašić 2018., str. 128

Machiavellijevom tvrdnjom. Nadalje, da bi, ako sultan želi postići mirovni sporazum, trebao prepustiti Ferdinandu posjedovanje Ugarske, sve do granice s Transilvanijom s Gyulom, Varadinom te mjestima koje je držao Juraj Utješinović,²⁴² ali na to Rustem-paša daje protuodgovor drskim tonom kazavši „da je njegov vladar Ugarsku doista obećao Njegovom Veličanstvu te da bi se toga i bio držao da je ono prepustilo Transilvaniju Ivanovu sinu onda kada je to bilo zamoljeno da to učini. Budući da ju je stvarno predalo tek kada su to već bili učinili njezini stanovnici, njegov je vladar u tom trenutku u cijelosti bio oslobođen svog obećanja.“²⁴³ I dalje Osmanlije pokušavaju i argumentativno nadjačati habsburške poslanike. Ni ovaj put nije čudan Rustem-pašin „drski ton“ budući da kad bi se habsburška Ugarska proširila do Gyule i Varadina, opet bi se mogli približiti Transilvaniji i staviti Osmanlije u njima manje povoljan položaj. Nakon što su Vrančić i Zay kako je Ferdinandu zahtjev da se Siget uništi posve neprihvatljiv, Rustem je na to odgovorio prijeteći:

„Ako to Njegovo Veličanstvo ne prihvati, doći će do rata. Ako bi moj vladar poveo rat na Ugarsku, kako bi mu se mogao oduprijeti Siget i čitav preostali dio Ugarske, kad od njegove moći drhti čak i zemaljska kugla? Stoga se Njegovo Veličanstvo mora bojati da zbog jedne utvrde ne izgubi čitavo kraljevstvo. A vi, koji ste mudri ljudi, to dobro odvagajte i o tome razmislite te savjetujte Vašemu kralju da zbog gubitka jedne neznatne utvrde ne počini najveću moguću štetu. Budući da Vam je dana ovlast da sklopite mir, pazite da Vašemu kralju ne stvorite povod za rat i da mu prije vremena ne podmećete noge.“²⁴⁴

Sve žešće prijetnje²⁴⁵ su se nastavile. Zanimljivo je kako u ovome dijelu čak i najmanja greška, tj. zahtijevanje Sigeta, bi prouzrokovalo rat. I ovaj dio upućuje koliko je prevaga bila na strani

²⁴² Blažević, Vlašić 2018., str. 128

²⁴³ Blažević, Vlašić 2018., str. 129

²⁴⁴ Blažević, Vlašić 2018., str. 130

²⁴⁵ U ovome kontekstu, vjerujem da bi bilo korisno napisati i sljedeće: „Želi li se ostvariti učinkovitu diplomaciju sile, tada je potrebno ostvariti nekoliko pretpostavki: U prvom redu, u protivnika valja stvoriti takvo mišljenje da je država koja upućuje prijetnju toliko odlučna i zainteresirana za postizanje cilja, što znači da će ona djelovati brzo i odlučno; druga pretpostavka veže se uz nastojanje da se protivniku stavi do znanja da je njegova namjera osvajanja slabija od želje da se brani određeno područje te da je strana koja koristi diplomaciju sile znatno motiviranija i spremnija za sukob nego agresor; na kraju, tu mora biti i poruka koja ukazuje da je diplomacija sile tek početak i da ukoliko hitno ne dođe do prekida vojne akcije, dolazi do eskalacije sukoba uz upotrebu svih vojnih sredstava. U postavljanju zahtjeva pred protivnika – ako se traži vrlo mnogo ili pak ako se želi dobiti sve, protivnikova motivacija može jačati. Ali, ako mu se stavi do znanja da je diplomacija sile postavljena tako da ostvari u prvom redu one

Osmanlija i koliko su odlučni bili za daljnja osvajanja. Također se spominje i otimanje Gyule budući da su Habsburgovci prekršili mirovni sporazum iz Velikog Varadina.²⁴⁶ Rustem-paša im nadalje odgovara da su se sva preotimanja i razaranja dogodila u pravednome ratu, da Ferdinand ono što je izgubljeno smatra izgubljenim te da sve što je sultan osvojio u Ugarskoj i u Transilvaniji koju je prepustio Ivanu Žigmundu smatra ultimativno njegovim posjedom.²⁴⁷ Po Rustemu, opet se uzalud trude zahtijevati ono što je već po Osmanlijama odlučeno, s time da se i u ovome dijelu pojavljuje pozivanje na „zakon mača“.²⁴⁸ Nakon toga su Vrančić i Zay argumentima pokušali izboriti utvrdu Mukačevo, ali Rustem-paša je dao protuargument na taj zahtjev:

„On, doduše, ne zna na koji bi se način ta utvrda mogla vratiti Vašem Veličanstvu kad je dana Petru Petroviću za Temišvar, a Temišvar od Vašeg Veličanstva nije uzeo Petrović, nego njegov vladar. Stoga je Mukačevo, kao sultanova utvrda, nepravedno predano Vašem Veličanstvu, a krivnja se ne može prebaciti na Petrovića. U skladu s tim, ni Mukačevo se ne može tražiti od njega.“²⁴⁹

Iako su Vrančić i Zay paši pokazali imovinsko pravo nad Mukačevim, ništa time nije bilo postignuto.²⁵⁰ Logično je traženje Mukačeva budući da se nalazi na sjeveru Transilvanije (danas jugozapadna Ukrajina) budući da bi tako s Palotom mogli s vremenom prodrijeti u Transilvaniju. Nadalje, vrlo je zanimljiva stavka kako Osmanlije pokušavaju smanjiti teritorij Habsburške Monarhije, a u isto vrijeme povećati godišnji danak²⁵¹ jer bi time postavili zamku Habsburgovcima. Sa smanjenim teritorijem bi mnogo teže mogli plaćati godišnji danak Osmanlijama što bi Osmanlije mogli iskoristiti kao legitiman povod za rat. Sudeći po tome, ovakvo primirje bi samo bilo „tempirana bomba“ koju bi Osmanlije iskoristili kao početak za daljnja osvajanja. Ovo pokazuje koliko su Osmanlije bili samopouzdana glede njihove vojne moći i

najbitnije ciljeve, to može stvoriti asimetriju motivacije koja će pomoći u postizanju uspjeha.“ (vidi: Vukadinović, R. 2004. Politika i diplomacija. Zagreb: Politička kultura., str. 15)

²⁴⁶ Blažević, Vlašić 2018., str. 132

²⁴⁷ Blažević, Vlašić 2018., str. 132

²⁴⁸ Blažević, Vlašić 2018., str. 133

²⁴⁹ Blažević, Vlašić 2018., str. 134

²⁵⁰ Blažević, Vlašić 2018., str. 134

²⁵¹ Blažević, Vlašić 2018., str. 134-135

jednostavno pokazuje koliku su prevagu nad Habsburgovcima imali u tome trenutku. Nadalje, Vrančić i Zay su htjeli započeti razgovor o Gyuli i Košicama (Košice se nalaze 141 km zapadno od Mukačeva, u današnjoj Slovačkoj), ali ih je mađarski tumač Ferhad spriječio u tome jer Košice više nisu bile u Ferdinandovom vlasništvu, ali su nastavili razgovarati o Gyuli.²⁵² Sporili su se oko svake sitnice, i paša i sultan su bili preustrajni za Vrančića i Zaya do te mjere da je Vrančić napisao da im „nije ostavio nikakvu nadu“.²⁵³ Vrlo je zanimljiva stavka u pismu gdje Vrančić spominje de Busbecqovo prosvjedovanje²⁵⁴ jer su ga htjeli zadržati protiv Ferdinandove volje, a njegovo prosvjedovanje je navodno uznemirilo Rustema te je „ljubazno i uljudno ohrabrio de Busbecqa, rekavši mu da se ne preopterećuje time što mora ostati dok se ne dojadi odgovor Njegovog Veličanstva“²⁵⁵ (s time da je paša htio čuti njegovo mišljenje čim prije²⁵⁶) te je paša obećao de Busbecqu „svu slobodu te ne samo časno nego i bratsko ophođenje.“²⁵⁷ Ovo je jedina stavka zasad u kojem su Osmanlije iznimno popustili pred pritiskom poslanika. Iako pisma zasad dokazuju prevagu na strani Osmanlija, ipak to nije 100%-na prevaga. Da imaju potpunu prevagu, mogli bi raditi što god bi htjeli. Dakako, trebalo bi vidjeti i što kaže međunarodno pravo onoga doba i je li pašino uznemirenje dokaz da su išli korak predaleko što bi se moglo odraziti i na politiku s njihovim saveznicima te s ostalim državama.

Nakon toga su se vratili na temu o Sigetu gdje Vrančić kaže da „su se uzalud trudili jer su se svi paše složili s Rustem-pašom da se Siget uništi.“²⁵⁸ Što se tiče ovoga dijela slijedi još jedna zanimljivost, a vezana je za financije, tj. podmićivanje, tj. korištenje financija u svrhu prevage. Naime, Rustem-paša im je poručio da „upozore svojeg kralja da pokuša pronaći način i sredstvo kojima bi mogao navesti njihovog vladara da dopusti da Siget ostane netaknut“²⁵⁹ što je impliciralo podmićivanje te su zbog toga Vrančić i Zay bili vrlo zadovoljni.²⁶⁰ Uz to, navodno je Rustem-paša bio protiv svake vrste rata, dok se u Divanu suprotstavio Ali-paša rekavši da „mir se

²⁵² Blažević, Vlašić 2018., str. 135-136

²⁵³ Blažević, Vlašić 2018., str. 136

²⁵⁴ Sutter Fichtner navodi sličnu situaciju između Rustema-paše i Malvezzija 1550. godine u kojoj su se njih dvojica „porječkali“, gdje, i u ovoj epizodi, Rustem spominje kako nema šanse da će im dati Transilvaniju te Malvezzi (u pismu Ferdinandu) spominje kako je Rustem-paša bezuman, idiot, arogantan, trijumfalan, gadan i u potpunosti neuk. (vidi: Sutter Fichtner 2008., str. 38-39)

²⁵⁵ Blažević, Vlašić 2018., str. 137

²⁵⁶ Blažević, Vlašić 2018., str. 137

²⁵⁷ Blažević, Vlašić 2018., str. 137

²⁵⁸ Blažević, Vlašić 2018., str. 138

²⁵⁹ Blažević, Vlašić 2018., str. 138

²⁶⁰ Blažević, Vlašić 2018., str. 138

nikako ne može sklopiti dok je ta utvrda čitava.“²⁶¹ Ovo je dokaz koliko faktor financija može igrati ulogu u pregovorima i u prevazi. Da citiram Vrančićeve riječi: „Ferhad nas je mnogo puta, i tada i prije, bio uvjeravao da bi Rustem-paša više volio izgubiti dvadeset zubi iz glave negoli ne primiti 20 000 obećanih zlatnika.“²⁶² Na kraju, pitanje oko Sigeta se bilo odgodilo.²⁶³

Pri kraju samoga pisma, Vrančić navodi sve probleme i zahtjeve koje su bili relevantni za habsburšku stranu:

„Prvo, kako se ne bi učinilo da je velmožni gospodin Ogier, koji ostaje, i mi koji se vraćamo, to učinio nepromišljeno jer nas je na to prisilio njihov sultan. Nadalje, da gospodin Ogier ubuduće ne bi bio lažno optužen za neprijateljstvo jer je uzet za taoca bilo zbog nas dvojice, Vrančića i Zaya, bilo zbog Giovannija Marije Malvezzija jer su nas često i prije znali na taj način besramno mučiti. Napokon, da Vašem Veličanstvu bude slobodno, ako se pruži prilika, legitimno iznova preuzeti Transilvanju ako sultan, dobivši od Vašeg Veličanstva za Ivanova sina Transilvaniju, ne održi svoju riječ u vezi s tim područjem, koje bi trebalo ostati u spomenutim granicama .Slijedom našeg prosvjeda u vezi sa sporazumom koji je bio predložio sam sultan, svoj bismo ustupak učinili ništavnim ako on sam ne održi svoja obećanja. Što se, pak, tiče prijedloga da Vaše Veličanstvo slobodno i dalje posjeduje sve ono što i sada drži u Ugarskom Kraljevstvu, ozbiljno sumnjamo da ga treba shvatiti iskreno, onako kako je rečeno. Oni bi, naime, htjeli postaviti granice između sebe i Vašeg Veličanstva tako da kmetovi koji su se povukli s obiju strana granice plaćaju cijeli iznos poreza i davanja gospodarima posjeda unutar tih granica, što je Vaše Veličanstvo izričito zabranilo. Tijekom naše misije to pitanje nisu spomenuli ni jednom jedinom riječju, iako su se prethodno s nama često bili oko toga prepirali. Govorili su nam da nećemo sklopiti čvrst i dugotrajan mir s obzirom na to da susjedi javno zahtijevaju i traže da mirovni sporazum bude takav i nikakav drukčiji jer se u protivnom ne mogu obnoviti napuštena područja. Vodeći računa o kratkoći izlaganja, preskočit ćemo ono smo im na to odgovorili. Kad smo, pak, pročitali prijevod sultanova pisma Vašem Veličanstvu i u njemu nismo našli

²⁶¹ Blažević, Vlašić 2018., str. 138

²⁶² Blažević, Vlašić 2018., str. 139

²⁶³ Blažević, Vlašić 2018., str 139

ništa osim zahtjeva da se uništi Siget, upitali smo pašu zašto se nije pobrinuo da se u pismu navede sve što nam je dotad rekao, posebice dopuštenje da će Vaše Veličanstvo i nadalje u Ugarskoj posjedovati ono što i sada posjeduje te pitanje dvogodišnjeg prekida plaćanja počasnog danka. Odgovorio nam je da je njegov vladar napismeno htio objaviti samo ono što se u najvećoj mjeri tiče sklapanja mirovnog sporazuma, dok ostalo običava priopćiti poslanicima koji su obdareni vjerodajnicom. Stoga će biti dovoljni da Vaše Veličanstvo to dozna od nas. Mi smo, unatoč tomu, ustrajali da se i to napiše, no on nije htio. Jednako tako nismo mogli isposlovati ni njegovo vlastito pismo za Vaše Veličanstvo. Rekao je, naime, da nije njihov običaj da pismo robova prati pismo gospodara. Tako smo od toga odustali.²⁶⁴

U svakom slučaju, koliko god su Vrančić i Zay prosvjedovali i imali zamjerke, Osmanlije su samo išli prema tome da ostvare svoj interes. Čak ni Siget, koji se mogao ispregovarati podmićivanjem, nije na kraju bio pošteđen. Kako je stiglo Ferdinandovo pismo, „nije bilo ništa od sklapanja mirovnog sporazuma.“²⁶⁵ Vrančić spominje i osmansko korištenje savezništva s Francuskom kako bi uništio kršćanske vladare i jedinstvo kršćanskih država.²⁶⁶ Osmanlije su gledali isključivo svoj interes, a neslogom kršćanskih država, lakše će se probiti u srednju Europu. Dakako, ne smije se zaboraviti ni protestantski utjecaj koliko je pomogao da Osmanlije se lakše probe u Europu. Za kraj, Vrančić spominje situaciju s Kara Hamza-begom, da se treba paziti pograničnih sandžakbegova jer su okrutni, pokvareni i ratoborni te čine ogromnu štetu na granicama i u pustošenjima,²⁶⁷ što naslućuje samo daljnje probleme i nastavak međusobnog ratovanja.²⁶⁸

²⁶⁴ Blažević, Vlašić 2018., str. 140-141

²⁶⁵ Blažević, Vlašić 2018., str. 142

²⁶⁶ Blažević, Vlašić 2018., str. 142-143

²⁶⁷ Blažević, Vlašić 2018., str. 144

²⁶⁸ Iako se u pismima to ne spominje, Bekić također spominje da je „Ferdinand ovlastio Vrančića da Sulejmanu ponudi godišnji dar od čak 150 000 dukata za cijelu Ugarsku i, k tome, još 40 000 dukata za onaj dio koji kralj zapravo drži, zajedno s Erdeljem“. Budući da su paše toliko inzistirale da se Ugarska i Transilvanija ne spominju, vjerojatno Vrančić tu svotu nije ni išao spominjati (ili se spominje u nekom drugom izvoru). Nadalje se spominje i vraćanje Transilvanije Ivanu Žigmundu i godišnji danak od 15 000 dukata što je bio uvjet primirju.“ (vidi: Bekić 2016., str. 279-280)

4.) Omjer snaga na bojištu – Transilvanija

U ovome poglavlju ću iznijeti podatke koje su relevantne za osvajanje Transilvanije i podatke relevantne kako bi se ustanovila prevaga Osmanlija nad Habsburgovcima u bojnome smislu. Ta stavka će se onda moći povezati sa sadržajem iz pisma, tj. zašto su Osmanlije imale prevagu i u diplomaciji te se adekvatno nadopunjuju s podacima iznesenima u drugom poglavlju. Uz to, ponovit ću i situaciju u koju su upleteni Ferdinand, Ivan Zapolja i Sulejman. Osim ekspanzije koja je imala svoj logičan slijed, treba imati i na umu da je okupacija i osvajanje Transilvanije bilo od strateške važnosti za bilo koju stranu u ovome sukobu jer je Transilvanija bila „glavna riznica“ Ugarske,²⁶⁹ uz rudnike u Gornjoj Mađarskoj.²⁷⁰ Podsjetimo kako se razvijala situacija oko Transilvanije²⁷¹:

„Ludovik II. Nije ostavio nasljednika, a postojala su i dva suprotstavljena pretendenta na ugarsko prijestolje. Jedan se pozivao na odluku sabora iz 1505. godine koja je tražila izbor „narodnog kralja“, a drugi se pozvao na uvjete sporazuma iz 1506. godine o habsburško-jagelovićeveskom braku. Zapolja, čiji je trenutak sada došao, izabran je za vladara kao kralja Ivan I. na saboru koji se 11. studenog 1526. sastao u Szekesfehervaru: za njega je bila većina plemstva. Takvim brzim djelovanjem nadao se da će odvratiti Habsburgovce čije su pristaše, nekoliko magnata okupljeni oko kraljice Marije koja je odbila Zapoljinu ženidbenu ponudu, ipak odlučili slijediti primjer čeških staleža i priznati austrijskog nadvojvodu Ferdinanda, za kralja izabranog kao Ferdinanda I. u Požunu 17. prosinca 1526. godine.“²⁷²

²⁶⁹ Kontler 2007., str. 146

²⁷⁰ Fodor 2016., str. 118, 126

²⁷¹ „Ostatak zemlje kojim je nominalno vladao Ivan bila je ratna pozornica u sukobu dvaju velesila, u kojem je ugarska vojska igrala podređenu ulogu. Do 1541. godine jedna od tih sila, Habsburgovci, u sjevernim i zapadnim dijelovima zemlje već je stvorila obrise centralizirane vlasti kojom se upravljalo putem ureda smještenih u Beču, a sada je i druga sila, Osmanlije, odlučila organizirati središnja područja kao pokrajinu Osmanskog Carstva.“ (vidi: Kontler 2007., str. 150)

²⁷² Kontler 2007., str. 147

Zapolja je na kraju bio potisnut u Transilvaniju, a potražio je utočište u Poljskoj. „Carigradskim sporazumom iz siječnja 1528. priznat je kao jedini zakonit vladar zemlje koju je sultan pokorio silom oružja i obećana mu je svesrdna pomoć.“²⁷³²⁷⁴ Zapolja je potražio pomoć kod Sulejmana ne imajući na umu da je to za Osmanlije samo korak do aneksije Transilvanije ili pak cijele Ugarske.²⁷⁵ Bitno je u tom kontekstu napomenuti da „osim turske nazočnosti, Ivanovu vlast je ozbiljno ograničavao i Lodovico Gritti, mletački bankar (nezakoniti duždev sin), trgovac i Sulejmanov miljenik, koji je bio Zapoljin rizničar, upravitelj i napokon vojni zapovjednik (ubijen 1534. sa strane transilvanskih plemića).“²⁷⁶ Iz ovoga se vidi da je Sulejman nastojao držati Zapolju i Transilvaniju pod kontrolom. „Vraćanjem kraljice Izabele i Ivana Žigmunda 22. listopada 1556. mogao se roditi, što u osnovi nitko nije htio, od ugarskog dijela države turski vazal, ali samo unutarnjopolitički samostalna kneževina Erdelj, ili – kako su nažalost to Turci odlično nazivali – „djelo sultana Sulejmana“.“²⁷⁷

„Kada je u ljeto 1551. Ferdinand I. službeno obznanio Porti poznato zauzimanje Transilvanije, Sulejman je imao samo jedan način da zaštiti svoj "posjed": vojnu akciju“,²⁷⁸ tj. okupaciju Transilvanije, njihov glavni vojni cilj. Kako bi napao Transilvaniju s istoka i od Temeskoza, Sulejman je u pohod pozvao istočne beglerbegove, janjičare iz Rumelije (njih 2000 za Ali-pašinu vojsku²⁷⁹) i vlaškoga vojvodu te je pozvao na pregled utvrda u budimskoj pokrajini²⁸⁰ kako bi se pripremio za pohod. Beglerbeg od Vana²⁸¹ je imao na dispoziciji 10 vilajeta te je pohod na Ugarsku i Transilvaniju Sulejman povjerio Mehmedu-paši Sokoloviću (rumelijski beglerbeg), Ali-paši (budimski paša) i Kara Ahmed-paši (drugi vezir).²⁸² Uz to se prikupljao posebni vojni porez na području Vlaške i Moldavije te se sakupilo 100 000 ovaca iz raznih dijelova carstva.²⁸³ Ono što je zanimljivo je da je Sulejman navodno smatrao da je situacija s Perzijancima daleko opasnija nego

²⁷³ Kontler 2007., str. 147

²⁷⁴ „Cilj sultana bio je da u ovom trenutku ne pripoji ugarske krajeve. Štoviše, napadi od strane preostalih ugarskih snaga, udaljevanje Budima od Osmanskog teritorij, nestašica hrane i dolazak hladne sezone stvorili su neprikladno okruženje. Možda još važnije, Osmanlije su već tražili saveznika da ga postave na prazno ugarsko prijestolje.“ (vidi: Sahin 2013., str. 65)

²⁷⁵ Kontler 2007., str. 147

²⁷⁶ Kontler 2007., str. 147; Sahin 2013., str. 77-78

²⁷⁷ Palfy 2010., str. 68

²⁷⁸ Fodor 2016., str. 103, 106

²⁷⁹ Fodor 2016., str. 105

²⁸⁰ Fodor 2016., str. 104

²⁸¹ Fodor spominje „governor-general of Van“, no zasad nisam našao lokaciju koja se naziva „Van“.

²⁸² Fodor 2016., str. 105, 106

²⁸³ Fodor 2016., str. 104

situacija u Transilvaniji, stoga je htio izbaciti Habsburgovce iz Transilvanije samo uz pobjedu nad Transilvancima s malenim brojem vojnika.²⁸⁴ Ova stavka implicira samopouzdanost sultana u svoje snage i vojnu prevagu nad Habsburgovcima i Transilvancima. Snage su bile još usmjerene od strana moldavskog vojvode i krimskog kana s istoka, bosanskoga bega prema Ostrogonu i hercegovačkoga bega prema Zagrebu²⁸⁵.²⁸⁶ Osmanlije su igrali i psihološki rat s Transilvancima prijeteci im s 30 000-40 000 tatarskih vojnika krimskog kana.²⁸⁷ Uz vrlo detaljiziran plan²⁸⁸ osvajanja Transilvanije, Fodor navodi i detalje po pitanju broju vojnika korištenih za ovaj pohod:

„Vojska dvorskih plaćeničkih trupa zapovjednika Kara Ahmed-paše (uključujući oružare, topništvo...) oko 5000 vojnika; Vojska dvaju sandžakbegova oko 1000 vojnika; Vojska rumelijskoga beglerbega oko 10 000 vojnika; Vojska budimskog beglerbega oko 10 000 vojnika; Vojska iz Požege, Klisa i Bosne oko 4000 vojnika; Ostali (akindžije, vojnici iz Moldavije i Vlaške, vojnici iz određenih pokrajina iz Male Azije) oko 10 000 vojnika; Sveukupno oko 40 000 vojnika.“²⁸⁹²⁹⁰²⁹¹

Zbog mnogo volontera mogli su dodatno pljačkati zemlju oko Szolnoka i Varada.²⁹² Nakon tih događaja, i razvoja daljnjih, Kara Ahmed-paša je zatražio još 1600 garnizonskih vojnika.²⁹³ Kada se uzmu u obzir brojke, da je to bila profesionalno istrenirana vojska s volonterima, koliko su

²⁸⁴ Fodor 2016., str. 105

²⁸⁵ „Površina hrvatskih teritorija koji su 1527. potpali pod habsburšku krunu iznosila oko 50 000 km². Ali već je u prvih 25 godina pod habsburškom vlašću ostalo samo 20 000 km² hrvatskog teritorija što se do kraja 16. stoljeća smanjilo na ciglih 16 000 km².“ (vidi: Bekić 2016., str. 258)

²⁸⁶ Fodor 2016., str. 107

²⁸⁷ Fodor 2016., str. 108

²⁸⁸ Detaljizirana i planska strategija se koristila još i za vrijeme Bitke na Mohačkom polju. (vidi: Pavić 2016., str. 94)

²⁸⁹ Fodor 2016., str. 112

²⁹⁰ Za usporedbu: „U drugoj polovici 16. stoljeća samo je vojska budimskog i temišvarskog vilajeta bila sastavljena od minimalno 25 000 glava (18 000 branitelja utvrda i najamničke vojske, kao i 7000 spahija). Nije suviše spomenuti da je u liniji pograničnih utvrda službu obavljalo „samo“ 17 000 vojnika.“ (vidi: Fodor 2016., str. 112)

²⁹¹ Hammer-Purgstall navodi (kako sam i naveo u drugom poglavlju) da je Mehmed-paša Sokolović krenuo s 80 000 vojnika, dok Fodor navodi da je on imao samo 10 000 vojnika. Ove podatke bi trebalo dodatno provjeriti i racionalizirati ih.

²⁹² Fodor 2016., str. 113

²⁹³ Fodor 2016., str. 113

detaljno razradili plan oko okupacije Transilvanije, kako su prijetili Transilvancima s tatarskim vojnicima te kad se dodaju podaci izneseni u drugome poglavlju i koliko su pobjeda Osmanlije izvojevali u razdoblju od 1551. do 1552. godine. uključujući „rupe“ i nesposobnosti u zapovjedništvu habsburške vojske, može se vidjeti da su u ovome razdoblju Osmanlije daleko nadjačali Habsburgovce na bojištu. Kada se još nadoda stavka da je Ferdinand prekršio mir ušavši u Transilvaniju sa svojom vojskom, vrlo je logično i razumno zašto su Osmanlije imale prevagu u pregovorima između 1553. i 1557. Sve stavke upućuju na to da stanje na bojnome polju i što se sve izdogađalo poklapa s dinamikom razgovora između habsburških poslanika, sultana, Rustema i ostalih paša. Nakon ovih događaja, nije čudno da je Andrija Bathory shvatio 1555. godine da „prava sudbina Erdelja, turskog vazala, nije u prvom redu ovisila o odluci ugarskih vladara, nego o Porti“, ²⁹⁴ što je dovelo 1556. do osnivanja Dvorskog ratnog vijeća.

²⁹⁴ Palffy 2010., str. 69

5.) Stanje stvari i omjer snaga između Habsburške Monarhije i Osmanskoga Carstva nakon diplomatske misije Antuna Vrančića u Carigradu – od 1557. pa do kraja 16. stoljeća

Nakon Vrančićeve prve carigradske diplomatske misije, koja je sudeći po zadnjem pismu neuspješno prošla, Vrančić i Zay su se u kolovozu 1557. godine vratili u Beč kako bi Ferdinandu izložili osmanske zahtjeve dok je de Busbecq ostao u Carigradu.²⁹⁵ S obzirom na tu stavku, Osmanlije su i dalje imali prevagu nad Habsburgovcima. Mirovni sporazum između Osmanlija i Habsburgovaca je postignut tek pet godina kasnije, 1. lipnja 1562, u kojem je dogovoreno „da će Ferdinand nastaviti plaćati godišnji danak od 30 000 zlatnika. Pored toga, Ferdinand je morao službeno odustati od cijele Transilvanije.“²⁹⁶ Ova stavka dodatno pokazuje da je i na početku šezdesetih godina 16. stoljeća prevaga išla na osmansku stranu. Dodatno, mirovni sporazum je sklopljen na osam godina.²⁹⁷ Iako je mirovni sporazum bio sklopljen, sultan Sulejman je 1566. godine krenuo na (svoj posljednji) vojni pohod prema srednjoj Europi u smjeru Beča.²⁹⁸ Za vrijeme pohoda, Osmanlije su uspjeli opsjesti Siget, utvrdu koju su kroz pregovore s habsburškim poslanicima htjeli uništiti.²⁹⁹ Bitno je za napomenuti da je za vrijeme opsade „poginuo zapovjednik Sigeta, hrvatski i mađarski vojskovođa Nikola IV. Šubić Zrinjski i gotovo svi sigetski branitelji“,³⁰⁰ što pokazuje još jednom prevagu na osmanskoj strani. Godinu kasnije se Maksimilijan II. „pismom obratio novom osmanskom sultanu³⁰¹ izrazivši želju za potpisivanjem mira kojim bi se razriješila otvorena pitanja između sve tri države.“³⁰² Tako je krenula druga Vrančićeva carigradska diplomatska misija u pratnji s „Christophom Teuffenbachom, štajerskim plemićem i savjetnikom cara Maksimilijana II. te još nekoliko diplomata.“³⁰³ Zanimljiva je stavka koju Blažević i Vlašić prenose, a ta je da je „i habsburškoj i osmanskoj strani odgovaralo da se dogovori mir“.³⁰⁴ Nakon neuspjele prve diplomatske misije, druga je ipak pošla Vrančiću i Habsburgovcima za rukom:

²⁹⁵ Blažević, Vlašić 2018., str. 55

²⁹⁶ Blažević, Vlašić 2018., str. 55

²⁹⁷ Blažević, Vlašić 2018., str. 55

²⁹⁸ Blažević, Vlašić 2018., str. 56

²⁹⁹ Blažević, Vlašić 2018., str. 56

³⁰⁰ Blažević, Vlašić 2018., str. 56

³⁰¹ Sultan Selim II. (1566.-1574.)

³⁰² Blažević, Vlašić 2018., str. 57

³⁰³ Blažević, Vlašić 2018., str. 58

³⁰⁴ Blažević, Vlašić 2018., str. 61

„Misija je u konačnici potrajala dvostruko kraće od prvoga poslanstva, i tako je 17. veljače 1568. godine u Edirneu dogovoren mirovni sporazum između cara Maksimilijana II. i sultana Selima II. Vrančiću je bilo suđeno da dogovara mir između dva oca i njihova dva sina. Dogovoren je mir na osam godina i njime su potvrđena prijašnja osmanska osvajanja u Ugarskoj, odnosno obje su strane pristale da ne dođe ni do kakvih teritorijalnih promjena. Pitanje korekcije granice s Transilvanijom ostalo je neriješeno, kao i pitanje pograničnih sela, i te je sporove trebala riješiti buduće zajedničko povjerenstvo. Habsburški je vladar nastavio plaćati godišnji „poklon“, odnosno danak od 30 000 zlatnika. Spletom kasnijih vanjskopolitičkih okolnosti taj je mir ostao na snazi narednih četvrt stoljeća, iako su se u međuvremenu nastavili sukobi na habsburško-osmanskoj granici, osvajanja pograničnih utvrda i vojni prodori manjeg intenziteta.“³⁰⁵

S obzirom na ishod mirovnog sporazuma, može se utvrditi da je i u ovom slučaju prevaga išla u korist Osmanlija, pogotovo kad su u pitanju neriješena pitanja budući da su takve situacije Osmanlije koristili kao povod za daljnje ratovanje i ekspanziju. Još jedan pokazatelj prevage na stranu Osmanlija je i količina i kvaliteta darova³⁰⁶ koji su habsburški poslanici morali dati sultanu i pašama kako bi im se dodvorili. Godine 1575. Maksimilijan II. je nastojao obnoviti primirje s Osmanlijama nakon što je „1575. godine banjalučki Ferhad-paša prešao granicu i teško porazio bansku vojsku u bitci kod Budačkog na Korani u kojoj je poginuo i carski general Herbert Auersperg.“³⁰⁷ Uz to, iako su koruški kapetan Juraj Khevenhuller i hrvatski ban i austrijski barun osvojili Cazin i Ostrožac, Ferhad-paša ih je opet potisnuti na polazne položaje što je rezultiralo međusobnim optužbama sa strane Rudolfa II. i Murata III.,³⁰⁸ a i 1596. godine su Osmanlije vrlo brzo ponovno osvojili utvrdu Klis.³⁰⁹ Ove stavke pokazuju da je i u ovom razdoblju prevaga išla na stranu Osmanlija. Bekić navodi i kako je tek od pobjede hrvatske vojske pod Siskom 1593. godine krenulo oslobađanje hrvatskih prostora od Osmanlija³¹⁰ i kako su 1593. transilvanski,

³⁰⁵ Blažević, Vlašić 2018., str. 61-62

³⁰⁶ Blažević, Vlašić 2018., str. 57

³⁰⁷ Bekić 2016., str. 294

³⁰⁸ Bekić 2016., str. 296

³⁰⁹ Bekić 2016., str. 303

³¹⁰ Bekić 2016., str. 297, 298

moldavski i vlaški vojvode sklopili anti-osmanski vojni savez.³¹¹ Po ovome bi se moglo ustanoviti da je osmanska prevaga išla sve do kraja 16. stoljeća.

Nadalje, makar je Osmansko Carstvo držalo prevagu, kako se čini, barem do kraja 16. stoljeća, bitno je spomenuti da makar su zauzeli Cipar 1570. godine, koji se smatra zadnjim velikim osmanskim osvajanjem, doživjeli su „katastrofalan poraz kod Lepanta 1571. godine.“³¹² Zanimljiva je stavka koju Inalcik navodi da „cijela je Europa proslavila ovu pobjedu kao kraj osmanske opasnosti. Španjolska, Mletačka Republika i Papinska Država, povezane trogodišnjim savezom, čak su razmišljale i o izravnom napadu na Istanbul.“³¹³ Nadalje, „Osmanlije su učinili goleme napore te su njihove postrojbe u Ugarskoj pod osobnim sultanovim zapovjedništvom izvojevale veliku pobjedu kod Mesokeresztesa 23.-25. listopada 1596. godine.“³¹⁴ Ono što je poljuljalo Osmansko Carstvo je započelo 1598. godine:

„Iranski vladar šah Abbas Veliki poslao je 1598. svoje izaslanike u Europu i započeo vojne i gospodarske pregovore usmjerene protiv Osmanlija. U Beču je car srdačno primio iransko izaslanstvo. Obavijestio je šahove poslanike da želi stvoriti protuosmanski savez s Rusima i Gruzijcima na istoku i da je djelovao na ujedinjenju kršćanskih kraljeva Europe za križarski pohod. Šah je, poput Osmanlija, svojoj vojsci dodao nove jedinice robova opremljene vatrenim oružjem te je 1603. prešao u napad. Osmanlije su se sada morali boriti istovremeno na istočnoj i zapadnoj bojišnici, u vrijeme kada su unutrašnji nemiri potresali Carstvo. Šah Abbas potisnuo je njihove postrojbe iz Azerbajdžana i Kavkaza u Anatoliju. U takvoj situaciji osmanska se država smatrala sretnom što je uspjela sklopiti mir s Habsburgovcima i, prema mirovnom sporazumu sklopljenom na ušću Žitve 1606., odrekla se svih zahtjeva na dijelove Ugarske pod vlašću Habsburgovaca koji su tada prestali plaćati godišnji danak od trideset tisuća dukata. Rat je na taj način ukazao Osmanlijama na njihove vojne slabosti i prisilio ih da nekoliko puta nakon 1595. godine zatraže mirovni sporazum.“³¹⁵

³¹¹ Bekić 2016., str. 301

³¹² Inalcik, H. 2002. *Osmansko Carstvo. Klasično doba 1300.-1600.* Zagreb: Srednja Europa., str. 47

³¹³ Inalcik 2002., str. 49

³¹⁴ Inalcik 2002., str. 50

³¹⁵ Inalcik 2002., str. 50

Ova stavka pokazuje da je ovom slučaju, na početku 17. stoljeća, prevaga išla na stranu Habsburgovaca u diplomaciji i u pregovorima, a to se i poklapa s time što se događalo na bojištu protiv Osmanlija i na zapadu i na istoku. Stoga, može se ustanoviti da je do kraja 16. stoljeća Osmansko Carstvo imalo diplomatsku i općenitu prevagu nad Habsburgovcima, a od 1598., tj. od početka 17. stoljeća „vjetar počinje puhati na drugu stranu“.

6.) Zaključak

Zaključujem da, s obzirom na izneseni sadržaj u drugom, trećem i četvrtom poglavlju ovog diplomskog rada, Osmansko Carstvo je, u bilo kojoj stavci, od diplomacije preko ostalih navedenih faktora koje igraju ulogu u prevazi do stanja na bojnome polju, imalo prevagu nad Habsburškom Monarhijom u 16. stoljeću. Može se uvidjeti, s obzirom na faktore koje su doprinijeli osmanskoj prevazi, teritorijalno širenje u 16. stoljeću prema srednjoj Europi je bio vrlo logičan slijed događaja. Platon u svojem kapitalnom dijelu *Država* spominje kako bi trebalo „povećavati državu dotle, dok može sačuvati svoju jedinstvenost, a dalje ne“.³¹⁶ Po onomu što se može uvidjeti, države će se povećavati dokle god su faktori i prevaga na njihovoj strani i dok ne dostignu svoj maksimum, stoga uvijek treba gledati faktore koje neku državu čine nadmoćnijom nad drugom, dok nastoji sačuvati svoje jedinstvo.

Uz to što je Osmansko Carstvo imalo prevagu nad Habsburškom Monarhijom u 16. stoljeću, s obzirom na iznijeti sadržaj iz Vrančićevih pisama, može se zaključiti i postavljeni univerzalni zakon „Machiavellijevom duhu“, a to je da: svaki x koji je u boljoj poziciji ima prevagu zahtijevati ono što njemu donosi veću dobit. Sadržaj iznijet u drugom i četvrtom poglavlju pokazuju da su Osmanlije bile u tom razdoblju u boljoj poziciji spram Habsburgovaca te analizirani sadržaj Vrančićevih pisama to još dodatno potvrđuje te se jasno vidi zašto Osmanlije zahtijevaju više i zašto su bili toliko čvrsti i odlučni sa svojim stajalištima tijekom pregovora.

Machiavellijeve tvrdnje su također komplementarne kao teorijski okvir koji može objasniti i dati uvid za razumijevanje dinamike politike, bilo da je na „velikoj“ ili „maloj“ razini. Od tvrdnji koje su navedene, sljedeće su komplementarne s iznijetim sadržajem: Prva, i kroz pisma i kroz ostali iznijeti sadržaj se može uvidjeti dodvoravanje sultanu i pašama darovima; druga, monarhije su pale sultanovom sposobnošću te zbog njegove kvalitetne i brojčano nadmoćnije vojske; treća tvrdnja je neizbježna; četvrta se vidi po tome kada paše zahtijevaju da počnu razgovarati o Austriji i Moravskoj kako bi dodatno oslabili Habsburgovce; šesta se vidi i kroz Vrančićevo predviđanje da će Osmanlije sve preokrenuti u svoju korist i kroz Sulejmanovo „psovanje“ Ferdinanda i Zapolje; sedma tvrdnja komplementarna sa svim iznijetim sadržajem; deseta tvrdnja je komplementarna s konstitucijom osmanske države i vojske; jedanaesta, s

³¹⁶ Platon. 1997. *Država*. Zagreb: Naklada Jurčić., str. 157

obzirom na to da je u Osmansko Carstvo bilo jedna od najmoćnijih i najbogatijih država u 16. stoljeću; trinaesta, s obzirom na prirodni tijek ekspanzije Osmanskoga Carstva; četrnaesta se svakako odnosi na Osmansko Carstvo; petnaesta također, s time da su imali i kvalitetno uvježbanu profesionalnu vojsku; šesnaesta također budući da se sultan morao iskazati kao vojni strateg i kao netko tko je spreman voditi džihad kako bi uživao poštovanje i ugled; sedamnaesta je svakako prisutna s obzirom na prevagu (može se gledati i kao dihotomija „jači“ - „slabiji“); osamnaesta budući da Sulejman nije altruist nego suveren koji gleda svoje interese, tj. interese države; dvadeseta bi se mogla odnositi na status vazalnih država; dvadeset i prva je svakako prisutna, prevaga je prisutna i kroz zakone i kroz fizičku silu; dvadeset i druga s obzirom na to da je to bila glavna Sulejmanova zadaća; dvadeset i treća s obzirom na to da je Sulejman budući da je dobio ugled kroz navedene vrline; isto vrijedi i za dvadeset i četvrtu tvrdnju; dvadeset i peta, s obzirom na to kako koriste argumente, emocije i ostale stavke u pregovorima, dok su Osmanlije lukavi na bojnome polju i osvajanjima; dvadeset i sedma, s obzirom na to da se na junačka djela primarno misli na vojna osvajanja pomiješano sa širenjem islama; dvadeset i osmo se vidi po sadržajem iz pisama. Dakle, korištenje Machiavellijeve tvrdnje su uistinu pomogle u donošenju zaključka u ovome radu

Ono što bih volio nadodati još su i tvrdnje povjesničara kada je po njihovoj procjeni započeo pad Osmanskoga Carstva. Po Ozu, pravi pad osmanske moći kreće 1683. godine kada je Kara Mustafa-paša krenuo na Beč., ali ga je porazio Jan III. Sobieski i nakon 1699. godine kada su po mirovnom sporazumu u Srijemskim Karlovcima izgubili mnogo teritorija te zbog mirovnog sporazuma u Požarevcu 1718. su izgubili Beograd.³¹⁷ Posljedica tih događaja je to da je Osmansko Carstvo moralo preći na mirovnu politiku.³¹⁸ Matuz smatra pak da je Sulejman bio prosječan vladar koji je naslijedio Selimovu ostavštinu, tj. da nije bilo Selima, Sulejman ne bi bio ono što je, ali ipak spominje da većina povjesničara smješta početak propasti osmanske države nakon njegove smrti.³¹⁹ Spajić također smatra da je Osmansko Carstvo počelo stagnirati i postepeno propadati nakon Sulejmanove smrti,³²⁰ makar također kaže da „u međunarodnoj politici sve do 1596. godine nije postojalo niti jedno pitanje koje se na neki način nije doticalo

³¹⁷ Oz 2000., str. 36-37

³¹⁸ Oz 2000., str. 37

³¹⁹ Matuz 1992., str. 85

³²⁰ Spajić 2022., str. 13

Osmanlija“,³²¹ što implicira koliko je Osmansko Carstvo bilo snažno sve do kraja 16. stoljeća, a također ide u prilog prevazi u korist Osmanskoga Carstva. Također spominje i neuspješnu opsadu Beča 1683. te Karlovački mir 1699. zbog kojeg su izgubili veliki dio teritorija u Europi, što se poklapa s Ozovim mišljenjem³²² Po Hammeru-Purgstallu, razdoblja vladavina Selima I. i Sulejmana I. su razdoblja „najvećeg procvata osmanske moći i veličine“,³²³ s time da tvrdi da su zato najodgovorniji Mehmed-paša Sokolović i muftija Ebusuud.³²⁴ U prilog tome ide i to da „nijedna važnija utvrda nije oduzeta Osmanlijama kada je ostarjeli Sulejman krenuo u svoj sedmi i zadnji pohod na Ugarsku 1566.“³²⁵ Dodatno tome, „Drugi mir u Drinopolju, koji je 17. veljače 1568. godine Maksimilijan sklopio sa Sulejmanovim nasljednikom Selimom II. potvrdio je turska osvajanja 1552. i 1566. godine i održao se četvrt stoljeća.“³²⁶ Po Kontleru, pad Osmanskoga Carstva kreće nakon bitke kod Siska (daleko slabije habsburške trupe porazile osmanske) na kraju 16. stoljeća te pobunama janjičara i time što je skoro bankrotirala Velika Porta.³²⁷ Po Paviću, Osmansko Carstvo je doživjelo vrhunac sa Sulejmanom (15 milijuna km²) makar se nastavilo širiti.³²⁸ Fodor naznačuje da čak 50-ih godina 16. stoljeća počinje pad Osmanskoga Carstva zbog prekomjerno velike vojske i stalnoga ratovanja koji je donio ogromni deficit i pražnjenje novaca (Rustem-paša kao glavni krivac).³²⁹ Sutter Fichtner tvrdi da do 1700. godine, „Turci su se povukli južno od mađarskog Dunava, stoga je tada njihova prijetnja središnjoj Europi prestala“,³³⁰ što znači da po njoj, njihov definitivni pad počinje od tada. Šundrica navodi u svome radu navodi kako je za vrijeme austrijsko-turskog rata (1737.-1739.) prevladalo mišljenje u Europi i u dubrovačkoj vladi da dolazi konačan pad Osmanskog Carstva.³³¹ Nadalje navodi i detalje u kojima veliki vezir traži mir, da želi zadovoljiti Ruse te da će Bosna pripasti caru ugovorom ili silom.³³² Velika razlika naspram ponašanja paša i velikog vezira u Vrančićevim pismima. Inalcik naznačuje da je pri kraju Sulejmanove vladavine počelo

³²¹ Spajić 2022., str. 65

³²² Spajić 2022., str. 13

³²³ Hammer-Purgstall 1979., str. 442-443, 514

³²⁴ Hammer-Purgstall 1979., str. 442-443

³²⁵ Kontler 2007., str. 155

³²⁶ Kontler 2007., str. 155

³²⁷ Kontler 2007., str. 168-169

³²⁸ Pavić 2014., str. 92

³²⁹ Fodor 2016., str. 127

³³⁰ Sutter Fichtner 2008., str. 11

³³¹ Šundrica 1999., str. 172

³³² Šundrica 1999., str. 175, 176

biti nepovoljno za Osmanlije: Španjolska je mirom u Cateau-Cambresisu 1559. dobila prevlast u Europi, Francuska prestaje biti glavni osmanski saveznik, Osmanlije se povlače s Malte 1565., godine, a nakon Sulejmanovog zadnjeg pohoda na Ugarsku 1566. godine, njihovo napredovanje ka srednjoj Europi prestaje.³³³ Ipak, spominje da je osvajanje Cipra 1570. i 1571. bio posljednji veliki osmanski uspjeh³³⁴ i spominje kako „sve do 1596. godine nije bilo nijednog pitanja u međunarodnoj politici koje se na neki način nije doticalo Osmanlija.“³³⁵ Ove navedene stavke su bitne jer pokazuju da većina misli kako je pad Osmanskoga Carstva definitivno počelo nakon Sulejmanove smrti (uz par iznimki), a pogotovo nakon 1600. godine, stoga sve dok je Sulejman bio živ, može se ustanoviti da je definitivna prevaga bila na osmanskoj strani.

Što se tiče daljnjih istraživanja, uvelike bi pospješilo ovu temu uvid u ostale diplomatske misije između Habsburgovaca i Osmanlija kako bi se dobila empirijski jače uporište da su Osmanlije imale diplomatsku prevagu nad Habsburgovcima. Nadalje, valjalo bi dobiti uvid u primarne izvore što se događalo na habsburškome dvoru i kako su oni gledali na situaciju s Osmanlijama u 16. stoljeću. Uz de Busbecqovo prosvjedovanje kao znak da Osmanlije ipak nemaju 100%-nu prevagu može se još navesti da „Ugarsko Kraljevstvo, zajedno s Habsburškom Monarhijom u koju se uključilo, činilo je najjači vojni savez srednje Europe te ekonomski krvotok regije.“³³⁶ Stoga je ono kroz godine postajalo značajan protivnik osmanskoj prevazi, a od 1683., „vjetar je počeo puhati u drugome smjeru. Još se može nadodati i stavka da je „sultan Sulejman je, poučen neugodnim iskustvom s Kisegom, odustao od opsade Beča.“³³⁷ Navodno je precijenio svoje snage.³³⁸

³³³ Inalcik 2002., str. 48

³³⁴ Inalcik 2002., str. 48

³³⁵ Inalcik 2002., str. 41

³³⁶ Palffy 2010., str. 55

³³⁷ Bekić 2016., str. 267

³³⁸ Fodor 2016., str. 97

6.1.) 3. Newtonov zakon kao inspiracija i zdravorazumski slučajevi – osobna razmišljanja kao dodatak zaključku i teorijskom okviru

Prije nego što započnem s objašnjavanjem ovog potpoglavlja kao dodatak teorijskom okviru, ogradio bih se od toga da doslovno koristim i primjenjujem zakon akcije i reakcije i matematičke izračune za temu ovoga rada. Međutim, inspiriran zakonom akcije i reakcije, vjerujem da bi koncept zakona akcije i reakcije, primijenjen i prilagođen za ustanovljenje omjera snaga (u ovom slučaju, između Osmanlija i Habsburgovaca), uistinu bio od iznimne pomoći za objašnjavanje i razumijevanje takvih tema u humanističkim znanostima, pogotovo u povijesnoj.

Newton svojim trećim prirodnim zakonom, tj. zakonom akcije i reakcije, je utvrdio da:

„Za svaku akciju postoji jednaka i suprotna reakcija; kadgod neki objekt gura neki drugi objekt, postoji otpor koji vraća jednakom mjerom.“³³⁹

Dakle, pretpostavimo da postoji objekt Z i njemu suprotstavljajući objekt W. Zamislimo da objekt Z gura objekt W sa silom od 50 N dok objekt W pruža otpor sa silom od 25 N. Sila objekta Z je dvorstruko jača, stoga sila objekta Z će nadjačati silu objekta W. U slučaju kada bi se oba objekta odgurivali jednakim silama, ni prvi ni drugi objekt ne bi jedan drugoga odgurnuli nego bi ostali u istim točkama. I u zadnjem slučaju, kada bi sila objekta W bila veća od objekta Z, objekt W bi odgurivao objekt Z. Dakako, bitni su i faktori određivanja zašto je neka sila jača od druge kao što su masa i ubrzanje. Sukladno s time, koncept sličan zakonu akcije i reakcije bi se primijenio pri određivanju omjera snaga između Osmanlija i Habsburgovaca. Zamislimo tako dva bika, jedan predstavlja Osmanlije, a drugi Habsburgovce. Ukrštenih rogova se odgurivaju testirajući se koji od njih je „jača sila“. Ono što treba imati na umu su faktori koji su relevantni za određivanje koji strana je „jača sila“, a to su: Stanje na bojištima, stanje vojske (brojčanost i kvaliteta), financije, osvajalačka i općenita postignuća, nametanje svojih zakona i pravila te u diplomaciji argumenti i

³³⁹ GCFLearnFree, *Action and Reaction: Newton's Third Law*; <https://www.youtube.com/watch?v=Mb8IWtOX2fs&list=PLdEuBbcDgf0PTThDlayz6xSlp55DAJrbMm&index=21> (pristup omogućen 06.01.2023.), 0:15-0:30

eksplicitno korištenje emocija u svoju korist. To su temeljni faktori po kojima će ustanoviti omjer snaga s obzirom na analizirani sadržaj koji se nalazi u narednim poglavljima (drugo, treće i četvrto). Dakle, ona sila kojoj ovi faktori idu više u prilog će se ustanoviti da je jača sila. S obzirom na jednostavnost koncepta, vjerujem kako će se ispostaviti da će ovaj dodatak biti vrlo elegantan način dokazivanja postavljene teze. Uz primjer s bikovima, Nietzsche postavlja također svoj primjer kako bi se mogla shvatiti ta dinamika:

„Nije čudo što se jagnjad ljuti na velike ptice grabljivice.; samo to nije razlog da se velikim pticama grabljivicama zamjeri što hvataju malu jagnjad. Pa ako jagnjad među sobom govori: „Ove ptice grabljivice su zle, a onaj tko jenajmanje ptica grabljivica, ili je čak ono tomu suprotno, naime janje – nije li taj dobar?“ Tada se takvom postavljanju ideala nema što prigovoriti, osim što će grabljivice na to pogledati malo podrugljivo i možda reći: „Mi na njih, na tu dobru jagnjad nismo ni najmanje kivni, čak ih i volimo; nema ničeg ukusnijeg od nježna janjeta“. Zahtijevati od jakosti da se ne očituje kao jakost, da ne bude htijenje ovladavanja, htijenje pobijediivanja, htijenje gospodarenja, žeđ neprijateljima, otporima i trijumfima, isto je tako besmisleno kao i zahtijevati od slabosti da se očituje kao jakost.“³⁴⁰³⁴¹

Nadalje ću se osvrnuti na koncept „tko je jači taj tlači“. Uzmimo u obzir sljedeće situacije. Prisjetimo se dana kada smo išli u osnovnu školu. U osnovnoj školi su mlađe generacije imale (straho)poštovanje prema starijim generacijama budući da su bili stariji, a pritom, i jači. Stoga se kroz osnovnu školu poštovala hijerarhija i red po kojem starije generacije imaju prevagu nad mlađima, npr. u odlučivanju koje je naznačeno mjesto druženja za njih te mlađe generacije se nisu smjele u to uplitati. Još jedan pokazatelj toga je bila raspodjela sjedala u školskome ili izletničkome autobusu. Starije generacije bi sjedile na zadnjim sjedalima dok bi mlađe generacije sjedile na

³⁴⁰ Nietzsche, F. 2004. *Uz genealogiju morala*. Zagreb: AGM., str. 43

³⁴¹ Uz to, treba shvatiti da je interes jednostavno „maksima“ djelovanja: „Čim se pokazalo da je procjena odnosa snaga zaraćenih strana pogrešna, Republika je smjesta svoju diplomatsku aktivnost uskladila prema svojim interesima. Ponovno se približila Turskoj ne napuštajući Austriju.“ (vidi: Šundrica, Z. (1999). *Obavještajna služba Dubrovačke Republike u 18. stoljeću*. Anali Zavoda za povijesne znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti u Dubrovniku, (37), 157-204., str. 190)

sjedalima sve bliže vozaču. Postojale su iznimke u situacijama kada bi neka osoba iz mlađih generacija bila popularna u školi ili po liniji poznanstva (obiteljski, s treninga...) uspio se družiti i sjediti u busu sa starijom generacijom, no takve iznimke ne poništavaju generalno pravilo. Ovakva pravila možemo primijeniti na ostale aspekte života kao što su odnosi u obitelji, međudržavnim odnosima, ostalim odnosima u društvu pa i u krajnjoj liniji na životinjski i biljni svijet. Ove situacije se odnose na slučajeve po kojima možemo ustanoviti da je netko jači i ima prevagu s obzirom na veću fizičku silu.

Iako se inače u prvi plan stavlja čista fizička sila, kvantitativno i kvalitativno, kao primarni uzrok prevage u sukobima i u ratu, treba imati na umu da to nije jedini ili primarni uzrok prevage u određenim situacijama ili da igra nužno u svakom slučaju ultimativnu ulogu u prevazi. Stoga ću sada ću prijeći na situacije u kojima veća fizička sila ne igra nužno ultimativnu ulogu u prevazi, a to su situacije u kojima argumenti,³⁴² emocije ili određena pravila i zakoni mogu biti ključni faktor o određivanju prevage. Razmotrimo sljedeću situaciju. Osoba Y se uputila na putovanje kroz preriju i nakon određenog vremena prilaze mu tri osobe za koje se ispostavi da su pljačkaši. Uzmimo u obzir i da su ti pljačkaši razumne osobe. Pljačkaši zaprijetu osobi Y da ako im odmah ne uruči sav novac koji ima sa sobom da će ga ubiti. Osoba Y na to odgovori na to da je on vrlo važna politička figura u svojem okruhu te da će njegov okrug raspisati tražilicu za pljačkaše. Osoba Y prepoznaje tko su ta trojica pljačkaša koji su mu pristupili. Kaže im da su oni jedini kriminalci koji su trenutno traženi u državi tako da ako mu se išta dogodi, odmah će krenuti „u lov“ na njih te će ih sigurno osuditi na smrtnu kaznu. Stoga osoba Y kaže da bi bilo bolje i pametnije, po njihov život, da ga samo puste dalje gdje se osoba Y zaputila. Pljačkaši blago osjećajući strah razmisle, ispričaju se i puste osobu Y da nastavi svoje putovanje bez ikakvog incidenta. Ova situacija pokazuje kako korištenje argumenata i različite okolnosti mogu igrati odlučujuću ulogu u prevazi, i u ovom slučaju, u pregovorima (s kojima se može povući i paralela s diplomacijom). Dakle, može se uočiti da brojčana nadmoć pljačkaša nad osobi Y nužno ne igra

³⁴² Neki ljudi bi tvrdili da su argumenti, korištenje emocija, pravila i zakoni direktni protuprimjeri situacijama „tko je jači taj tlači“ budući da se to odnosi isključivo na primjenjivanje fizičke sile kao prevage ili kao zakona, ali ja se ne slažem s tim. Po mojem mišljenju, trebali bismo uzeti i argumente i korištenje emocija te pravila i zakone kao sastavni dio koncepta „tko je jači taj tlači“. Kroz ovaj rad će se prikazati kako sve te stavke zajedno igraju odlučujuću ulogu u prevazi Osmanlija nad Habsburgovcima. Korištenje tih stavki kao jedno bi se trebalo razmatrati kako bi se mogla ustanoviti prevaga (uostalom, i sami znamo koristiti termine s kojima kažemo da „jači“ argumenti su nadvladali slabije)

presudnu ulogu u razvoju situacije i sukladno s time, veća fizička sila ne igra nužno presudnu ulogu u prevazi nego i ostali aspekti te ostale okolnosti.

Razmotrimo istu situaciju u kojoj osoba Y susreće trojicu pljačkaša, ali ovoga puta, umjesto korištenja argumenata, osoba Y koristi izrazito emocionalan govor kako bi situaciju preokrenuo u svoju korist. Pljačkaši dođu osobi Y i kažu da će ga ubiti ako im ne uruči sav novac koji ima. Osoba Y na to pobjesni i sa suzama u očima počne vrlo ozbiljnim i srcedrapajućim tonom govoriti pljačkašima kako ih nije sram, da je krenuo na put kako „bi zaradio kruh“ za svoju obitelj koju mora prehraniti i koja skapava od gladi te se osoba Y nadovezao na „zajedničko porijeklo“ između sebe i pljačkaša s namjerom da dodatno evocira benevolentne osjećaje u njima. Govor osobe Y je ganuo pljačkaše do tolike mjere da su ga zagrlili, ispričali se te ga pustili dalje na svom putu. Iz ove situacije se može uočiti kako strastven govor prožet emocijama prema publici, u ovom slučaju, pljačkašima, također može presuditi u situacijama te činiti prevagu. Stoga, korištenje emocija također predstavlja slučaj u kojem veća fizička sila nije nužno nadmoćnija.

Zadnja situacija koju ću predstaviti su ona u kojoj određena pravila ili zakoni igraju odlučujuću ulogu u prevazi. Vratimo se, po zadnji put, osobi Y i pljačkašima. Osoba Y susreće trojicu pljačkaša koji mu kažu da će ga ubiti ako im uruči sav novac koji ima. Osoba Y ih podsjeća i upozorava na zakon države u kojemu žive, a zakon glasi da: Ako neka osoba ili neka grupa ljudi ubiju nekoga čovjeka, država i obitelj ubijenoga imaju pravo dvostruku osvetu, tj. „dva oka za oko, dva zuba za zub“. Osoba Y ih nadalje upozorava da su oni jedini traženi kriminalci u državi, stoga ako počine štetu koju su naumili počinuti, postoji velika vjerojatnost da će sebi učiniti dvostruku štetu. Pljačkaši se slože oko konstatacije osobe Y te ga propuste dalje bez ikakve počinjene štete. Iz ove situacije se može uočiti da pravila i zakoni također mogu imati presudnu ulogu u situacijama i učiniti prevagu naspram veće fizičke sile. Stoga, vidimo onaj aspekt koji je jači, neovisno što je, „tlači“ ono što mu je suprotstavljeno te, u skladu s univerzalnim zakonom, osoba ili partija koja ima jače argumente, jače iskazuje emocije te tako ima moć uvjeravanja uz zakone koji uvode red i pravila, imaju prevagu zahtijevati ono što toj osobi ili toj strani donosi veću dobit. Dakako, fizička sila, ljudstvo i resursi igraju kardinalnu ulogu, ali se moraju u obzir uzeti sve „sile“ koje igraju ulogu u prevazi.

Vjerujem kako ovi koncepti i pojašnjenja bi u budućnosti mogli biti korisni za pojašnjavanje prevage u raznim situacijama, od svakonevnih do slučajeva u međudržavnim politikama. Kada bi

se usporedili pregovori Osmanlija i habsburških poslanika s primjerima iz svakodnevnog života, vjerujem kako bi se uvelike našle slični obrasci koje se podudaraju, stoga mislim da ovakvi koncepti (uz Machiavellijev teorijski okvir) uvelike pridonijeli shvaćanju i razumijevanju općenito u dinamici ljudskih odnosa na bilo kojoj razini.

7.) Literatura i ostali izvori:

Objavljeni izvori:

- 1.) Blažević, Z., Vlašić, A. 2018. *Carigradska pisma Antuna Vrančića*. HAZU: Zagreb – Istanbul
- 2.) Machiavelli, N. 1998. *Vladar*. Zagreb: Nakladni zavod Globus
- 3.) Nietzsche, F. 2004. *Uz genealogiju morala*. Zagreb: AGM
- 4.) Platon. 1997. *Država*. Zagreb: Naklada Jurčić

Literatura:

- 1.) Bekić, D. 2016. *Povijest hrvatske diplomacije: Svezak prvi do 1918*. Zagreb: Školska Knjiga
- 2.) Cvjetković, B. 1923., *Dubrovačka diplomacija I. dio*. Dubrovnik: Jadran
- 3.) Duran, T. 1988. *The Ottoman Empire In The Reign of Suleyman The Magnificent I*. Istanbul: Alas
- 4.) Fodor, P. 2016. *The Unbearable Weight of Empire: The Ottomans in Central Europe – A Failed Attempt at Universal Monarchy (1390-1566)*. Budimpešta: Prime Rate Kft.
- 5.) Hammer-Purgstall, Joseph von. 1979. *Historija turskog Osmanskog Carstva*. Zagreb: Nerkez Smailagić
- 6.) Inalcik, H. 2002. *Osmansko Carstvo. Klasično doba 1300.-1600*. Zagreb: Srednja Europa.
- 7.) Kontler, L. 2007. *Povijest Mađarske: Tisuću godina u srednjoj Europi*. Zagreb: Srednja Europa
- 8.) Matuz, J. 1992. *Osmansko Carstvo*. Zagreb: Školska Knjiga
- 9.) Nick, S., 1997. *Diplomacija: Metode i tehnike*. Zagreb: Barbat

- 10.) Novaković, D., Vratović, V. 1979. *S visina sve*. Zagreb: ČGP DELO
- 11.) Oz, M. 2000. *The Ottomans: A Brief Story of A World Empire*. Ankara: Ministry of Foreign Affairs of The Republic of Turkey.
- 12.) Palffy, G. 2010. *Povijest Mađarske: Ugarska na granici dvaju imperija (1526.-1711.)*. Samobor: Meridijani
- 13.) Pavić, M. 2014. *Jugoistočna Europa pod osmanskom vlašću: Od pada Carigrada do Svištovskog mira*. Zadar: Zrinski d.d.
- 14.) Spajić, H. 2022. *Osmanlije: Uspon i pad (1299.-1922.)*. Zagreb: Despot Infinitus
- 15.) Sutter Fichtner, P. 2008. *Terror and Toleration: The Habsburg Empire Confronts Islam, 1526-1820*. London: Reaktion Books LTD.
- 16.) Sahin, K. 2013. *Empire and Power in The Reign of Suleyman: Narrating The Sixteenth-Century Ottoman World*. New York: Cambridge University Press
- 17.) Šundrica, Z. (1999). *Obavještajna služba Dubrovačke Republike u 18. stoljeću. Anali Zavoda za povijesne znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti u Dubrovniku*, (37), 157-204.
- 18.) Vukadinović, R. 2004. *Politika i diplomacija*. Zagreb: Politička kultura.
- 19.) Zenić, M. 2004. *Tri spisa*. Šibenik: Gradska knjižnica „Juraj Šižgorić“ Šibenik

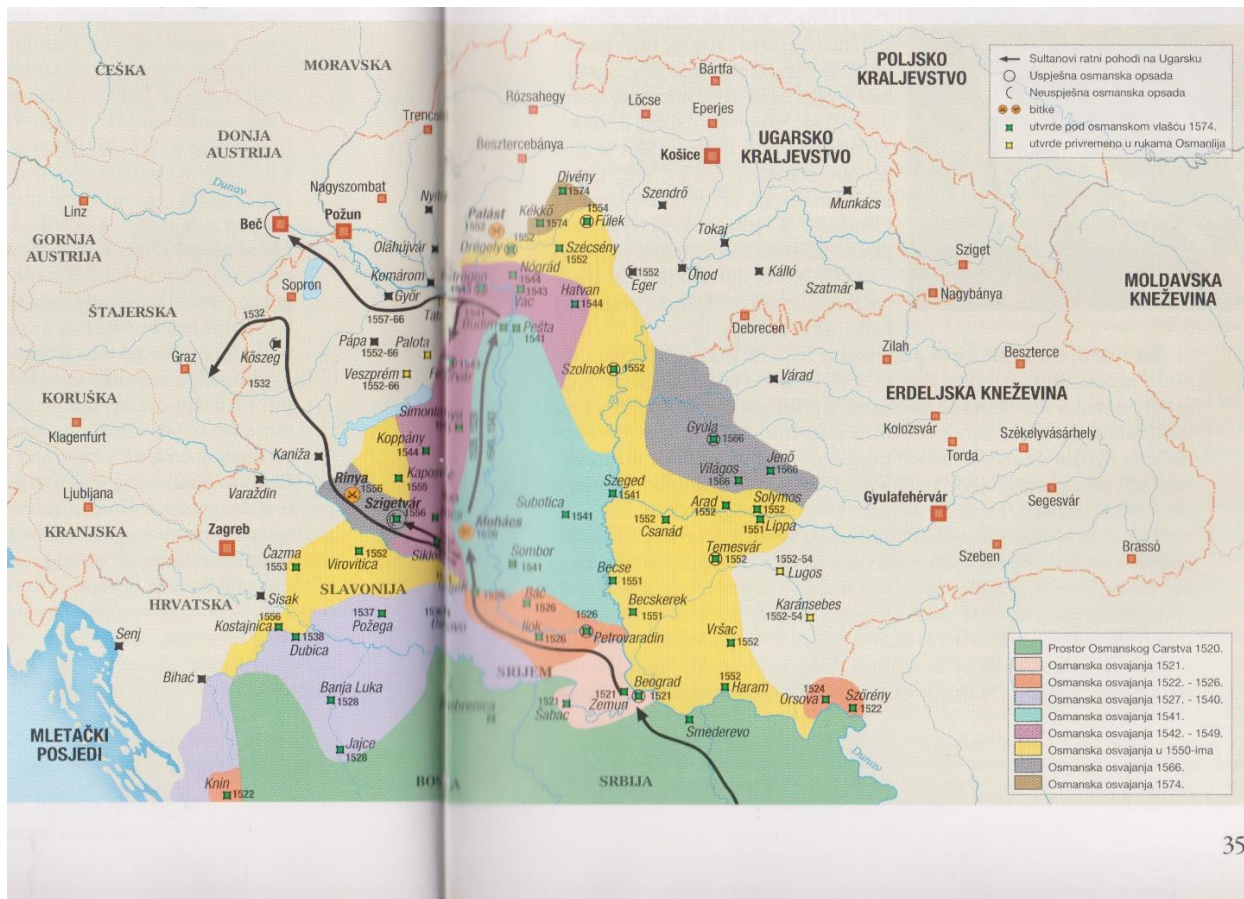
Internetski izvori:

- 1.) Symbolism and Metaphor. *Golden Apple Meaning & Symbolism*, <https://symbolismandmetaphor.com/golden-apple-meaning-symbolism/#:~:text=The%20golden%20apple%20was%20a,were%20able%20to%20have%20them>. (pristup odobren 25.6.2022.)
- 2.) GCFLearnFree, *Action and Reaction: Newton's Third Law*; <https://www.youtube.com/watch?v=Mb8IWtOX2fs&list=PLdEuBbcDgf0PThDIayz6xSlp55DAJrbMm&index=21> (pristup omogućen 06.01.2023.)

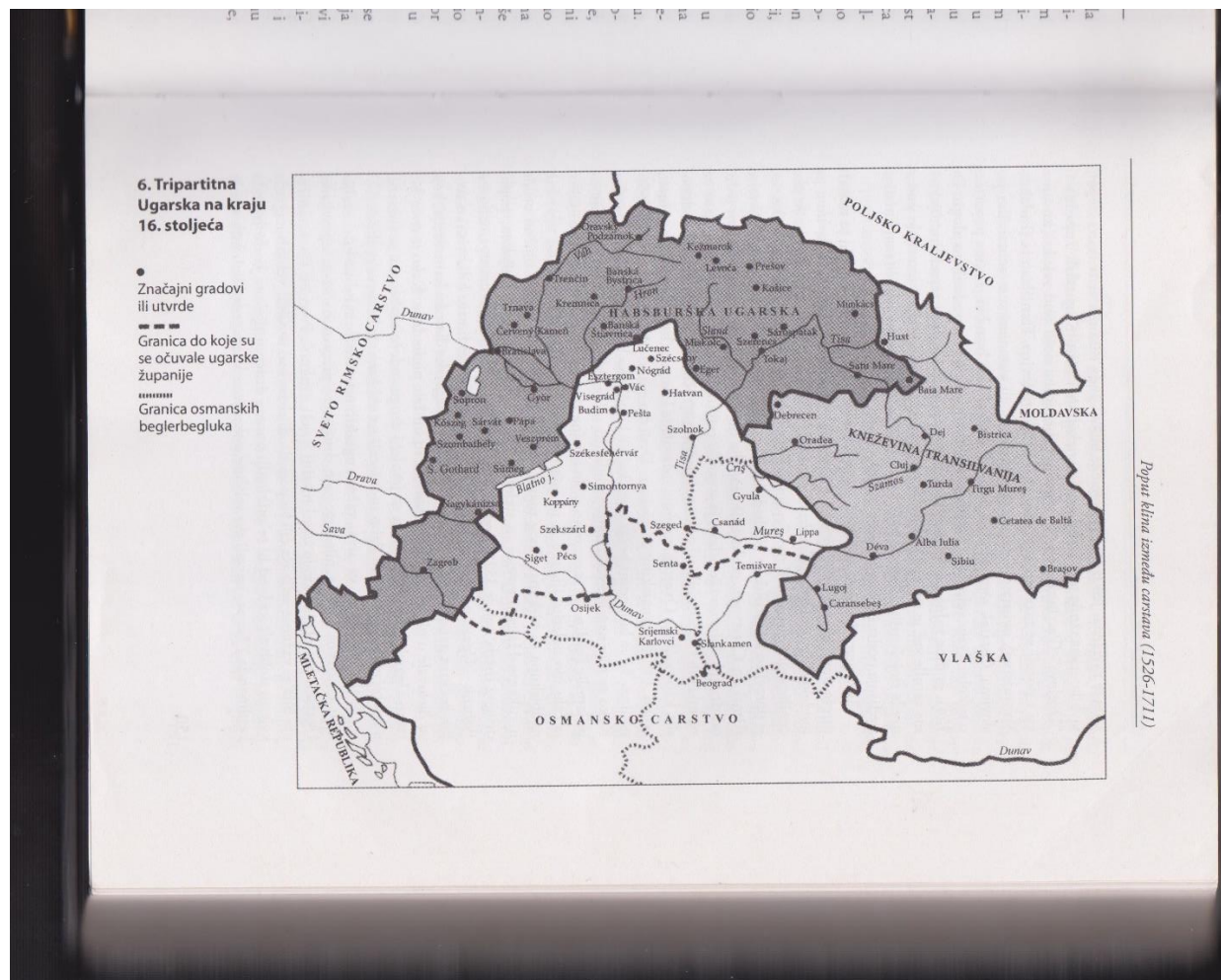
8.) Prilozi

1.) Blažević, Z., Vlašić, A. 2018. *Carigradska pisma Antuna Vrančića*. HAZU: Zagreb – Istanbul., str. 100

2.) Palffy, G. 2010. *Povijest Mađarske: Ugarska na granici dvaju imperija (1526.-1711.)*. Samobor: Meridijani., str. 34-35

3.) Kontler, L. 2007. *Povijest Mađarske: Tisuću godina u srednjoj Europi*. Zagreb: Srednja Europa., str. 149

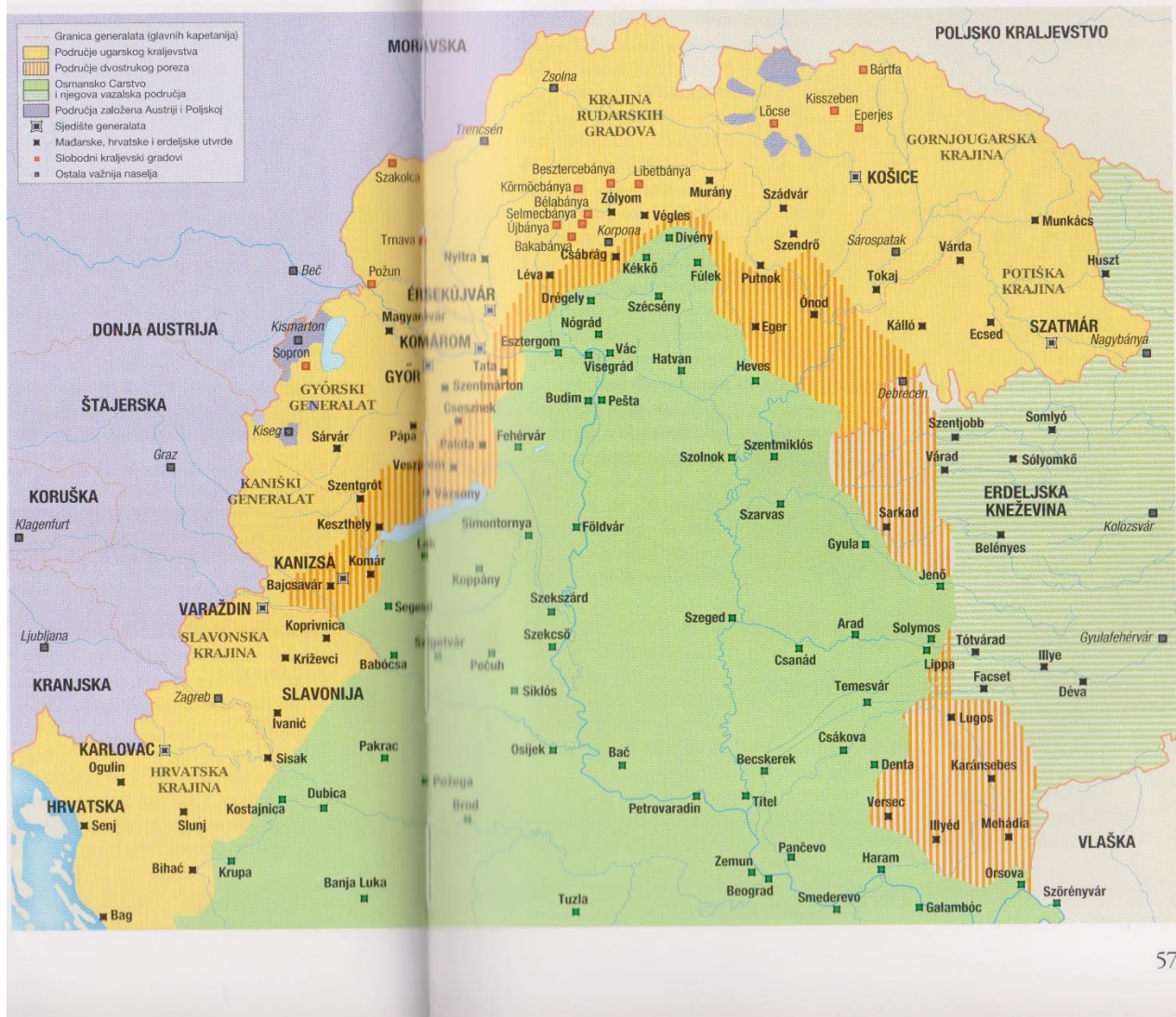
nja dunavskoga ratnog puta, njegove su ključne, dijelom napadačke utvrde služile poglavito za ustroj novijih zapadnih područja, dok su drugim dijelom postale sjedišta izgrađene vojničko-gradanske opće uprave, iz kojih se moglo nadgledati, upravljati i naplaćivati porez okolnim područjima. Ta se turska linija utvrda ukupno sastojala od oko 100-130 vojnika po utvrdi – kao otprilike i ona kojom je raspolagalo bečko ratno vodstvo. Stup višeslojnih lanaca manjih utvrda osnovao je nekoliko jačih utvrda (Budim, Pešta, Otrogon, Székesfehérvár i Temišvar), u kojima je služilo od 1000 do 1200 vojnika. Osim tih ključnih utvrda granicu su sa od 400 do 600 vojnika štitile sljedeće veće utvrde: Siget, Füleki, Hatvan, Jenő i Lipa. Treću razinu pogranične obrane sa od 100 do 300 vojnika ojačale su manje utvrde, a četvrtu su liniju činila utvrđenja s ojačanjem od palasida, dijelom tek nedavno pojačane (ograda).

Osmanska uprava u Ugarskoj u 16. stoljeću

4.) Palffy, G. 2010. *Povijest Mađarske: Ugarska na granici dvaju imperija (1526.-1711.)*.

Samobor: Meridijani., str. 42

5.) Palffy, G. 2010. *Povijest Mađarske: Ugarska na granici dvaju imperija (1526.-1711.)*.
 Samobor: Meridijani., str. 56-57